

bemus profunditate terreri, ne post fiducia pignora recepta, trepidatio non solum ignavos, sed etiam ingratos pergat arguere. Explanationem itaque a duodecim Prophetarum, qui Minores non pro meritis, sed pro numero versuum nominantur, aggrediens, vos primo, qui mihi hoc opus indixistis, admono. ut ad promerendam intelligentiam veritatis, piis et intentis precibus me adjuvetis. Dehinc nostri operis ut Lector agnoscat, et quamvis Editionem sequutus, et quo præcipue b consideratur munus hoc difficillimæ explanationis assumserim : ut si et ipse de eorum numero erit, quos cura lectionis exercet, haud de nihilo me secissæ cognoscat, ut istam postremam Editionem, quæ secundum c Hebræum appellatur, eligerem. Quandoquidem in prioribus Editionibus elocutionis vitiatæ frequenter sensum vel doctrine, vel narrationis dirumpant, ut divinatione magis quam conditione [Forte cognitione] opus esse videatur.

391 Posterior autem ista Translatio, etiam non multum ipsi contextui splendoris adjecit, tamen elocutionum integritate, illa quæ diximus interceptorum sensum damna frequenter evitat. Jam vero cum apud Latinos in explanandis maxime prophetis, quamvis tam fuerit continuata, ut videretur etiam conjurata taciturnitas :

tamen apud Græcos, et apud d Syros exstiterit nonnulli, qui scripta eorum disserere niterentur. Ex quibus mihi sane pauca aliqua sancti etiam Joannis Constantinopolitæ Episcopi legere contigit; sed suo more, id est, exhortationi magis quam expositioni totam pene operam commodantis. Origenes e autem proprio tenore decurrens, allegiarum magis lepida, quam historicarum explanationum solida et tenenda componit.

392 Hieronymus porro et ingenii capax vir et studii pertinacis, in prophetarum quidem libros commenta digessit, sed quasi inter genuinas traditiones ire contentus, de perquirenda consequentia f nihil aut voluit, aut potuit sustinere curarum. Ita, vel per allegorias Origenis, vel per fabulosas Judæorum traditiones, tota ejus defluxit oratio. Cum ergo mihi viderentur multa, quæ sunt utilia, prætermissæ, et religiosam erga Dominum, et utilem erga homines operam h judicavi, si, obediens vobis, explanationem prophetarum, prout captus noster adjutus divina gratia pertulisset, assumerem. Attentis ergo, ad cognitionem operis, mentibus accedamus; ut et quam multa late, quam multa acule, quam omnia pie et consequenter ab eis sint prolata, cer-namus.

a Nunc isthæc, non in omnes quidem duodecim, sed in priores tres tantum Explanation superat, sive quod reliquos libros nobis ætas inviderit, sive quod eos minime Auctor elaboravit.

b Malim rescribi considerari, id est, intuitu, intellectu, sine, etc.

c Porro illi continuo adheret, et primas deserit. Maxime initio subsequens Commentarii in Joel, cum, inquit, perunciator accederet..... quam Editionem [sunt enim plusculæ] delegissem : notari videlicet ultimam, quæ secundum Hebræum vocatur, quod in ea magis elocutionum esset integritas, quæ vel docentis affectum, vel comminantis exprimeret. Ipsius ergo Translationis judicio comperimus, etc. Potuisse autem Rufinum hæc de Hieronymiana Scripturarum Versione sentire unquam et scribere, credat Judæus Apella.

d Hujusmodi quidem opus S. Ephraem Syrus, magnus re et cognomento, considerat, quod etiam in Græcum jam tum potuit converti, neque enim Syriace Notrum scivisse, facile adducor, ut credam. Sed quoniam non unum quempiam ex ea lingua, sed nonnullos laudat, erit fortasse qui, recentiores alios de-

signari ab eo velit, puta Abrahamum Beth-Rabanesem, et Hananum Adiabensem, qui sexto exeunte sæculo floruerunt. Ipse adeo se recentioris multo ætate vulgo creditur ætatis, notaret. Tu præfationem nostram consilio.

e Origenes autem, inquit Hieronymus in Præfat., parvum de hoc Propheta scripsit libellum, cui hunc titulum imposuit, περί τοῦ πῶς ὀνομάσθη ἐν τῷ Ὄρει Ἐφραΐμ, hoc est, quare appellatur in Osee Ephraim : volens ostendere, quæcumque contra eum dicuntur, ad hæreticorum referenda personam; et aliud volumen ἀκρίβων, καὶ ἀτίλιστον, quod et capite caret, et sine.

f Neque illud verosimile est de Origene suo scripsisse nullum, quod magis allegiarum lepida, quam explanationum solida connectatus sit : neque hoc de Hieronymo, quocum inimicitias gravissimas exercebat, quod ingenii capax vir, et studii pertinacis fuerit.

g S. Doctorem tueri ex parte in Præfat. Tom. VI. conati sumus.

h Emendamus ita pro indicavi, quod erat antea. Quædam alia ejusmodi inferius taciti castigavimus.

COMMENTARIUS IN OSEAM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1 et 2. — Verbum Domini, quod factum est ad Osee filium Behem in diebus Ozæ, Joathan, et Acas, et Ezechiz regum Juda, et in diebus Jeroboam filii Joas regis Israel. Principium loquendi Dominum in Osee. Ex usu quidem, quæ diversis temporibus sunt gesta narrantium, commemoratio quoque regum videtur effecta, ut cujus seculi texeretur historia, nosceremus. A prophetis tamen longe magis observari fuit necesse, quia licet non simpliciter munus historiae persequantur, ut ea videlicet, quæ sunt gesta commemorent, sed impetu quoque [Forte quoddam] vaticinantium futura denunciant : tamen quoniam non ea casibus, sed judicio ventura commendant, et ad ejus principis arbitrium disputant, cujus violatas leges, et pollutas sæpe ceremonias conquerrantur : ordinate nimirum in fronte operis vocabula

D regum ætatesque constituent, ut quæ sunt sub eorum commissa temporibus, historia docente, noscentes, fateamur eos dignas ingentesque causas inventionis habuisse. Et Regum itaque et Paralipomenon continetur annualibus, quod cum hi, quorum nomina sunt præmissa, regnarent, tota quidem Judæorum gens idolorum cultibus esset inquinata : decem tamen tribus, quæ a divisione sub Jeroboam facta, Israel vocabantur, et ultimis sacrilegiis squalerent, et impendentibus sibi calamitatibus urgerentur. Quatuor itaque regum de Juda, quorum videlicet tempora vaticinii ejus contingebat ætas, et unius qui de Israel parte regnaverit, intulit mentionem. Sed cum prophetiam fuisset exorsus, hi quos dixit partibus illis præsidebant. Post non longum vero tempus apud Samariam finita dominatio est. Siquidem Zacharias filius Jeroboam, qui sexto jam mense per successionem obtinebat imperium, civili seditione. id est

Bellum rebellante, consumtus est. Solum vero, cum uno apud Samariam mense regnasset, ascendit Man: en filius Gad, et dictum præcedentem tyrannum, instaurata rebellione, consumsit. Atque ipse per decem annos tumultuario potius imperio, Assyriorum regi, qui Sul appellabatur, sub tanto tribulorum onere, ut egestas aperta esset, famulatus est. Jam ergo in illam decem tribuum portionem, calamitatum excitatarum turbines irruerant. Sicque adhuc, regno apud Jerosolymitas manente, decem tribus abstatit denunciata captivitas. Postquam ergo ad fines Assyrios populi Samariæ migraverunt, sanctus Osee [Ani. sanctæ Osee] in Juda regione consistent, Ezechiae regis, famosum miraculis tempus assepsit, et sub ipso, etiam vaticinandi munus exercuit. Ergo quæ Israeli jam pernicias imminabat, unius tantum partis ejus princi, em nominavit, sub quo prophetare cœpisset.

Quod autem posuit, *Principium loquendi Dominum in Osee*, id nimirum videtur ostendere, quia ipse ^a prius sit ad hoc genus sermonis adscitus, non quod prophetæ ante non fuerint, **393** cum et beatorum Helizæ et Helisæi, et aliorum plurimum, eadem regum historia, gesta dictaque commemoret; sed quod eorum quisque, quod prænuñciabat, etiam literis mandare ad æternam memoriam, juberentur, operam Osee primus assumerit. Nec sanè diffitemur, beatum David et sapientissimum Salomonem, Evangelio et Apostolis testibus, legitimos prophetas, dicta sua literis tradidisse; sed tamen inter illos atque istorum scripta, quos ^b nunc explanare tentamus, non parvam esse differentiam peritus lector advertet. Illi enim licet alii qua de populi captivitate dixerint, tamen quasi quietis mentibus, id est, nulla mali vicinitate trepidantibus, ea quæ olim fore conspexerant, præcinebant. Illi autem inter ipsos positi ultionum fragores, attonitis omnino pectoribus, quippe qui calamitatum etiam participes redderentur, quasi lacrymosis questibus totum exsequuntur, et affectum Domini nostri, qui ad vindicandum nimis ægre cogatur effingunt; implorantes, quidem interdum divinæ miserationis auxilium: cæterum quasi stilo tragico, calamitatum ordinem persequentes. Principium ergo istorum vatum, qui hac præcipue appellatione signati fuerunt, ut prophetæ nominarentur, a beato Osee susceptum esse noscimus, qui morum et generis sanctitate conspicuus, talem operam concionatoris assumpsit, ut sustineret personam et redemptoris, et judicis, quod per totum opus clarius apparebit.

Vers. 2. 3. 4. 5. — *Et dixit Dominus ad Osee: Vade, sume tibi uxorem fornicationum et filios fornicationum: quia fornicatus fornicabitur terra a Domino. Et abiit, et accepit Gommor filiam Bebelaim, et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen ejus Jesrahel, quoniam adhuc modicum, et viitabo sanguinem Jesrahel super domum Jehu, et quiescere faciam regnum domus Israel, et illa die conteram arcum Israel in valle Jesrahel.* Notanda consuetudo, immo dignitas sanctorum virorum, quod postquam ad id decoris ascenderint, ut lingua eorum, quasi calamo scribæ, Dominus vocer utatur, non solum dicta eorum, sed etiam gesta, honore prophætico vestiantur: enunciandisque mysteris, vel docendo ponant operam, vel gerendo. In ipso ergo compellationis exordio: Hoc, inquit, beato Osee sacer conditor imperavit, ut, et propositi sui et sanguinis splendore neglecto, vilissimæ fœminæ, ac vulgari- ter prostitutæ, per maritale consortium jungeret. r.

^a S. Hieronymus in hunc locum, *Alii autem non primum omnium Prophetarum volunt fuisse Osee..... sed ostendi, quod hæc, quæ sequuntur, primum ad Osee Dominus sit loquutus, etc.*

^b Ita nos reposuimus nunc, pro quo antea contrario sensu nec legebatur.

^c Ab horum partibus stat sanctus quoque Hieronymus, qui hoc figuratiter dictum contendit, tamen, ut inferius observabimus, et juxta historiam posse

A Neque usque ad nomen cõnjugis tantum tolerans, contamelizæ quoque paris in se jure [*Fortè jura*] turbaret: ut incertæ sobolis genitor crederetur, quasi qui filios alienæ obconitatis aluisset.

Non me autem fugit quanta doctorum hominum fuerit in loci istius opinione contentio, ita ut regiones integræ super ejus asseritione dissentiant. Nam Palestina et Ægyptus alique omnes, qui Origenis auctoritate plurimum commoventur ^e, conjugium istud ab Osee propheta negant corporaliter institutum. Sed quomodo pleraque prophetis in spiritu gesta narrantur, ita has aiunt cum meretrice nuptias, in verbo tantum fuisse completas. Neque enim temporis illius **394** fuisse rationem, ut contra instituta sacræ Legis, quæ denunciaverat, nefarium esse cum meretrice consortium, Osee ad concionandum progrediens lasciviret, et exerturus in peccata censuram, primus ipse committeret, quod totos populus consequenter argueret. Quam autem esset incompetens, si ad defensionem flagitii objiceret personam jubentis, asserens nimirum, se quidem, quantum ad mores suos respicit, fœlicitatem illam consortii fœditer horruisse, sed cessisse auctoritati ejus Domini, qui ad arguendos populos eum destinasset. Videatur propterea materiam irrisionis potius, quam formidinis attulisse ei, qui ex ejus persona obconitantes aliorum arguendas putaret, quem ipse commissi a se flagitii prædicaret auctorem. Queritur et qui hoc per totam legem, vel præcepti, vel facti, simili fulciatur exemplo; sicubi videlicet Dominus noster faciendum quippam adversum præcepta mandaverit, quorum utique transgressores, denunciatis per prophetas cladibus, ukam ibat. Ad quod docendum, si imperatum beato Abrahamæ parricidium proferatur, ipso sine operis, quamquam ante tempora legis editi, ^d commonebimur, non truculentiam cœdis, sed pietatem ac fidem patriæ menti electam. Unicum enim offerbat, qui habebat reprimissiones, cui dicendum erat, quia in Isaac suscitabitur tibi semen (Gen. 21. 12.): os eandem quod possit Deus, etiam a mortuis excitare. Veruntamen, ut adversum timorem frustrandæ promissionis credulitas fixa eum tuebatur: ita non sivit Deus in exitium usque pueri devotionem parentis excurrere, sed compressit immolaturi manum, exploratæ virtutis interjecta laudatio. Claruit, inquit, quod solum volui publicare, nihil apud te vel amore, vel honore meo esse vehementius. Nunc jam parce sanguini, quem nec ab alio licebat nec a te debebat effundi. Nec tamen sacerdotis videaris munere destitutus, ecce aries propter te assistit, cornua veribus illigatus, cujus vita, ut absolvendo illo præsens valuit deferre subsidium: ita et futurum marebitur signare mysterium. In negotio vero beati Osee non solum imperata, sed etiam impleta multisque temporibus frequentata permixtio, nec operis honestate nec præcepti auctoritate videtur posse defendi. Itac adjicitur, quoniam in ipsis quoque figuris prophetæ non ^e fuerit ordo servatus. Nam ad significationem Tribuum, quæ quasi sub Dei conuberno et societate degentes, in adulteria, idest, sacrilegia proruperant, assumitur mulier prostituta quæ tamen mobilis, castificata consortio, filius non de fligioso, sed de reverendo conjuge, idest, vate suscipiat, et in honorem nuptiarum, præteritorum obli- vitorum, fecunditate magis, quam libidine perficitur. Quomodo ergo ista mulier, quæ maro alibus illustratur insignibus, gentis illius probabitur figurare

defendi velit beatum Osee, qui non ob causam larrizæ, non libidinis, non propria fecerit voluntate, sed Dei paruerit imperio, ut quod in isto carnaliter legitimus, in Deo factum, spiritualiter probaremus. Videat ejus Præfat.

^d Antea erat commovebimur.

^e Hæc fuerit pro fuerit restitutum; aliisque ejusmodi superius.

personam, quæ ante nuptias obscenitatis vitæ non exhorruit, sed cum in sacro prius Domini sui consortio constitisset, turpitudinem sectata describitur? His et aliis pluribus argumentis docere contendunt, meretrici prophetam corporaliter **395** non fuisse commixtum.

Ad quod e regione Syri, et qui connubium illud carnaliter opinantur impletum, nominum præcipue attestazione nituntur. Quibus evidenter et mulier, et ejus tam parentes quam regio publicatur, atque conjunctionis negotium secutis factibus comprobatur. Ad devotionem autem magis prophetæ, quam ad susceptam ab eo lomerationem legis debere revocari quicquid contra consuetudinem morum suorum per obedientiam curarit adjungere. Quamquam illud opus honestatis a quoque potuerit ratione defecit, id est, ad pudicæ in reliquum conjugii et munus a professione meretriciæ foemina transulisset. Ejuemodi ergo inter se disputatione certantes, utramque opinionem reddidere suspectam, cum revera et commendatius videatur et tutius, et ad significationem rerum accommodatius, si res spiritu gesta credatur, ut quemadmodum beatus Jeremias de Judææ finibus non recedens, infodisse tamen in regione Parthorum vestimentum lumbare describitur: sicut sanctus Ezechiel medio captivitatis Babylonicæ constitutus in templo Jerosolymitano spectator inducitur, imagines utique solas locorum et ætuum, longe alibi positas, contuendo: ita etiam beatus Osee multorum gesta temporum signaturus, per imagines congruas tam culpæ seriem viderit, quam pœnarum. Cujus sane muneris testimonio sub quavis opinione propenso, reverentia prophetantis apparet, quem nimis persona sua rerum conditor videtur induere, ut de factis viri, judiciorum quoque divinorum ratio colligatur, tantaque inter æternum Dominum et fidelem servum necessitudo consistat, ut utriusque quasi existimatio miscetur: et si prophetæ actio diluenda est, divinæ quoque pietati excusatio videatur commodatura. Sin autem opprimit et depellit nostræ attestations obsequium quicquid rerum est supergressa majestas, idem quoque sibi complacitis mentibus auctoritatis attribuat, ut humani examinis ne quicquam egere doceantur. Quod quidem et Apostoli Pauli censura denuntiat cum dicit: *Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicetur aut humano die, sed neque meipsum judico, nihil enim mihi conscius sum: Qui autem judicat me Dominus est (1. Cor. 4. 4.)*. Sub una itaque eademque reverentia et præceptio conditoris et prophetæ actio constiterunt.

Notanda autem diligenter series et ordo dictionum quæ illi sensui potius alludit, quo non videretur corporaliter impleta commixtio. *Vade, inquit, sume tibi uxorem fornicationum et filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra a Domino*. Atqui illud tempus non exordia sacrilegum [Forte aliquid deest], quæ nomine fornicationis accusat, sed jam ejus postrema tangebatur. A temporibus quippe Jeroboam præcipue religionis fuerat inchoata corruptio, et commendata populis cultura vaccarum, quæ molliis ætibus sine interpolatione permansit. His vero jam diebus, quibus beato Osee vaticinii munus imponitur, non prævaricationes, sed potius ultiones **396** incipiunt exoriri. Quod utique ab illa significatione desentit, quam assumpta in conjugium meretrix videbatur ostendere, indicans eam contumeliam, quam Dominus longo tempore laturus esset. Jam igitur quid denuntiationis ordo continet, videamus.

Vade, sume tibi uxorem fornicationum et filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra a Domino:

* *Lege, conjugis munus, si a professione, etc. Hieronymus, Nec, inquit, culpandus Propheta, si meretricem converterit ad pudicitiam: sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecerit, etc.* Atque hoc adversus contentiosos, quos Ethnicos, aut Ethnicis similes vocat. Cæterum in Præfat. ut factum id per

et auit et accepit Gomer filiam Debelain, et contempsit et peperit filium. Et dixit Dominus ad eum: Voca nomen ejus Jesrahel, quoniam adhuc modicum et visitabo sanguinem Jesrahel super domum Jehu, et quiescere faciam regnum domus Israel, et in illa die converteram arcum Israel in valle Jesrahel. Frequentatus hic per sacra volumina a Deo nostro sermo deprehenditur, ut sacrilegia nomine fornicationis accuset. Quia enim notes in Judæa Deus unam gentem quam sibi sociaret, elegerat, et quasi instar conjugis, intervenientibus legis tabulis, de qua filios instituendo generaret, assumserat, eos appellat pudicos, qui involata religionis jura custodiunt; illos vero contrario turpes atque pollutos qui cultus sacri fœdera, errorum infectione et hæresis consecratione violaverunt. Quam imaginem nimirum et magnitudinem caritatis erga pios, et vehementiam severitatis, qua hosce impios persequatur, expressit: quia non solum sicut censor aut judex, sed quasi fremens ad vindicandum maritus insurgat.

B Sed cum ad id intelligendum suo tenore decurrat, querendum est, quid egerit tanti schematis apparatu. Quid enim opus erat, ut non simplex narratio hæc omnia contineret, sed imperaretur prophetæ, sive in corpore, sive solum in imaginibus, cum meretrice ineunda conjunctio? In quo sane loco pie conditeque cogitantibus, profundum et divinæ benignitatis et propheticæ dignitatis occurrit. Deus enim noster qui providentiam suam humanis rebus interserit, consulti quidem in commune mortalibus, sed quasi eos tantum homines existimet, qui reverentiam de morum virtutibus fuerint assequuti, ipsorum se ostendit judiciis commoveri, tumque præceptis tum imaginibus ipsos præcipue festinat instruere. Vel hoc itaque volens ostendere quod præmissi, gravissimum videlicet se sanctorum virorum habere respectum, nec in levi ponere querelas, vel certe quæ sanctorum soleat orationibus mitigari, eum tempus est, ut incipiat proferre vindictam: apud illos prius negocia quibus sit accensus allegat, ut explanatione meritorum interventionis impedimenta submoveat, et eos quos experiri poterat sententiæ moratores, primum a sua parte constituat, acumque horretur irasci. In te est illud quod cum beatus Moyses exploratores terræ Repromissionis de singulis duodecim tribus destinasset: reversique præter duos, omnes reliqui ignavam populum terrissent: ipsam quoque beatum Moysen seditio exorta conquassavit. Sed cum ad tabernaculum confugisset, *Apparuit, inquit, gloria Domini, et ostendens quantum cum faceret, quamque omnibus illis populis anteferebat, Dimittite me, inquit, ut deeam **397** populum istum, et faciam te super gentem multo majorem, quam hæc est (Exod. 32.)*. Ex quibus sermonibus, quæ apud eum vir sanctus posset intelligens, indignationem judicis protinus mitigavit. Sic et cum templo Jerosolymitarum Babylonicæ captivitatis immineret versio, Ezechielem prophetam, contemplatione dumtaxat spiritus, per aëta quæ olim fuerant veneranda circumagit, ut qualiter populus peccaret, aspiciens, desideret admirari, si fieret in contrarium tanta mutatio, ut gens singulari nuper veneratione sublimis, vitissime disperiret.

Ita ergo et beato Osee, per quem imminens populo nunciabatur exitum, pro quo videlicet nihil erant parentum vilitate merita, nihil prophetarum vilitate suffragia, negotii similis indicitur apparatus: quatenus in suo sentiat et perpendat exemplo, utrum illum contumeliarum aggerem vel possit Deus sustinere, vel debeat. Personam ergo, inquit, assumito

figuram, evincat, idem atque Noster exemplum urget Jeremiæ, qui ad Euphratem absconderit lumbare suum, etc.

† *Scriptum vitiose erat utrique; pau'o etiam post de Belain duobus verbis.*

virī benevoli, sed jamdiu meretricios mores in conjugē sustinentis, et suscipie filios qui vel habeantur incerti, vel alienae obscenitati consequentius applicentur, atque experire utrum queas continentiam habere patientiam, et an credas veteris singularem medicinam doloris, si vel desidio [dissidio] libereris ab ea muliere, quam nunquam per beneficia, quamvis multa, correxeris. Sive igitur in solis mentis affectibus, sive etiam in negotiis fœdi corporis imperata conjunctio, prophetae honorem videtur aspicere, qui ut severitatem judicis fideliter indicaret, gustum ejus, qua Deus afflictebatur, sentit injuriæ, atque rursus quasi obligatio fieret ultionis in impios proferenda, hoc ipsum quod propter significationem rei ^a indignam se propheta contumeliam pertulisse. Igitur cum idonea quam diximus parabola causa fuisse videatur, nos jam ordinem ejus persequamur.

Seme, inquit, tibi uxorem fornicationum, et filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra a Domino. Ad idioma sermonis Hebræi spectat ista geminatio, *faciens faciet, loquens loquetur*, et cætera in hunc modum. Sic ergo et *fornicans fornicabitur*. Possent autem elocutioni huic ^b subdere discrimen adhiberi, sed non est negligendum veniens de Scripturarum more compendium. Nota sane, quod nomine fornicationis, non tam ineunda prævaricationis tempus, quam subeunda jam captivitatis appellet. Nec inconsequenter. Quia enim materiam damnationi prophanarum mentium fecit obscenitas, ideo causæ suæ nomine poenæ ^c signatur, ut dicamus fornicari populum, cum pro fornicatione damnatur: quod quidem in præsentī loco occasionem quoque magnam docet tabuisse. Nam cum liqueat, non idem esse poenam quod culpam: quippe cum ista honesto adversetur, illa petulantia: satisque comparatum sit, diffinitionem rerum, communiōnem nominum neutriquam posse confundi, atque ideo poenam esse quod culpam: laud utique de nihilo pronuntiavit fornicatorem populum, quo tempore mala captivitas esset adituras. Sed quia noverat ipsam castigationem pro diversitate mentium promoturam, et alios fieri afflictione meliores, alios impudentia nequiores, **398** merito dicit, et pro iniquitate quam in suis filibus perpetrabant, illos esse supplicia laturus, et in ipso captivitate tempore, quosdam emendationis insignis, quosdam vero criminis argumenta captivos, secundum illud quod alibi comminatur: *Servistis in terra vestra diebus, quos nescierunt patres vestri, servitibus diebus alienis in terra non vestra.* Quia ergo eam prophanitatem quam perpetraverat gens libera, celebravit ancilla, in meulis quoque supplicis fornicatura prædicatur.

Primus autem filius quem quasi peperit meretrix, nomine ipso, cui imminet captivitas, regionis inuocatur. Ait enim, *Voca nomen ejus Jesrahel.* Quo vocabulo vallis Samariæ adjacens signabatur. Per hunc itaque loci appellationem, quid regio sit passura denunciatur. Denique sequitur: *Quoniam adhuc modicum et visitabo sanguinem Jesrahel super domum Jehu, et quiescere faciam regnum domus Israel: et in illa die conteram arcum Israel in valle Jesrahel.* Exercendæ, inquit, ultionis tempus insiuit, atque ob hoc, in regnum Samariæ quæ nomine Jesrahelis, vicinæ, ut dixi, vallis ostenditur, ira consurgit. Nascatur igitur animo tuo soboles destinata supplicio, ut scias, id in meos filios esse peragendum, quod quasi in tuis videris ordinatum.

Visitabo enim sanguinem Jesrahel super domum Jehu. Ad quod explicandum geminus sensus per consuetudinem legis occurreret, nisi unum consequentia subjecta firmaret. Usque ad familiam quippe Achab, qui fuit Jesrahelis maritus, soboles Jeroboam imperavit. Sed cum Achab tam suis quam uxoris, cujus ser-

A viebat ausui, criminibus sordidisset, Jehu filium Namai Heliæus propheta, ex præcepto Dei, in assumendum imperium suscitavit. Qui paribus de causis severitate commotus, omnem Achab et Jesrahelis familiam, cunctosque Baal Idoli sacerdotes pariter et ministros internectione delevit. Pro quo ultionis officio promissum est ei, quod postero ejus usque ad quartam generationem Israeliico imperio præsiderent. Verum quoniam et ipse Jehu, et ejus filii vel nepotes non relinquendo sacrilegia Jeroboam, perdidit insignia suæ devotionis, qua persequuti fuerant cultores Baal, colendis videlicet Samariæ vitulis inbarentes, diversisque morum criminibus, ut cultus prophanitatis exigit, servientes: in hos quoque, Jehu videlicet posteros, qui Achab familiam deleverant, ideo dicitur ira consurgere, ut illorum, qui ab his extincti fuerant, sanguinem vindicaret: non quod cædes fuisset injusta, sed quoniam qui illa fecissent, per imitationem criminum decus judicium perdidissent: et similia illis, quos deleverant, exsequendo, transissent in numerum et societatem eorum. Sicque viderentur ultione digni, quos sceleratorum gladius peremisset: quem colorem in Scripturis etiam frequentatum facile monstrarem.

Ergo posset, inquam, duobus modis versus propheticus explanari: hoc videlicet quem præmissimus, et altero qui sequetur, si non illum magis processus operis commoveret. Nomine enim Jesrahelis, gentem ipsam: nomine vero Jehu, regnum gentis voluit indicare: idest, **399** ecce jam tempus advenit, ut populus Israelis, qui vel in Jesrahelis valle viandus est, vel urbem regiam habet in eadem valle positam, ut qui regem habet de Jehu stirpe venientem, vim debitæ ultionis incipiat experiri. Denique ad confirmationem istius intelligentiæ subjecit, *Et quiescere faciam regnum domus Israel, et in illa die conteram arcum Israel in valle Jesrahel.* Visitationis proinde animadversionem, quietem vero, finem appellavit imperii: quod ut utrumque planius indicaret, *Conteram, inquit, arcum Israel in valle Jesrahel.*

Vers. 6. — *Et concepit adhuc, et peperit filiam, et dixit: Voca nomen ejus, Sine misericordia: quia non addam ultra miheri domus [Hier. domui] Israel, sed oblivione obliviscar eorum.* Quia statuerat, ut exitus rerum imaginibus, quæ forent eorumdem ^d iudices, præveniret, filia quasi nata describitur, quæ suscepit vocabulum calamitatis alienæ, idest, *Abaque misericordia.* Non enim, inquit, *addam ultra miserari domus Israel, sed oblivione obliviscar eorum.* Hæc geminæ pondus sententiæ continetur. Neque enim solum ait, tempore miseriarum misericordiam demegabo, sed eos nec in memoriam meam redire permittam. Esset enim, licet in extremo languore, solatium, si vel quocunque tempore memoriam eorum, quos abjecisset, assumeret. Nunc vero ut comminatio prælata crudescat, utrumque sibi affore pollicetur, et memoriam videlicet damnandorum, et oblivionem plenissimam damnatorum. Quod sane, quoniam apud aures sapientis ministri, ad invidiam posset crudelitatis accendere (ut aliquid ejusmodi si non sermone, vel cogitatione versaretur: unde in istam benignitatem, quæ causæ rerum est, tantum acerbitatis influxit, ut non obliviscaris reatuum, si oblivisceris eorum: et sis curiosus delinquentis, si nunquam recordaris afflicti: metuo ne poenitentium quoque desperanda salus sit, si tanto præsulī lapsorum subterpente oblivio): ideo subjecti statim, non se miserandi abjecisse curam, sed litram debiti examinis admovisse, idest, eorum tantum quasi oblivisci, qui etiam post plagas de emendatione non cognaverunt.

Vers. 7. — *Quia non addam ultra miserari domus Israel, sed oblivione obliviscar eorum. Et domus [Hier. r.*

^a Desunt duo saltem verba, puta *usurpat* et *notat*, aut his similia.

^b Atque heic deesse verbum aliquod videtur.

^c Supple *nomen*: paulo infra ubi dicitur *comparatum*, italiam rescripti *compe: tum*.

^d Hic vero *indices* legi italium pro *judices*,

Domu] Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu et gladio et in bello et in equis et in equitibus. Cam populum, inquit, Samaritæ prævaricatione sædatur calamitatibus exitiisque subjecero, et ita eos pro culpa viles esse permisero, ut videar eorum prorsus obitus; tunc in Judæ parte sistentes, et in cultibus religionis spem salutis suæ ac fiduciam collocantes, non solum protegam, verum etiam novitate mirabili vindicabo: ut etiam palam clareat, eos nequaquam armis munitos fuisse sed meritis, nec acie consequutos, sed pietate victoriam. Illud autem tempus annuntiat, quo, Ezechia apud Jerosolymitas imperante, Sennacherib rex Assyriorum magno ad obsidionem ejus urbis accessit exercitu, atque illic multa in contumeliam Dei et sacræ religionis loquutus, divinam in se sententiam concitavit, ac sub una nocte omnes ejus copiæ Angelo **400** feriente, ceciderunt. ^a Nam centum et octoginta quinque millibus bellatorum amissis, ipse in regionem suam cum paucis fugisse atque illic perisse describitur (*4. Reg. 19*). Sed videamus et reliqua.

Vers. 8. — *Ablactavit, inquit, eam quæ erat absque misericordia, et concepit et peperit filium et dixit: Voca nomen ejus, Non populus meus tu, quia vos non populus meus, et ego non ero vester ^b Deus.* Usque ad Ezechia tempora mansisse, et prophetasse beatum Osee, titulus indicavit. Quicquid ergo gestum per omnem vaticiniū ipsius legitur ætatem, hoc in ipso breviter consignat exordio, ut per totum volumen, gestorum seriem ordinemque, jam detexat. Cum ergo ingrata gentis prophanitas impulsisset, ut Deus noster operam ultionis assumeret, denunciavit se puniturum reos, et ita eos in miseriis relicturum, ut penitus eorumdem videretur oblitus. Sed ne recepta in sacrum pectus oblivio piis quoque familiarem commoveret: statim se, non vitio, sed judicio oblivionem usurpare signavit, quandoquidem meritum inter affines discrimen agitare, et Israelitis exitio permissis, Judæ populos cultui nimirum suæ religionis adherentes, per miracula magis, quam per tela protegeret. Quod licet opportuno tempore panderetur: tamen quia et ipsa portio gentis Judææ nequaquam jugi devotione complacuit, sed, sicut exprobrant alii prophetæ, in cultum exarsit idolorum, similem quoque est perpassa sententiam, et de finibus suis, Babylonio vincente, translata. De qua tamen captivitate, promissa est omnium pene vaticinio prophetarum, et sub Cyro Persarum rege impleta revocatio.

Utique nunc ergo tempus beati Osee sermo proloquitur. Sed in significationem Israeliticæ captivitatis, filia inducia est, quæ, *Absque misericordia*, vocaretur. In figuram vero Judæ, puer inducitur cui nomen sit, *Non populus meus*. Inter filiorum autem imagines, de sola tantum puella, quod sit ablactata, memoratur: nimirum ut ostendat, in decem tribus, illatæ captivitatis quasi convalescentiam. Revera enim multo longior decem tribuum legitur fuisse captivitas, et ideo prolatio ætatis, est puella ablactatione signata. Tertius autem qui captivitatem Judæ ultimus pollicetur, nomen accepit, *Non populus meus*. Quamdiu enim vel Juda in suis finibus mansit, erat turba quæ Dei populus diceretur: postquam vero etiam ipsam captivitatis procella convellit, visus est a confusione Gentilium ille discretus ante populus dispersisse. Et ideo ait: *Vos non populus meus, et ego non ero vester Deus*: idest, hoc a vobis auferetur insigne, quo eratis ante conspicui, ne populus Dei in toto orbe dicamini, nec ego princeps, nec Deus vester appeller; justum est enim ut qui instituta sacræ legis quæ vos a cæteris gentibus diri-

mebat, peccandi studiis corruptistis, illo quoque quo insignes eratis decore privemini.

Verum hæc breviter a severitatis parte denunciatis, transit ad prospera, quæ dispensatio reverenda ita implevit rebus, sicut prophetica **401** oratione contextuit.

Vers. 10. 11. — *Erit enim, ait, numerus filiorum Israel quasi arena maris, quæ sine mensura est, et non numerabitur.* [Sup. Et] *Erit in loco ubi dicitur eis, Non populus meus vos; dicitur eis, filii Dei viventis. Et congregabuntur filii Juda et filii Israel pariter, et ponent sibi caput unum, et ascendent de terra, quia magnus dies Jesrahel.* His autem sacris vocibus reversionem populi de captivitate Babylonica pollicetur, cujus etiam apud alios prophetas, sed præcipue apud beatum Esaiam ingens pompa describitur, quæ sane valet ad commendandam Dei clementiam, et ad consolationem confirmationemque fidelium, quibus societatem illius calamitatis contra meritum decus, pro gentis suæ communionem tolerantibus, spei solatia præbebantur, de prosperorum videlicet expectatione pendente. Ea siquidem tam fore ampla dicuntur, ut vocabulorum etiam novitatem requirant. Nam cum de lætis ad tristitia laborentur, cesaverunt Dei populus nuncupari, quasi in reliquarum gentium vilitatem refusi. Cum vero tempus liberationis advenit, tanta successione reductur a tristibus in læta mutatio, ut non sufficiat prioris restitutio dignitatis, sed vocabulorum augeantur insignia. Arenarum enim instar excedet numerus fidelium, in quibus tantum et reverentiæ splendet gratia, ut Dei omnia continentis non jam populus, sed filii nuncupentur. Emendati siquidem præmissæ servitutis ængoribus, ut sanguine, ita etiam caritate sibi jungentur: illamque præcipue separationem, quæ fuit illis magna et criminum et discriminum causa, vitant, atque uno rectore gaudentes, ad Templum Dei cum alacritate conscendent, tantumque in illo statu felicitatis locabuntur (sic), ut magnum diem Jesrahelis fuisse fateantur: idest, vel illud tempus quo adversa cœperunt, et de quo supra dixit Propheta, *conteram arcum Israel in valle Jesrahel*. Et hoc assumet in memoriam populus liberatus, ut gaudia ejus ex comparatione grandescant: vel certe Jesrahelis ipsius interpretatione sibi convenire clamabit; exprimit siquidem in nostro sermone, *semen Dei*, sitque sensus ejusmodi: Solutio captivitatis tempore, erit tanta exultationis ambitio, ut magnus dies Dei filiis illuxisse dicatur. Hanc autem festivitatem, ut reliqui prophetæ, ita præcipue in illo carmine beatus David, exsequitur: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, In domum Domini ibimus. Stantes erant pedes nostri in atrii tuis Jerusalem ad confitendum nomini tuo, Domine. Quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David. Rogate, quæ ad pacem sunt Jerusalem (Psal. 121.)*

Igitur secundum tenorem historiae, quam denunciatio prophetica continebat, totum quod est acturus, breviter indicavit: decem videlicet tribus, Jeroboam auctore, corruptas, Assyrio capiente, translatas: Judam vero, qui in Deo suo confideret, sub Ezechia rege miserabiliter liberatum; postea autem, etiam ipsam tribum fraternæ impietatis vestigia subsequutam, dominationi Babylonice fuisse permissam: cujus tamen denuo vincula solveret promissa libertas, et **402** jam non separati ab invicem fratres, sed sub uno rectore sistentes, honorem Dei in Templi ejus adytis celebrarent. Hujus vero temporis tanta esset læticitas ut juvaret etiam adversa meminisse, et magnum diem Jesrahelis vocare, idest, illud tempus captivitatis illatæ: cujus videlicet occasio tam multam exultationem creasset. *Ponent igitur sibi caput octoginta quinque millia.* Ex quo colligas, Nostrum quendam ab eo accipere non refugisse.

^b Nomen *Deus* nulla Scripturarum exemplaria heic addunt.

caput unum, et ascendent de terra. Super quo tempore, et beatus David ait, *A finibus terræ ad te clamavi dum augeretur cor meum, in petra exaltasti me. Deditisti me quia factus es spes mea* (Psal. 60.).

Notandum quoque est quia promissionem loci istius super multitudine fidelium, ad prædicationem Evangelii confluentium, beatus Paulus acceperit, asserens videlicet quod unius gentis angustias annunciatio evangelicæ pietatis excesserit. Et non solum de Judæis, qui olim populus Dei vocabantur, sed etiam de Gentibus, quæ in multiplici errore degerant, ad capessendam divini stigmatis dignitatem agmina convenirent, sicut in Osee, inquit, dicit: *vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam. Et erit in loco ubi vocabitur, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi* (Rom. 9. 25.). Gentium ergo magister ostendit quod evangelii tempore felicitatis hujus promissio compleretur: non utique ut negaret illud quod totius prophetiæ textus inculcat: resolutionem videlicet captivitatis quoque Babylonice fuisse promissam; sed ut ostenderet, quam intelligentiæ regulam custodire in prophetiis libris debeamus: id est, ut cum sub narratione Judaicarum rerum ingentius, quam unius gentis mediocritas caperet, aliquid promeretur, et ex parte in illo populo nosceremus fuisse completum, etiam per theoriam, aliis quoque, id est cunctis gentibus, convenire.

Theoria est autem (ut eruditus placuit) in brevibus plerumque aut formis aut causis, earum rerum, quæ potiores sunt, considerata perceptio. Haud igitur illa Judæorum de Babylone revocatio, secundum historiam, ista vero quæ per fidem Christi est collata libertas, secundum allegoriam significata, proprie diceretur, cum sermo propheticus solide utrumque promiserit, ut præcedens mediocritas sequentes cumulos intinaret. Nam quod primo per exaggerationem dictum erat, id deinceps rerum magnitudine vix exæquavit. Atque ita, quæ tunc populum Judæorum terruit denunciata captivitas, et quæ postea erexit restituta libertas, aliarum quoque (quæ multo graviores sunt) et captivitatis et libertatis indicia præferrebant: illius nimirum, de qua ait Apostolus, *Eramus natura filii iræ sicut et ceteri. Deus autem cum sit di es in misericordia, propter nimiam caritatem, qua dilexi nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo* (Ephes. 2. 4.). Illum siquidem hostem generis humani, qui longa dominatione reos depresserat, fortior veniens alligavit, vasa ejus cuncta diripuit: et captivitatem gentium reddita libertate dissolvit, doneque gratiæ nobilitavit redeuntos, ut qui aliquando eramus alieni et hospites, subito plebs ejus et populus misericordiam consequeremur (1. Per. 2.). Sic ergo quod Osee de temporibus Babylonis edixerat, Paulus ad negocia transtulit Salvatoris, non utique propheta, quasi abnuente, aut ægre, quo ducitur subsequente; sed Apostolico intellectui nimis favente per tenorem vaticinii, quo docuit aucta esse sic prope usque ad consummationem vel dona, vel gaudia, quæ illo jam seculo fuerant inchoata. Sed huc usque sermo prophetæ eo tenore processit, ut de quibuscumque erat negotiis temporibusque locuturus [Ant. locutus] breviter indicaret.

Nunc autem ad ordinem institutæ revertitur vel censuræ, vel querelæ, quod consulte provideque curavit, ne quod ad pompam predictionis valebat, inciperet salutaris incommodare doctrinæ. Nam quoniam vaticinantis impetu ea attingerat, quæ post erant longis secura temporibus, et tam adversis, quam

^a Lectum vitiose antea *augeretur*. Vulgat., *auxiur*.

^b Qui primus Commentarum hunc typis edidit. Renatus Laurentius de la Barre arbitratus est, legi heic rectius posse *promeretur*. Fugit vero eum ratio. Sensus enim atque ordo est, *ut aliquid ingentius promeretur, quam mediocritas unius gentis caperet*.

A prosperis fidem denunciandi confidentia subrogabat, ne per hoc ipsum, inquam, et meritum, et votum pariter videretur extinguere, quando quidem ne correctionis studium prodesse assumi, insistente semel prænuncianti [forte prænunciari] necessitate supplicii: nec prosperorum denuo necessaria videretur optatio, cum omnimodis esset pro denuntiatis veritate reddenda. Ideo ad populos sermo dirigitur, et in communionem judicii convocantur, ut ipsi matrem suam (multitudinem videlicet parentum, cujus criminibus Deus fuerat asperatus) intentis pergunt examinare luminibus, atque eam divinæ admonitione [F. admonere] clementiæ, quæ solet, vel denunciata remove tormenta, si reus ad correctionem videat confugisse. Non ergo illos salutem desperare debere si reddantur timore meliores, cum magister meritum præsideat expunctorum, quem multo magis indulgentia renidens, quam severitas amara delectet.

CAPUT II.

B Vers. 2. — *Judicate matrem vestram, judicate, quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus. Ingen-* (inquit) *benignitatis meæ monumentum existat liberatio vestra: et ideo fœdæ parenti vestræ merita deteguntur, quibus a meo depulsa est consortio, sed adeo fœdæ, ut nec vobis judicantibus possit absolvi. Verum quia non unam personam, sed totam gentem præsentem æstimatione taxamus, speramus aliquos tunc, quos ad meliora studia severitas denunciata commoveat, et ideo expectate, quid præstoler. Auferat fornicationes suas a facie sui, et adulteria sua de medio uberum suorum.*

Vers. 3. — *Ne forte exspoliam eam nudam, et statuam eam secundum diem natalitatis suæ.* Id est, a vultu suo verecundiam quæ solet obscenitati impedimentum esse, depulerat, et faciem turpitudinis professione duraverat. Nunc ergo his contrariis capessat affectus, frontemque impudentia exutam, pudore convestiat, et sciat neque hoc solum labiis quasi in superficie fecisse contenta, de uberum medio haustum virus ejectet, ut toto protinus corde purgetur. Quod si facere neglexerit, ad opera severitatis accingar, et qualia tempore illo quæ hæc mihi in populum nascebatur, exerceui. Indicat autem egressionem Synagogæ de terra Ægypti, quo videlicet tempore nulla institutionum 404 legalium, vel ornamenta, vel indumenta susceperat, nec quibusdam vestimentorum pollebat insignibus, sed quantum ad precia morum, in eadem qua Ægypti vilitate consistens, magnis tamen propter solum honorem parentum, miraculis servabatur. Denique quoniam præceptis Dei, tum protervia, tum ignavia exstitit, omnes etiam in heremi solitudine leguntur absumpti, nec præter duos viros Jesu et Caleb, de sexcentis millibus virorum militari ætate gradientium, quisquam in terram repromissionis intravit.

Hoc est ergo, quod nunc per prophetam rerum Dominus comminatur, quoniam gens illa nisi pectoris sui arcana mundaverit, et facta in melius mutatione, profecerit, nullum ei possit, quod per tot secula ab aliis egit discreta nationibus, et instituta Legis, atque spiritibus donis floruit, comparare subsidium. Quo videlicet insistens criminibus sententia molliatur, sicut neque illa, inquit, ætate, qua egressa est de Ægypto, et recenti quasi adoptione gaudebat, nequam miseris profuit, quominus ac si essent omnibus nudi privilegiis, disperirent. Quem sensum et Apostolus Paulus scribens ad Corinthios diligenter excoluit. Omnes, inquit (1. Cor. 10.), unis miraculis

Placeret utique subsequenti versu verbum *etiam*, in duo distinguere, et jam.

^c Redundat sciat verbum, quod et præstat expungere.

^d Antea erat *discreta*. Hujusmodi alia, quæ typothetarum videntur sphalmata, sæpe taciti castigamus. — Supersunt multa vix medicabilia, ut legenti patet, quamvis et nos innumera etiam castigaverimus. Edit.

liberati, eisdem cibis spiritualibus usi sunt, eosdem fontes de petra erumpentes biberunt : nec tamen ex his, inquit, Deo vel universi placere, vel multi, sed in illa exilii a-tate, diversis horruere peccatis, *diversa* periere tormentis : quorum cur recordaretur, ostendens, *Scripta sunt*, inquit, *ad institutionem nostram*, ne eorum studia, quorum ruinas legimus, amulemur. Per hunc ergo prophetam Dominus noster consulentiæ suæ pandit affectum, *memetque*, ut illa plebs festinata emendatione sibi succurrat, et *de medio uberum*, videlicet pectore, impietatem, quæ fornicatio nominatur, expellat, ne illius severitatis experimenta percipiat, cujus dispositionem difficultas remoratur. Sive enim pergat impius vitione consumere, obistere non valetit perennium multitudo : sive filios punitorum, pro innocentia honore, aut emendationis meritis, salutem restitui mandarit, etiam nihil impedimenti creare præmissæ calamitatis adgestio poterit. Ut ergo hoc totum propheta breviter indicaret, eundem ordinem in exemplo, quem in vaticinio, custodiavit : et sicut in ipso titulo totam, qua propheta-set ætatem, regum commemoratione signavit : ita etiam, quid negotiorum prædicatio ipsius contineret, ostendit : captivitatem videlicet, primo Israelis, deinde Judæ : deinceps eorumdem populorum, soluta captivitate concordiam, et ad cultum ac templum veri Dei, reddita libertate, concursum. Cujus tamen regressio is ea describeretur ambitio, quæ ad majoris negotii significationem valeret, id est, Evangelii libertates pariter ac liberalitatem sonaret : quæ transcendens vota muneribus, non solum populum, sed etiam filios Dei appellaret, quos a servitute funera liberasset.

Igitur breviter ista percurrens rediit ad concionem filii temporibus congruentem, et quasi filius, objurgandæ et docendæ matris munus indicit, ut quæ nihil de custodienda sanctitate curaverat, de arripenda saltem pœnitentia **405** curaret, nec se putaret, contra precia morum, sanguinis tantum nobilitate defendi, quoniam ^a quando nihil prodesset adoptio his, quæ non etiam devotio communitet. Nam ut de præteritis futura colligeret, exitum illorum agnium, quæ de Ægypto mirabiliter educta fuerant, cogitaret : eorum utique iniquitas, neque parentum, ut divitiis, dignitate defensa est, et quorum interfectio, filius ad gaudia promissa ducendis, obstaculo non creavit. Is itaq; e, ait, *judiciorum ordo etiam in vestra, nunc expunctione servabitur, ut squallentes sacrilegis, obruantur exiti, et eorum posterit, qui proposito genitorum studiis melioribus discrepaverint, vel desperati libertate potiantur, vel cumulatius prosperorum successibus augeantur. Quæ vicissitudines temporum, ait, quoniam tam tristium videlicet, quam lætorum, rationem divinæ providentiæ et justæ dispensationis assignant, nunc jam id, quod causa præsens flagitat, exsequamur.*

Denuntiat ergo, ut impendens sibi damnationis molem anticipent, tam studio corrigendi, quam genuitu pœnitendi, ne cum sævire ultro cœperit, omnis hæc natio sicut nullis unquam insignita privilegis, sic internectione dispareat : *ne forte spoliem eam nudam, et statum eam secundum diem natiuitatis suæ, et ponam eam quasi solitudinem, et statum eam velut terram inviam, et interficiam eam in siti, [Vers. 4.] et filiorum ejus non miserebor, quoniam filii fornicationum sunt, quia fornicata est mater eorum, confusa est, quæ concipit eos.* Quia semel commemorationem et similitudinem egressionis Ægyptiæ induxerat, per eorumdem locorum descriptionem cucurrit, solitudinem videlicet nominans, et terram inviam ac fontium so-

A latio destitutam : ac rursum de occasionebus verba suscipiens, commemorata hereni vastitate, sitis quoque discrimen adjecit. *Interficiam*, inquit, *eos in siti*, non quo eductus de Ægypto populus, atque penuria legatus absumtus, sed quoniam (ut Apostolus dicit) *bibebant de spiritali sequenti petra* (1. Cor. 10.), id est, potentia ductoris, non conditio regionis, castris pocula ministrabat. Quæ si utique defuisset, primo sitis periculo populus fuisset extinctus. Ideo denuncians, quod in necessitates similes improbi deducantur, nec suam occursum iri clementiam, quando quidem etiam soboles talium, obscœnos sibi parentes esse vitiorum imitatione fateatur, et tam filii de parentibus, quam parentes de filiis erubescant : promittit eos sibi esse perituros.

Vers. 5. 6. 7. — *Quia dixit, Vadum post amatores meos, qui dant panes^b meos, et aquas, lanam meam et linum meum, oleum meum et potum meum. Et propter hoc, ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sequetur eam maceria, et semitas suas non inveniet, et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos, et quæret eos, et non inveniet.* Qui ^c ab initio libri profanatae genti personam meretricis aptavit, etiam reliqua sublimi descriptione prosequitur, et ad locutionem scortatrici inducit, quam illi nimirum etsi non in labiis, tamen in operibus, gestasse convincitur. Sicque, secundum Scripturarum **406** morem, ea quæ per consequentiam sinisterioris vitæ dicere impii quique possunt, quia sibi et voce dixerint, arguuntur. Ergo et ista (inquit), impudens mulier, consecratui flagitiorum faciem utilitatis obtendit, ut sequi se amatores suos ob liberalitatem potius, quam ob turpitudinem, mentiatur : illos enim sibi, lanam et linum, et oleum et potum : id est, victum et vestitum usque ad delicias redundantem, præbuisse commendat. Quibus sane dicitis, quantum ad peccata sacrilegii, ingrata quoque mentis crimen adjungat : tamen illud quoque videtur inducere, quod in profanorum etiam nunc ore versatur : inter varias, videlicet opiniones, nullum esse validius certæ religionis testimonium, quam quod vox afferat prosperorum. Ideo et ista, in consecratum amatorum se ire pronunciat, et flagitium silentio premit, et quasi honestiores causas, quibus illicitat, effingit. Amatores autem vocat, vel Gentium proceres, quorum consecratione profanata est, vel ipsos nationum deos sicu potius quam veneratu digniore : quibus hæc, videlicet Synagoga, paternæ Legis, et veri atque unici Dei oblitia succubuit. Spebus ejus, ait, adversa succedant, et improvisis angoribus implicentur. Primo, ut ineundi cœderis cum his, quas maxime cupit, Gentibus facultas ei nulla suppetat, et nec in adversis suis illorum utatur auxilio, quorum in prosperis deliquit exemplo. Sicque sepiam viam ejus spinis, et non solum veribus, sed etiam maceris : ut quos ante triverat calles, deinceps ire non possit. Quæ utique consequenter universa subtextit, aspiciens ad personam mulieris, quam induxit, clandestinis quasi semitis, flagitii sui frequentantis auctorem. Haud utique, quod Israelis populus clanculo profanis gentibus misceret, sed quod a muliere (ut sæpe diximus) similitudo translata, hunc descriptionis ordinem postularit. Cum ergo cœperit ulciscens severitas ei obviare, nullamque opem angoribus ejus poterunt cuncti quos diligebat, afferre : non jam ratione, sed angore commota, ^d reminisci incipiet felicitatis antiquæ.

Et dicit, Vadam, et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis, quam nunc. [Vers. 8.] *Et hæc nescivit, quia ego dedi ei frumentum, vinum et oleum^e multiplicavi ei, et aurum, quæ fecerant*

^a Id est *quandouidem* uno verbo pro *quoniam quando*.

^b Vulgata, ipsaque Hieronymi versio ex Hebræo, *dant panes mihi, et aquas meas, lanam, etc.* Noster pressius hæret Hebræo textui priore loco להבני, altero להבני abluat.

^c Antea, *quis ab initio librum*, vitiose.

^d Atque heic vitiose antea erat *revivisci*.

^e Supplendum heic utique *et argentum*, quod cum reliqui libri omnes, tum Hebræus textus habet, אסף. Apparet vero ex subnexa expositione, ea verba Nostrum in suo exemplari non habuisse.

Baal. Si erecta saltem rerum periculis, ad priorem virum redire deliberat, quomodo consequenter adjectum est : *Et hæc nesciit, quia dedi ei frumentum, et vinum, et oleum?* Est ergo sensus ejusmodi, per quem prophetis sententiis concinentia vendicetur. Quia ad primam castigationis faciem patitur hæc mulier, quod omnes qui vana sectantur : volorum videlicet frustratione perterrita, non per emendationem sententiæ, sed per judicii levitatem ea tentet quæ repudiaret appetere : et ad hoc tantum se Deo subditam repromittit, ut impendentia quasi damna prosperitatis effugiat, secundum illud, quod beatus David exprobrat : *Cum occideret eos, quærebant eum : et convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum, 407 cor autem eorum non erat rectum, cum eo, nec fideles habili sunt in testamentum ejus (Psal. 34).* Igitur permanente gentis ejus reatu, quæ instar pecorum, nequaquam magisterio verbi, sed sub actu verberis excitabatur : neque ira mea tentabitur per hoc quia dixit : *Vadam, et revertar ad virum meum priorem.* Cæterum in longa plagarum experimenta eam deducam, quia [Ant. qua] scire et indicare neglexerit, hæc omnia dari posse a nullo nisi a me, a quo utique fuerint et creata. Ergo quod ait, *Et hæc nesciit, quia ego ei dedi frumentum, et vinum et oleum,* voluntariæ tarditatis spectat invidiam, secundum illud Davidicum, *Noluit intelligere, ut bene ageret (Psal. 35).* Incipiet itaque inter pericula ærumnarum fateri, quod prius scire neglexerat, me videlicet unum esse a quo alimonia præbeatur, qui et ipsam hominum substantiam procreavi. *Quia ego dedi ei frumentum et vinum et oleum, et aurum, quæ fecerat Baalim.* Non solum ergo instructa, sed etiam copiosa, donis meis abutebatur in crimina, et ad contumeliam meam, idola de his, quæ a me acceperat, opibus fabricabat. Idcirco, et ego, cujus dispensationem propheta collaudans intelligenter canebat : *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris, et cum perverso perverseris (Psal. 17) :* censuræ tandem munus arripimus, ut ingratis, quæ fuerant collata subducam, ipsæque opes liberationis quoddam beneficium consequantur, cum prophano-rum usibus subtrahantur.

Ideo autem distincte ait [Vers. 9.], *Sumam frumentum in tempore suo, et vinum in tempore suo,* quia non est frugum una collectio, cæterum diversis anni temporibus singula quæque rediguntur, atque ideo messem negabit æstas, autumnus vindemiam, mobilitatem bruma subducit, et continget (inquit) creatoris quædam liberatio, si eis non mutantur iumentis : *et liberabo lanam meam, et linum meum, quæ operiebant ignominiam ejus.* Ad mundum quippe muliebrem eleganter allusit, quod ita omne corpus, in quo sunt aliqua verecunda, contexerit, ut illud etiam venustaret. Acute tamen videtur ostendere, quia plerumque sub prosperitate vite reorum fœditas delitescat : quos si digna rursus inopia consequatur, merita quoque latuerant, detegantur.

Vers. 10. — *Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus.* Id est, illos ipsos, qui auctores, vel participes sceleris exstiterunt, consequentia rerum subiget confiteri, nihil hac natione stolidius esse, quam nec consilia direxerint, nec pericula correxerint, sed eum Dominum ingratiæ mentis criminibus asperaverint, cujus potentiam, omnium continentem, tam adversis suis sit experta, quam prosperis. *Revelabo ergo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus, et vir non eruet eam de manu mea.* Id est nullus erit principum, quorum est secuta prophanitatem, qui possit eam a mea indignatione defendere : non

Versio autem Hieronymiana et Vulgata, *Et cessare faciam,* Hebræo pressius.

^b Supplendum *gaudio,* aut quid simile.

^c Pro *deponent.* Initio subsequentis periodi, pro *Quod* adnotat prior Editor scriptum al. *Et.* In fine autem pro *vescendas* rescribendum *vescituras.*

A quod aliquis id esset ausurus, sed quia per similitudinem mulieris et virorum oratio suscepta contextitur, ideo ait, quia cum eam indignatio divina perculerit, amatores ejus **408** nequibunt ei succurrere : nec miseriis, quibus obruenda sit, quicquam afferre solatii.

Vers. 11. — *Auferam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus.* Posuit nomina feriarum, in quibus plurimum lætatur, cum tota regio choreis, canticis epulisque lasciviret : quæ utique luxuries non vigeat nisi, cum populus alta pace frueretur. Universa, inquit, hæc contrariis mutabuntur, et cessante ^b, luctus adhibebitur, feriarum tempora captivitas occupabit, sabbati otia labor ærumnosæ servitutis implebit : nec solum tanta captivitate libertas, sed etiam terrarum fœcunditas lugubri sterilitate mutabitur.

Vers. 12. — *Corrumpam enim vineam ejus, et ficum ejus, de quibus dixit, Mercedes hæc meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei : et ponam eam in saltum, et comedet illam bestia agri.* Executus est, quid partium damna conficerent, id est, cum cultura sedulitatem jugis fuerit consecuta frustratio, amœnitatem pristinam, succedente squalore, rura, ^c exponem, licetque lustris potius, quam agris regio tota consimilis, id est, quæ feris dignior, quam hominibus censeatur. Quod quoniam hanc faciem colentiam raritas erat illatura, eleganter expressit, bestias agri ejus fructibus esse vescendas. Sponte sua, inquit, lumen rationis abjecit, et post satietatem, atque impinguationem calcitravit dilectus, ac tantum proprio impudentissima gens favit errori, ut gaudia pacis, et rerum copiam, quorum continuationem, si fuisset casta ac devota, ei promiseram, suis corruptoribus auderet adscribere : ideo hæc, sicut dixi, pars erit prima vindictæ, ut his, quibus non est bene usa, et gaudiis exuatur et copiis, sciatque, quoniam hæc ille propicius ante contulerit, qui potuit deinceps iratus auferre. *Ponam eam, inquit, in saltum, et comedet illam bestia agri.* Permittam, ait, ut hostili consumatur incursu, sicut nullo meæ dispositionis munier obiecta, sicut nec saltus, nec lustra laboratis sepibus claudit agricola. Et quia videbatur veram sententiam protulisse, causam denuo ipsius commotionis aduecit, ut doceat se justitiæ magis, quam iræ, quicquid infremuit, præstitisse.

Vers. 13. — *Et visitabo, ait, super eam dies Baalim, quibus incendebat incensum, et ornabatur in aure sua, et monili suo, et ibat post amatores suos, et mei obliviscatur, dicit Dominus.* Non nunc, inquit, inter peccandi versatur exordia, ut processu temporis ^d suffundenda credatur : olim cum ejus improbitate patientia nostra contendit, nec tamen aliquid ad emendationem promovimus, quando hæc in sua profanitate consenuit. Ne ergo etiam judicis famam impunitas longa commaculet, et videar fovere, quod tandiu vigere permitto, quamquam sero, tamen vel demum ad opus ultionis accingar, ut expungam etiam illos dies, quibus Baalim, idolo videlicet turpitudinis, compta insuper monilibus, serviebat. Quod autem non solum monilium, sed etiam inaurium fecit mentionem, possumus quidem dicere, quia quibus **409** comantur fœminæ, nominaverit paucæ de multis. Patitur tamen locus, ut aliquid subtilius afferamus, id est, inaurium nomine obedientia videatur ostensa. Et quoniam tunc populus Judæorum solus præcepta legis, quibus obediret, acceperat, merito quasi inaurium ornamenta gestabat. Sed postquam lunesto deceptus est errore, ut Idolorum ritibus sub-

^d Quædam in proxime superiore Scripturæ textu emendamus, ut est illud *incendebat* pro *incedeat*. Hæc videtur priori Editori deesse *pudore,* aut tale quidpiam. In subsequentis periodi priore parte pro *videat fovere,* rescripsimus *videar,* etc.

deretur, id ipsum præcipue nunc exprobratum putamus. Ac si diceret: Aurum et argentum quod, me creante, terra protulerat, me largiente, synagoga susceperat, reliquarumque rerum copiam, ad cultum et ornatum Idolorum impiata^a convixit, et illud insigne obedientiæ, quo inter reliquos populos sola pollebat, erubescens ritibus mancipavit. Æstimansque quod in ea, qua olim fuerat, pulchritudine permaneret, sequebatur amatores suos cum tanta fiducia, eam plene ut nostri numinis subiret oblivio.

Vers. 14.-17. — *Propter hoc ecce ego lactabo eam, et ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus, et dabo ei vitiores ejus ex eodem loco, et vallem Achor ad aperiendam spem: et canet ibi juxta dies juventutis suæ et juxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti, Et erit in die illo, ait Dominus, vocabit me Vir meus, et non me vocabit ultra Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore ejus, et non recordabitur ultra nominis eorum.* Notandus est diligenter prophetici sermonis ordo. Qui ubicumque fuerit necessitas, ut tormenta denunciaret et meritum divinæ severitatis ostendat, statim causas, quæ hoc meruere, subnectit: neque mortalium culpas dinumerasse contentus, gaudia sequenturæ prosperitatis exsequitur, ostendens quod brevem illam dissimulationem veniæ Deus noster in apparatus conciliationis quodammodo assumat. Quo tamen argumento, ut laudatur divina clementia, ita iniquitas humana deprimitur: cujus videlicet, efficit magnitudo, ut tantæ bonitatis Dominus interdum ad iracundiam concitetur. Postquam ergo pronuntiaverat, quod universis gaudiis tristes esset inferenda cessatio, nec aliquis miseris, vel auxilium vel solatium laturus occurreret: statim crimina populi, id est, causas suæ indignationis exposuit, atque eorum magnitudinem ætatemque commemorans, ostendit: quia censura ejus nulli esse deberet, de nimietate suspensor, cum si scelus vel quantitativum, vel ætatis conferatur, excusandam paritatem, excusandam habeat tarditatem. Verum non uno hoc colore, inquam,^b dulcem et familiarem sibi clementiam commendans, etiam de prosperorum illatione plagis adhærentem, idem istud consignat, et tanto ea ambitu majore describit, quasi qui vellet non solum compensare, sed etiam excusare quod perculit. Ergo cum dixisset, quia poneret eam in saltum, ut comederent illam hestisæ agri, id est, cunctis regni et urbium munitionibus amputatis, potestati 410 hostium traderetur (^c censura, ut quondam in Ægypto, contumeliam vel ærumnam luteæ servitutis) quippe quæ consecratu Idolorum, Dei sui fuisset oblita: tamen quia ipse miserator et misericors ageret, post captivitatis terminum gaudia regressionis adnunciat. Et quia supra Ægyptiæ liberationis intulit mentionem, ad illius instar, hanc quoque Israeliticis populis asserens conferendam, hunc quoque latius quidem, sed idem percurrat exemplum. *Ecce ego, inquit, lactabo eam, et loquar ad cor ejus: et dabo vitiores ex eodem loco, et vallem Achor ad aperiendam spem:* quia natiuitatem Synagogæ tempus Ægyptiæ liberationis appellat, lactatio quoque cibum Mannæ videtur ostendere. Locutio autem ad

A cor directa, promulgationem indicat legis, quæ auditorum corda formavit. *Dabo autem vitiores ejus ex eodem loco, et vallem Achor ad aperiendam spem,* quid significet^d accipito. Antequam populus Terram re-promissionis intraret, missi exploratores fructum vitis egregium portaverunt, id est, uvam ejus magnitudinis, quam vector unus subire non possit. Postquam vero urbem opulentissimam, Jerico videlicet, mirabili occupavere victoria, vir de tribu Juda, Achar nomine, filius Charim, quiddam de præda, quæ exustioni fuerat dicata, subripuit. Cumque esset vincetium, adversis subitis impedita felicitas, admotis fortibus,^e fur anathematis vestigatur: et cum omnia, quæ occuluerat protulisset, lapidante populo, in valle Achor interemptus legitur et sepultus (*Jos. 7.*). Quæ sane expiatio ita valuit ad melius^f placandum Deo, ut incruentis deinceps potiretur triumphis. Sicque illa vallis, nova arva capientibus, spem felicitatis^g apparuit, quam præcedentibus culpa concluserat. His ergo commemoratis, quæ illo tempore gesta constabat, etiam de Babylonia captivitate tam lætum fore Judæorum reditum pollicetur. Denique sequitur, *Et canet ibi juxta dies juventutis suæ, et juxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti.* Sicut enim tunc, incisis fluctibus, sicco per pelagus itinere transierunt, ac Maria soror Moysi, musica instrumenta corripiens, laudes Dei, choris sequentibus, præcinebat: in hunc modum exeuntes de Assyria captivitate cantabant, non utique Jerico aliquam deleturi, aut botrum denuo reperturi; sed quibus ita tempora lætanda succedant, ut illam videantur quam sub Moyse et Josue habuerant, gloriam consequuti.

Cujus tamen historiæ quemadmodum sit memoria læta perpende, videlicet tam ad exemplum tristium, quam lætorum. Dixerat quippe supra, *ne forte spoliem eam nudam, et statuam eam secundum diem natiuitatis suæ, et ponam eam quasi solitudinem, et statuam illam velut terram iniviam, et interficiam eam in siti.* Ad illorum utique similitudinem, quorum cadavera, C 411 ut ait Paulus Apostolus, *prostrata sunt in deserto* (*Heb. 3. 17.*): nunc vero cum solvendam promitteret servitutem, et gaudia de libertate ventura, ipsorum totidem [*At. itidem*] temporum recordatu, est, quibus videlicet gloriosa liberatio sacris fuerat laudata carminibus. Cujus sane felicitatis, idest, post captivitatem Babyloniam sentiendæ, ut dulceda consolabatur Judæos, ita magnitudo signabat populos ad prædicationem Evangelii congregandos. Qui vero novum carmen Deo canunt (*notum enim fecit orbis salutare suum, et ante conspectum Gentium revelavit justitiam suam* [*Psal. 97. 2.*]),^h eamque servitutem, qua peccatis et immundis spiritibus subdebamur, gratuita indulgentia et sanctificatione dissolvit, ut liberati ab iniquitatibus, justitiæ serviremus, atque populus acquisitionis effecti, divini stemmatis insignibus fulgeremus, habentes de nostro corpore, de nostro, inquam, populo vitiores, vel ingentis botri gratiam nobis in mysteriis contradentes, vel ipsam artem atque industriam, qua vinea Dei colitur, indicantes. In illo proinde tempore, cum hæc quæ enumeravimus optata contigerint, quanta fuerit præmissæ castigationis utilitas, etiam mirum emendatio

^a Hæc legere malim *convexit*: quamquam et quod præcedit proxime verbum *impiata*, de graviore inendo suspicionem movet. Subsequenti versu pro *erubescens*, monet prior Editor legendum *erubescendis*. Denique paulo post sub finem periodi, ubi incommoda serie verborum et sensu dicitur, *eam plena ut nostri numinis*, etc., leges: *eam pene ut, etc.*; fortasse etiam *nominis* rectius haberet, quam *numinis*.

^b Aut, *colore, hoc inquam, aut dulcem inquam*, etc. præstabit legisse: sed persequi minuta ejusmodi menda, longum esset.

^c Quæ parenthesi inclusimus, ex una alteraque ad libræ oram nota in textum videntur irrepsisse.

^d Rescripsimus hæc *accipito*, pro quo erat *vitiosus acceptio*.

^e Emendamus *fur*, pro quo antea nullo sensu erat *suo*. De ejus nomine, quem Hieronymus *Achan* vocat, vide quæ nos Tom. III. ad L.b. Locorum Hebraicorum observamus.

^f Maluisset vetus Editor rescribi *placandum Deum*. Malim ego paulo post, ubi dicitur, *nova arva capientibus*, rescribi *arva*. Confer Josue cap. VIII.

^g Idem vetus Editor suspicatur reponendum *aperuit*: ego mallem *apparuit*.

^h Hiulca oratio est, quæ restitui commode posset, nisi Auctoris ipsiusmet vitium potius quam libræ arum videretur.

publicavit. Toto siquidem, inquit, corde, mihi sociabitur, ita ut non me ulterius ex interpolatione veneretur, sed continuum mihi cultum, mihi continuum impendat affectum: ^a meque tantum suum virum appellabit et Dominum: nec ultra Baalim, idest, Idolis, meum nomen ascribet. De quo sane Baalim vocabulo Judæorum traditio ^b sensum aliquem voluit comminisci. Sed apparet hoc esse solidius, per quod consequentia tota decurrit, ut de ore videlicet correctæ gentis auferenda Idolorum nomina repromittat et Deum ac Dominum se tantum vocandum. Dicendo autem non recordabitur ultra nominis eorum, vel correctionem, quæ es-et plena signavit, vel ad illud aspectus, quod supra posuerat, *Ibat post amatores suos, et mei obliviscatur, ait Dominus.* Hoc ergo vitium castigatione discludens, in contrarium migrabit affectum, ut studium profanitatis plena oblivione deponat.

Vers. 18.-20. — *Percutiam e ei fœdus in die illa cum bestia agrî, et cum volucre cœli, et cum reptili terra: arcum et gladium, et bellum conteram de terra, et dormire faciam eos fiducialiter. Sponsabo te mihi in sempiternum, et sponsabo te mihi in judicio et justitia, et in misericordia et miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide, et scies quia ego Dominus.* Est, inquit, consequens, ut quæ plagis lædata subjacuit, bonis omnibus correctæ potiatur. Et ideo sicut ei omnes creaturas non solum adversas, sed etiam infensas indignatio nostra reddiderat, ita rursus benevolas et commodas easdem faciat nostra placatio. *Percutiam itaque fœdus ei cum bestia agrî, ut nec arborum fruges sævitie ferina populetur, nec vindemias eorum aut oliveta volucrem præcipiat* **412** *multitudo, nec per membra las-orum angues venena diffundant. Quæ omnia cum liberationis tempore cessatura dicuntur, diebus utique plagarum docentur illata. Cum his cladibus etiam bella cessabunt, ita ut in patriis finibus dormire possint, idest, requiescere confidenter, quippe nec irruptiones nec insidias formidantes. Sponsabo te mihi in sempiternum, idest, rebus ipsis erudita cognosces, non meo, sed tuo vicio illud, quo afflicta es, contigisse dissidium. Cæterum, me paratum esse, ut in sempiternum mihi sponsa permanas, idest, si talis fueris, qualem nunc castigantia judicium reddiderunt, in sempiternum tibi fœderatio prisca servabitur. Sic enim paciscor, te in nostro permanere consortio, ut explorent justitiam tuam admota judicium. Vel si te subrepens [Aut. subripiens] negligentia vulneraverit, et a me tamen remedium toto flendi ambitu postulaveris, nihilominus desponsabo te mihi in misericordia et in miserationibus: quas cum sane fideles constantesque ^d persenseris (hoc est enim quod ait, *Sponsabo te in fide*) alacritate debita prædicabis, quia ego sum Dominus. Quod totum sic instituumus, si ad vocationem Evangelii transferamus, manifestus constabit impletum. *Speciosus enim forma præ filiis hominum (Psal. 44. 3.), de cujus labiis fusa gratia mundo dedit salutem, reginam quam sibi in consortium thalami pro virginitatis honore despondit, adscivit in justitia, quam justificando dedit: adscivit in judicio cum eam, quæ legitime esset laboratura, delegit: adscivit in misericordia et in miserationibus, cum præterita debita relaxavit, et despondit in fide, qua vel corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. 10. 10.): vel quod non est dubium, quia diligentibus Dominum omnia procedant in bonum (Ibid. 8. 28.).**

^a Ita emendamus meque, pro quo antea neque legebatur.

^b Fallor, aut quæ de Baalim ex Hebræa lingua Hieronymus huc refert, Noster sugillat.

^c Verius habet Hieronymiana Editio eis. Omnino autem supplenda illa fuit paulo post pars versiculi, *Et sponsabo te mihi in sempiternum, quam eorundem occursum verborum deceptus Antiquarius heic prætermiserat, ut ex ipso expositionis subnexæ con-*

A Vers. 21.-24. — *Et erit in illa die, exaudiam, dicit Dominus, e cœlos, et illi exaudient terram, et terra exaudiet triticum, vinum, et oleum: et hæc exaudient Jezrahel. Et seminabo eam mihi in terram, et miserabor ejus, quæ fuit Absque misericordia. Et dicam Nou populo meo, Populus meus es tu: et ipse dicet, Dominus meus es tu. Seriem votivæ promissionis extendit, ac per diversas species, schema voluminibus sacris familiare componit, ut elementa invicem fungi opere suo cupiant ad sustentationem fragilitatis humanæ, nec tamen queant, nisi Creator annuerit. Qui sanè illo tempore, quo placidus adversa depulerit, affatim præbiturum se omnia pollicetur: incipiet siquidem claudicare fœlicitas, si desideret copiam tot seculis expetita libertas. Hæc autem, ut diximus, suavitas gaudiorum et in illa ætate præcussit, cum est Babylonis soluta captivitas: et reddita est Apostolorum tempore cumulatior, cum ita omnis credentium multitudo sobriis rerum copiis uteretur, ut esset eis anima et cor unum (Act. 2.). Atque tunc primum exæquatio a cunctis sapientibus prædicata confluxit, **413** ut in tanto discipulorum cœtu nemo esset divitiis erectior, nemo paupertate depressior: cæterum sicut una cunctorum in virtute, consensus: ita communi jure esset possessio. Neque enim aliquis eorum, quæ possidebant, suum quicquam esse d cebat; sed cum essent illis universa communia, agrorum etiam pretia pedibus Apostolorum offerebantur, ut pro singulorum necessitatibus distributio proveniret. Et quia spiritalis populi status intra historiam Judaici populi tenebatur: revertitur ad illa nomina, a quibus vaticinium fuerat extorsus, et ait: *Terra exaudiet triticum, vinum et oleum, et hæc exaudient Jezrahel, idest, populum, vocabulo vallis, in qua est superatus. Ostensum, cujus peccata, quæ erat puniturus, supra expressit, ipsam, inquam, gentem non in eisdem personis, sed in eisdem tribubus permanentem, et plagarum verberibus expiatam, in consortio suavi propitiatus adisciscat, et quasi terræ etiam bonæ præceptorum semina diversa concredat, ut per amplitudinem succedentium prosperorum, etiam ille dies Jezrahelis, quo est inducta calamitas, pretiosus fuisse atque optabilis censeatur. Miserabor, quippe [Forte inquit] nunc ejus cujus paulo ante nomen horrueram, et populum meum vocabo, qui mei desertor exstiterat, et adversantium mihi jure defecerat. Ipsique vicissim fiducia, ut me appellet verum et unicuique Dominum, confereatur. Verum huc usque prosperorum denunciatione prolata, rursus ad præsentis temporis statum sermonem reducit: Sequitur enim:**

CAPUT III.

Vers. 1.-5. — *Et dicit Dominus ad me: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, et adulteram, sicut diligit Dominus filios Israel, et ipsi respectant ad Deos alienos, et diligunt vinacia uvarum. Et sodi eam mihi quindecim argenteis, et coro ordei, et dimidio coro ordei, et dixi ad eam: Dies multos exspectabis me, non fornicaberis, et non eris viro, sed et ego exspectabo te. Quia dies multos sedebunt filii Israel sine Rege, et sine Principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine Ephod, et sine Teraphin. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum. Quia exordium vaticinii, captivitatem populi illius reversis*

textu liquet.

^d Visum est scribi vitiose antea persenseret. Interpunctionis vitia propemodum innumera, eaque gravissima taciti castigamus.

^e Repetit Hieronymiana et Vulg. Editio ad Hebræum pressius exaudiam. Rectius quoque in fine habet, et ipse dicet, Deus meus es tu. Antea erat dicit, etc.

[*Al. diversis*] vocibus pollicentis, hic, sicut in principio docuit, Propheta susceperat, ex persona Dei tristitia, sed jam impendentis nunciabat, et eodem acri Spiritus gubernato, quasi ex contrariis textu oraculum. Nam cum infrenuerit truculentis, statim quibus confoveat sauciatos, læta subiecit, ut vel audiendis tristibus populus assuecat, vel ipsum Dominum cunctantem, et sicut supra diximus, studio differentem, cum sit vindicaturus, ostendat. Per quod simul docet, ne unquam sub tali iudice desperent salutem, nimirum ita ad indulgendum parato, ut placidus inter adversa narrandis videatur id sedulo, quod iratus fuerit, excusare. Præcipit itaque Propheta, ne caritatem quam obscenæ mulieri impendebat, prævia offensione deponat, sed cum impudentia illius, professa benignitate contendat, et sive ipsa re, sive id quod consequens videtur, spiritum tantum revelante, cognoscat, quia illa meretrix levi mercede posset conducī, non solum ut **414** prophetica societate esset contenta, sed ut illius et aliorum conventu pariter abstinere, quasi quæ valerent ostendere, magis necessitate parandi victus, quam consecratu libidinis se prostituisset: denique si vel tenuis alimonia præberetur, eam facile flagitii voluptate carituram. Quo utique exemplo redditur Synagogæ causa deterior, quæ eam videlicet partionem nec copiis invitata servaverit, quam prostibula quæpiam, vel sub nimia paritate, veretur. Indulgemus ergo, ait, tempus errantibus, ut vel ad correctionem flentibus erumpant, vel gravi demum ultioni succumbant. Qui nunc pretiosa vilibus postferentes, obviscuntur proprii Dei, et sequuntur alienos, non aliter quam si spreitis nvis, vinacia suis magis quam hominibus apta colligerent.

Itaque primo mensura rori nominata est triginta modios continentia. Secundo ait: *dimidium cori hordei*, inde pactione constituens continentia officium a muliere comparari, ad imaginem illius conditionis, quam Synagoga passura est in Babylonia captivitate, ubi tolerans quidem, sed sub spe reversionis, exilium, nec Deo legitime, nec idolis cohærebit, sed quasi omni deget nudata solatio. Propter hoc enim ^a ait, *non fornicaberis, et non eris viri, sed et ego expectabo te*. Hunc locum Judæi, vel eos sequuti, ad præsentis temporis iudicium pertinere contendunt: Quod expulsi videlicet de Jerosolymis, nulla quidem habeant officii sacerdotilis insignia, quæ propheta enumerat, sine rege eos, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine Ephyd et sine Teraphin fore pollicens: reversionis tamen se pignora continere, id est, vocem Dei, qui se quoque eos expectaturum esse promiserat. Sed falli eos ita hac opinione vel fallere, adscitarum in fidem Christi nationum omnium documenta convincunt. Postquam enim Evangelio Christi credere noluerunt, sublata est ab eis vinea, et aliis commissa cultoribus, qui redderent ejus fructum in tempore suo (*Psal. 1.*). Ergo illo seculo, in quo Babyloniis serviebant, merito se invicem gens et Deus expectasse dicuntur, non quod totus populus gentilium profanitate esset immunis, quæ eis etiam a sanctis aliis doctoribus imputantur; sed quoniam erat illic permixtio justorum virorum, et quia melior soboles quam parentes gaudia liberationis erat habitura. Propter horum partem Deus se utique expectaturum promittit, id est, nullam aliam gentem in locum depulsa, protinus adsciturum, donec redeat, sicut et supra diximus, castigatione melior, et recipiens antiqui pontificatus, quæ amiserat [*Ant. admirat*], ornamenta, in confrequentatione lide-

^a Vitiose antea aut legebatur, nec Scripturæ verba, ut alias sæpissime, internoscebantur.

^b Scriptum erat antea nullo ad incommodum sensu quum, pro quo nos quantum restituimus.

^c Ex prioris Editoris monito jungunt rescripsimus pro jungentes, quod antea obtinebat.

^d Minori numero habet Hieronymiana Editio, *infr-*

limum, cornua circumdet altaris, reddens Deo vota, quæ distinxerunt labia ipsius, *et pavebunt ad bonum ejus in novissimo die* (*Psal. 65.*). Causam proinde ipsius depulsionis exposuit, ut per eam videlicet abstinentiæ profanorum, gens afflicta consuesceret, donec legitimis castigata verberibus, in consortium denovo mereretur adscisci, ex quo examen pium lætandumque prodiret.

CAPUT IV.

Vers. 1. 2. — *Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ, non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra. Maledictum, et mendacium, 415 et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.* Quæ esset ratio, ut in ipso comminationis impetu, de illis quoque prosperis, quæ post multam ætatem erant ventura, loqueretur, semel iterumque commonui, id est, ut vel gens haberet exultatoria solacium, vel clementia pateret auctoris, qui ad vindicandum quasi invitus accederet. Hoc ergo consilio etiam de futuris locutus, ad præsentium, ut supra fecerat, revertitur ætatem, et merita puniendæ plebis examinat, ut solvat eam quam divine pietatis allegatio fecerat quæstionem. Opportune enim ejusmodi cogitatio nasceretur, si maneret fixa sententia, ut captivitas illata solvatur, et regresso gloriosus contingat. Cur non e-^b continuata libertas, aut ^c quantum potuit esse culparum, quod in tam magnam severitatem animi nostri gubernatoris accenderet? necessario igitur subtexitur criminum enumeratio, ut gravitas vindicantis appareat. *Audite ergo, ait, verbum Domini, filii Israel, quia non recusat vobiscum inire conflictum, et rationem ponere iudiciorum suorum, meritorumque vestrorum, cui dicit beatus David, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris* (*Psal. 59.*). *Audite, inquam, verbum Domini, filii Israel, vos omnino ipsi, de quibus agitur, iudicate: et de quibus populi studiis conqueramur, videntes, si superest vobis aliquid sensus, ad confessionem et pœnitentiam convolate. Non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra.* Haud quasi ex intervallo aliquo, inquit, delinquant, ut quadam videretur ultionum et virtutum facta commixtio, sed ita pessimis laudanda cesserunt, ut nec vestigium probitatis uspiam appareat, non fides, inquam, in testimoniis, non justitia in iudiciis, non pietas remansit in ritibus. Quid dico [*Al. dicam*] vacare pectora timore divino, cum omnem etiam nominis ejus occupavit oblivio, atque invicem secum crudelitas et libido contendat, quando irruentibus quoque flagitiis, inundantibus facinoribus, nec a pudoris nec a sanguinis discrimine temperatur, sed ^c jungunt maledicta mendacis, homicidia, furtis, adulteria sacrilegiis? Omnia, sanctæ quondam regionis loca cædibus impleverunt, ut per multitudinem interfectorum sanguis sanguini misceretur. Quod non per exaggerationem, sed per fidem dictum esse, prodit historia.

^d Ipsa sunt siquidem tempora in quibus et beatus Helias interrogatus a Deo quid in solitudine ageret, cum dolore respondit: *Domine: Prophetas tuos occiderunt, altaria tua destruxerunt, et ego relictus sum solus, et quaerunt animam meam* (*3. Reg. 19.*). Tanta ergo profanitate populus erat corruptus, ut internectione ultima pios quoque, id est, cultores Dei delere contenderent. Quæ nefanda religionis corruptio quoniam nullum quidem habebat, propter quod expectetur precium voluptatis, impunitatem tamen tactis et turpibus pollicebatur et tricibus. Ideo Baalim vacarumque cultores, **416** Jezebelis furori, fundendo piorum sanguinem, serviebant.

Vers. 5. — *Propter hoc lugebit terra, et infirmabuntur omnes qui habitant in ea: in bestia agri et vul-*
lambitur omnis, quod Noster ipsemet in subnoxa loci repetitione probat.

lucre cæli, sed et pisces maris congregabuntur. Propositis indignationis suæ causis, consequenter exclamat, ipsam terram operiendam luctibus, sicuti est operta criminibus. Quibus tam multis tamque ingentibus, si contigisset impunitas, etiam providentia negaretur. *Infirmabitur ergo omnis cultor regionis in bestia agri, et in volucre cæli.* Bestias agri appellare, armenta, et greges etiam solet divinus sermo. Ergo cum frugum (ait) et fructuum incubuerit egestas, pecorum quoque defectus et inopia consequetur. Nec sic sane fluis angoris : *sed etiam pisces congregabuntur*, id est, deficient ut desint, ut nec in aquis possit alimonia reperiri.

Vers. 4. 5. — *Verumtamen unusquisque non iudicet, et non arguatur vir. Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Et corruet tu, corruet etiam propheta tecum.* Si stante, inquit, republica, per sententiam iudicum nocentes aliqui disperirent, argueretur certe alter, et alter argueret : proprium siquidem munus censura exerceret. Per quod simul ostenditur, quia non omnem simul populum sceclerum tabes, morbi instar, aut pestilentia, possedisset ; sed sicut alii turpia, ita plerique honesta sequerentur. At ubi universos pene cœtus iniquitas quasi conjurata possederit, quod suis accidisse temporibus Osee propheta deplorat, merito etiam tam doctrina quam censura cessabit, ut effusa in impios pœna deserviat. Ergo sub specie præcepti, vis est expressa iudicii. *Verumtamen unusquisque non iudicet, et non arguatur vir*, id est, nemo iudicabit, neque aliquis arguetur : hostili enim furore vastanda es, non iudicium expungenda sententiis. *Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti, corruet tu, corruet etiam propheta tecum.* Pro iudicio, non pro comparatione istud, *sicut*, propheta constituit. Ergo nihil novum in ultione conspicies, sed quod exercuisti in culpis, recognosces in pœnis. Populus quippe tuus restitit sacerdoti, id est, a vero pontificatu, consecrando idola, recessisti. Contradixisti ergo sacerdoti, ait, cum sacras ceremonias repulisti, cum salutare monitus, et præcepta mores informantia respuisti : et ut impiis ducibus, ita etiam profanis vatibus te tradidisti. Merito igitur utrosque sententia nunc immissa involvet, ut et tu cum prophetis nunc, id est, ariolis conlabaris.

Vers. 6. — *Nocte tacere feci matrem tuam. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam. Quia tu scientiam repulisti, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi : et oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego.* Idioma Serpturarum est, secundum quod frequenter adin nui, ut quoniam ad gentem sermo dirigitur, tum proprio, tum parentis, cuius filia sit, nomine, videntur conveniri. Et ideo cum dixisset, *corruet hodie, et corruet propheta tecum* : id est, vastationis tuæ tempus advenit, et quæ olim a 417 discenda et loquenda iustitia destitisti, nunc etiam a profana voce cessabis. Subdidit, *nocte tacere feci matrem tuam.* Id autem non sic accipiendum, quasi per diem loqui permiserit, et tantum nocte reticere. Sed cumulum voluit indictæ taciturnitatis exprimere, et ideo, ut ostenderet eam obmutuasse, irruente pernicie, noctis intulit mentionem, ac si diceret, Sic eam effuso mœore convestiam, sicut nox terras operire consuevit, ut sicut generale et commune silentium conditio tenebrosi temporis introducitur : ita ista turba seniorum, quam matrem tuam vocavi, quæ paulo ante profanitate garrula perstrepebat, sub nocte adversi temporis conticescat. Post vero secundum institutum ordinem, ubi terrore personuit, causam commotionis ad-

A nectit : *Conticuit populus meus eo quod non habuerit scientiam.* Justum erat (inquit) ut labia plebis meæ lugubri silentio clauderentur, quæ noluerunt loquendo condiscere. Proinde, quod dixit scientiam populo defuisse, ne tu ad aliquam necessitatem referres, continuo, quid accusasset, ostendit. *Quia tu scientiam repulisti, repellam te et ego, ne sacerdotio fungaris mihi : et oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego.* Noluisti (inquit) intelligere, ut bene ageres (*Psal.* 35.), sed iniquitatem in cubili meditata, pro arbitrato tuo ausa es apud te legis mæ membra dirimere, ut iustitiæ parte neglecta, hostiarum instituta retineres : ideo ibit obviam perversitati tuæ digna frustratio, ut non sit licentia offerendarum hostiarum, cui sequendarum non fuit cura virtutum : dura tibi imminet taciturnitas, quæ ab auribus tuis salutare monitus propulisti. *Oblita es mei, obliviscar et ego filiorum tuorum*, ut quæ spontaneam passa es in officiis cæcitate, experiaris acerbissimam de liberis orbitatem. Quod ita sane intelligendum est, ut non putemus illum populum idolis mancipatum, Deo vero, vel hostiarum oblatione servisse, cum hæc potissimum fuerit causa consecrandorum in regione vitulorum, ne per oblationem hostiarum adeundi templum detur illis occasio. Geminus ergo intellectus debet assumi, ut vel sub conditione illius positum sit, ac si diceremus : Etiamsi sacerdotii partes graviter impleteris, nihil profecto ad defensionem vestram valeret, quos morum læditas arguebat : sed consequenter etiam amitteretis superstitionis vestræ angustia isthæc et ridenda solatia, qui meritorum auxilia perdidistis. Vel certe, quia erant in ipsis Tribubus sparsim habitantes et prophetæ et legitimi sacerdotes, aliqui etiam de plebe eadem munuscula offerre consueverant, et per hoc impunitatem sceclerum credebant se posse obtinere : his quoque talibus, sub persona populi, comminatur [*Ant.* comminatus], quod cum irruerit aperia captivitas, etiam illius opinionis ammiculis exuantur quæ se erga Dominum, vel ex intervallo, munificos æstimabant.

Vers. 7. — *Secundum multitudinem eorum, sic peccaverunt mihi : gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Quasi dedita opera impensoque studio contra beneficia mea populus certare proposuit, ut quanto ego fuissem in largiendo affluentior, tanto hic in abutendo appareret insanior. Denique, cum ita pignorum successibus eum extulisset, ut latissimarum spatia terrarum progrediens cultor impleteret : hic actus suos tendentibus 418 in contumeliam meam sceleribus, exæquabat. Prorsus ut videretur vereri, ne plura essent populi membra, quam scelerera. Ergo quia gloriam suam in multitudinem tam facinorum posuere, quam militum, ignominia succedente illam mutabo : ut ad extremam videlicet paucitatem, ærumnis consumentibus, perducatur.

Vers. 8. — *Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem eorum sublevarunt animas.* Cum exprobratione totum legendum : id est, sacerdotes, vel illi, qui idolorum erant ministri, et per hoc se Deo immolare dicebant, vel principes cum populis, qui studium funesti erroris induerant, inter cætera, quæ plectenda faciebant, usurpabant quoque vocabula ex legis traditione venientia. Nam quomodo circumcisionem ac sabbata servabant Samariticæ Tribus, quamvis idolis servientes : ita etiam aliqua instituta legis usurpasse credendum est ipsos ariolos. Per institutionem igitur beati Mosis diversæ oblationum species erant, inter quas et ista, quæ pro peccato offerebatur. Ex qua tamen adipis certis partibus igne consumtis, reliqua in cibum sacerdotum membra cedebant. Et quia his ritibus propiciabatur Deus, pontifices peccata populi, pro quibus orabant, edere, id est, absumere dicebantur : secundum quem modum, arioli, ut variorum delictorum impunitatem,

* Eadem Editio pro tu habet hodie cum Hebræo עָרְוִי. Noster in ea iterum lectione perstat, sed in subsequentis versiculi expositione, cum tertio locum eum repetit, recte demum habet *corruet hodie, et corruet*, etc.

▷ Negandi particulam, quæ heic perperam repetebatur, induximus.

per lucri sui emolumenta promitterent, dicebant, se populi peccata consumere. Hoc ergo per prophetam nunc Deus, sub voce et vultu indignationis, exagitat: ac si diceret, En quæ prodigia, famam non de ullis unquam pulchris facinoribus, sed de solis flagitiis experientia, reverendæ legis instituta sub verborum usurpatione temerarunt, ut promitterent, videlicet circumvento populo, quoniam si per manus eorum hostias obtulissent, statim fierent innocentes, et consequerentur indulgentiam peccatorum. Sicque sublevabant, id e. t. consolabantur, et super bire faciebant reorum animas, in quibus nihil sinebant de compunctione residere.

Ergo quia nec magister loqui, nec discipulus audire id quod ad salutem attinet, assueverunt, sed utrosque culpa, quæ polluit, exæquavit, merito eos etiam sententia sequuta componet, ut fructum operum suorum sine fraude suscipiant, et unam intercessionem sacerdos ac populus patiatur. Possumus autem in hoc loco faciliorem intellectum creare, si personam Judæ quoque, quem post paululum nominat, inferamus. Ut quoniam et ipsam Tribum, licet minus adhuc ream, non tamen omni ex parte purgatam, seriâ admonitione castigat, illud quoque jam, quod sacerdotes oblatas pro peccatis hostias comedunt, intulisse videatur, statque sensus ejusmodi: Sed quid mirum, tribus a Dei cultu et timore recedentes atque colendis idolis mancipatas, variis sordere criminibus, cum etiam illa pars populi, quæ videtur ceremonias adhuc mysticas continere, simili errore lymphetur, et corrupti sacerdotes peccatis blandiantur, quod eis, videlicet, per oblationem hostiarum, quas ipsi devorant, contingat impunitas? Sublevabant igitur his consolationibus, animos, quos facinorum conscientia deprimebat: et quod sacerdotis impudentissime pollicebantur, hoc libentissime populus audiebat: ideo et in tempore calamitatis, nulla inter 419 plebem erit sacerdotesque discretio, sed qui viserunt promiscue, viliter etiam interibunt.

Vers. 9. 10. — *Visitabo super eum vias ejus, et cogitationes ejus reddam ei. Comedent, et non saturabuntur: fornicati sunt, et non cessaverunt.* Cum, inquit, cœperit se exercere ultionis censura, hæ mensuræ dolorum, quas ipsi in peccatis fecerant, implebuntur, ut experiantur in suppliciis, quod in desideriiis perpetrarunt, fornicati sunt quippe, vel obscœnitates, vel profanitates sequendo, nec eos usurpatæ puduit fœditatis, ut qui de prima statione deciderant, saltem de secundis remediis cogitarent, et quod non decuerat contigisse, vel frequentare desinerent, sicque imitaretur abstinentiam erroris admota cessatio. Sed cum fornicati essent, non cessaverunt. Ergo quod exerceuerunt in viciis, experiantur in pœnis, ut comedant et non saturentur, impleantur videlicet afflictionibus, sed ita eas haurire non cessent, ut esuriam quamdam ferre videantur. Neque enim cum fornicationem audis, usurpationem modicam corporalis illius voluptatis existimes, sed sacri, inquit, fœderis pacta violantes, omnipotentem Dominum in cujus consortium adsciti fuerant, reliquerunt. Et ideo intelligentiæ luce privati sunt, non considerantes post quæ religionis insignia, ad quales essent sortes rituum devoluti, quæ profecto opinionum stultitia, nequaquam in animis irreperet, nisi

eam temulentia conciliaret, et crapula: atque ideo dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, adeo, ut prophetarum munus a lignis aridis postularent, et quæ essent futura unicuique, baculus indicaret: quam profanitatis speciem Græci rabbonantias appellant. Spiritus ergo profanitatis, quem, fornicationem vocant, deceptis eos, ut discederent a Deo vero, et multis, variisque dæmonibus, in ore sane et fronte adulterantium, miscerentur.

Vers. 13. — *Super capita montium sacrificabant, et super colles accendebant thymiana: subtus quercum et populum et therebintum, quia bona erat umbra ejus.* Non uno, inquit, modo errasse contenti, qui divinia instituta contempsit, commenta anilia sectabantur, ut non solum baculis in fraudem aliquam levigatis, sed jam colliculis paulo eminentioribus, aut umbris arborum paulo densioribus inoverentur, et crederent illic divinitatis esse plurimum, ubi aliquid æmunitatis vidissent. Sacrificabant itaque in verticibus montium, 420 quod historia frequenter accusat, cum dicit de regibus, Fecit hoc aut illud, *verumtamen excelsa non abstulit, sed adhuc immolabat populus in excelsis*: hic autem adjicit, quod et subtus quercum et populum adoleret incensum, causamque admirationis exponens, subdidit, *Quia bona erat umbra ejus.* Repudiantes lucis et luminis conditorem, vere quasi filii tenebrarum, nemoris capiebantur umbraculis. Audiamus ergo, quid pœnarum amentia ista mereatur.

Vers. 14. — *Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, et sponsæ vestræ adulteræ erunt. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ, et super sponsas vestras, cum adulteraverint.* Commisistis, inquit, turpia, nec ab opere destitistis, ut si non eos quos innocentes, vel eos saltem, quos rei solent sentire affectus, id est, ut honesti violatores puderet admissi, sed in operibus noxiis confirmastis audaciam, eo usque sectantes, quæ erant probrosa, ut stipitum saxorumque umbras præferretis elementorum omnium creatori. Hanc igitur impietatem calamitatis ultimæ dispungat illatio, ita ut miro genere vindictæ ad culpæ similitudinem, pœna formetur: eoque sit acerbior, quod non fuerit experta censura: libidini siquidem vincuntium, sponsæ vestræ ac filia subiacebit: nec apud aliquos iudices istam ignominiam, vel mariti arguent, vel parentes. Cæterum totum flagitium consumetur in dedecus, ut de eo supersit nihil ad reatum. Quasi acute ergo, negata flagitii oblatione, conclusit, nihil esse acerbius, quam sub conditione servitutis ejusmodi constitisse, in qua extrema necessitudinum flagitia videre pergas, accusare non audeas. Ergo, cum hoc esse miseriarum ultimum prævidisset, quippe quod, nisi captivitas non posset inferre, statim causam tantæ commotionis, præmissorum repetitione subiecit. Quoniam ipsi, cum meretricibus versabantur, et cum effœminatis sacrificabant, et populus non intelligens vapulabit. Nesciunt, inquit, quantum dolorem de perversitate ejus, quæ in consortio meo quondam egit, experiar; ideo in necessitudinum suarum dedecore, magnitudinem criminum priorum recognoscunt: ut qui effœminatos et prostibula, a quibus cultum dæmonum acceperant, subsequuti sunt, abentibus se, obscœnis hostibus distraherentur, voluntariæ stultitiæ fructus in contumeliis, quas tyranni victores intulerint, sentientes.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT IV (sequitur).

Vers. 15. — *Si fornicaris tu, Israel non delinquat*

^a Versiculi partem, neque juraveritis, Vivit Dominus, quæ deerat, suffecimus, ipso fidejumente Auc-

saltem Juda. Nolite ingredi in Galtala, et ne ascenderit in Bethaven; ^a neque juraveritis, Vivit Dominus, quoniam sicut vacca lascivens declinavit Israel: nunc

tore nostro, qui eam in subnexa expositione singillatim, nec semel exponit.

pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Quamvis A que loca ista, quæ celeberrima sacrilegis ritibus universas tribus, idolorum cultibus sorduisse, vaticini ipsius censura demonstrat, tamen deteriori Israelis statum denunciat, et qui damnationis magis, quam correctionis capax esse videatur: non solum enim **421** profanitatis audaciam intra fines proprios moresque continuit, sed contaminationem quoque fratris quasi lucrum aliquod expetivit. Hoc siquidem, ad crimina sollicitantius studium propheta convincit, cum denunciat Israeli, ut non delinquat saltem Juda, neque enim cura fraternæ commiserationis ei fuerat imposita, qui ut sit diligens, admonetur, sed per istam præcepti speciem, etiam illud crimen exagitat, quod similiorum sibi maluerit Judam reddere, quam ut ipse de emendatione quippiam cogitaret.

Fitque sensus ejusmodi: O tu Israel, qui principem erroris secutus, id est, Jeroboam, a germani tui, videlicet Juda, consortio recessisti, non ob aliud, quam ne tibi per honorem templi et sacrorum dierum celebritatem, respirandi atque ad meliora redeundi esset occasio, si non generis, vel criminis tui pactionem tuere, et qui noluit laudabilem servare concordiam, susceptam semel discissionem teneto, neque in professionem repudiata germanitatis, astu corruptoris irrepas, sed propria saltem lue contentus, patere innocentiam [Ant. innocentium] manere consortis, et invitare cessa ad eum statum, in quem tu venisse deslebas. Nunc enim majorem in modum imprudentia grassatur, si quorum elegisti remedii timore dissidium, cum iisdem in eas sacrilegii amore collegium. Illud saltem tibi affectum serva, qui peccantibus consuevit innasci, ut te videlicet pudeat deformis admitti. Cur a te scilicet tenues solamen excludis, ut videare deceptus? nam reatum non evadet ascensio; tamen esse aliquid distinctionis inter incautos et procaes indicat, quod alios audacia reddat exosos, alios formido miserandos. Tu autem, cum nullum pateris tuæ fœditatis immunem, quid aliud, quam non error, sed spontaneo detestabilique judicio, te esse nocentissimum, confiteris? *Si fornicaris, tu Israel, non delinquat saltem Juda.* Cur inquam, istum prioribus jungis errorem, ut minore te dolore periturum, si cum pluribus, quam si cum paucis pereas, arbitreris? Cur prodigus propriorum bonorum, etiam fratris jura contaminas? Quid uno tumultu genus omne vis involvi? Patere superesse aliquam tui sanguinis portioem, ejus adjuvris suffragio, reformeris exemplo. *Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem Juda: nolite ingredi in Galgala, et ne ascenderit in Bethaven, neque juraveritis, Vivit Dominus.* Quomodo Israeli, ne Judas delinqueret, imperas et, per subjecta patefecit, prohibendo ne in Galgala et Bethaven, quæ loca erant tribui Judæ juncta, studio permiscendæ religionis ascenderent, et jurarent, *Vivit Dominus*; quod ita intelligendum, ut quia in iisdem locis sicut in Samaria vitulos consecraverant, et ipsis etiam veri Dei nomen adscripserant, perque eorumdem nomen nomenque jurarent, ideo nunc præcipit, ut quoniam ex vicinitate Judæ, illo populi consuebant, ad Bethaven videlicet, atque Galgala, isti illuc ascendere facessant et jurare, *Vivit Dominus*, id est, in illis locis consensu populi consecratis, ne Judas hac familiaritate verborum deceptus, ipse quoque vitulos primo non horrere, dehinc incipiat et jurare.

Videtur autem et illud ostendere, quod populi confundebat impietas, ut qui videlicet **422** vitulis serviebant, etiam per verum Dominum quem Judas colebat, in quibuscumque negociis adjurarent, et obstationes suas illius appellatione, constringerent, quasi optimum judicando, utramque appellationem æquo honore venerari, ut hoc colere, etiam illis, qui in fide manserant, persuaderent, et cultum suscipere vitulorum, religionis, inquam, prioris manente reverentia: sicque devotionis non tam mutatio, quam quedam facta videretur adj. cti). Hoc autem contra legis præcepta susceptum, sine dubio cumulata profanitate miseris polluebat. Nolite ita-

que loca ista, quæ celeberrima sacrilegis ritibus effectis, eo studio frequentare, ut etiam Judæ peccata vestro crimine venenentur. Respiciat enim Judas, si adhuc non totus emarcuit, qui status comprehenderit Israelem; et tunc, quid etiam sibi, nisi caverit, impendat, recognoscat.

Vers. 16. — *Quoniam sicut vacca lascivens declinavit Israel, nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine.* Apte prorsus a vacca similitudo suscepta est, ut peccati ipsius species, et tumor peccantium, et mugitus perennium signaretur. In cultu, inquit, vitulorum, jure neæ legis excusso, Israelis deliquit audacia, et a virtutis semitis declinavit, credens se opimis bonis suis interpolatione fructurum: sed impios tanta votorum frustratione consecuta est, ut ad agni exiguitatem de taurina quasi mole descenderint. Sic tota gens, quæ confidebat in viribus, gloriam suam ignominia sequente vidit mutatam, et sub pastoris baculo constitutam, tanta quanta solet agnus, facilitate compesci. Neque hoc tamen solum, sed sicut agnus in vasta loca perductus, et imbecillus, et solus, tam matris, quam gregis solatio destitutus, melius quicquid aspexerit, quicquid audierit: ita etiam gens subjecta hostibus truculentis, per solitudinem cogitur incedere. Quam tamen non usquequaque providentia divina destituit, propter quod dicit, *Nunc pascet eos Deus*; sed ut impositæ calamitatis magisterio intelligat atque fateatur, nec contemibilia fuisse sacræ legis præcepta, nec sua vel impunita crimina, vel desideria fructuosa, subjungit.

Vers. 17.-19. — *Particeps idolorum Effraim: dimitte eum. Separatum est convivium eorum, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt asferre ignominiam protectores ejus, ligavit eum spiritus in alis suis, et confundetur [Al. confundentur] a sacrificiis suis.* Postquam Israel de deolatione [Al. de solutione] propheticus sermo convenit, eique finem, quia non fuerat ut is ejus audiens, nunciavit, consequenter moniturus, convertit se ad Judam. Ne enim videretur Israeli intenta censura, Judam reatibus exemisse, qui utique nunquam, nisi voluntario corrumpere assensu, ideo ipsum quoque simili vigore compellit. Vidisti, inquit, quoniam Effraim a jugo legis neæ ingrata et infœlicia colla subducens, idolorum particeps esse decreverit. Nullo ergo fœdere tu illi copuleris, sed dimitte eum, et toto, sicut locorum, ita studiorum sine dirimere. Cæterum si ei te ulla societas alligaverit: etiam calamitas, nimirum æqua, corripiet. Vis contagionem profanitatis effugere? vale continuæ separationis ambire, nunquam cum sacrilegis in eas vel publica fœdera, vel privata convivia. Quæ enim societas luci cum tenebris (2. Cor. 6. 14.)? quis consensus **423** templo Dei, cum idolis? *Fornicatione fornicati sunt.* Et ne hoc putes contigisse errore deceptis, *dilexerunt asferre ignominiam protectores ejus*, dedito studio, et incenso amore, profanitates sequuntur, nec solum in plebeia parte delinquant, a proceribus ad imos funerea profanitate sunt pervasi. Ideo nusquam eorum sensui cœtinue miscere [Ant. miscere], si te caste fidei sacramenta delectant. Provisa est siquidem, o tribus Juda, in adjumentum judicii tui, talium a festinata damnatio, ut tu videns differri exitia reorum, fieres etiam incerta meritorem. Adhuc te incolumi, subitus Samariam quasi ventus arripiet, et confundentur a sacrificiis suis, id est, erubescant, et conturbentur vanitatem spei eorum, qui sibi libertatem et securitatem pollicebatur in his hostibus, quas idolis offerebant. Alas autem spiritus, quibus gens illigata discesserit, posuit secundum vulgarem opinionem, quæ ventorum imagines pennis instruere consuevit. Ergo sic ait: Isti qui sacrilegia sequuti sunt, pessundabuntur, et ad exilia diversa captivitatis turbine perferentur, ut ventorum alis innixi fuisse videantur. Nos autem cum ista legimus, cogitare debemus, quam leviter pro-

* Vitiose antea festivata.

phetarum voces vesanus populus aestimaret. Neque enim cum sacerdotes et reges, ac popularis etiam multitudo, in apertum conspirasset errorem, paucis spiritualibus atque pauperibus, aut increpandi, aut concionandi facultas aliqua præbatur; sed sicut alia Scriptura testatur, arripitii vocabantur, et publico erant quasi portenta derisui. Tamen isti, et opum et honorum pariter indigentes, merebantur cum Deo inire colloquium: et quasi ab Ætheris solio, in stratas [Ant. instratas] humique coherentes animas, proferre sententiam.

CAPUT V.

Vers. 1. 2. — *Audite hoc, inquit, sacerdotes, et attendite, domus Israel, et domus regis, auscultate, quia vobis iudicium est.* ^a Uniuersa nempe ad sacrilegia vaditis, nec aliquid in peccando discrimen, quale habeatis in ordinibus, præstitistis. Nunc ergo, vel sacerdotarij, vel regali dignitate sublimes, et tota Israelis turba, quoniam jam impendit exitium, convenit ut intelligatis, vos non pro viribus, sed pro aequitate iudicis desperare. ^B Dnas siquidem res, quæ viderentur esse contrariæ, perpetrastis, ut fieretis videlicet, *laqueus et re'e*, sed ita in montis vertice, ac si in loco seculæ eminentis extentum. Hostias vero quas celorum præsulj deceret offerri, et quasi vehente fumo ad superna portari, has vos, ordine commutato, in profundo mersistis. Illud autem est, quod in sacerdotibus et regibus accuso, quia cum eum locum essent in gente sortiti, ut agerent non minus honestate ac religione, quam potestate ac dignitate reveendi, atque ad id, quod rectum erat, tam sermone, quam exemplo debuerint subditos incitare, illi contra, vel conciliationem criminibus præbuere, vel formam: idque solum de fastigio ⁴²⁴ priore retinentes, ut procul que fecerant apparerent, laqueus et retia tetenderunt, quibus infelix turba caperetur, eademque perversita e, *sacrificia*, inquit, *in profundum*, idest, quasi ad inferna, *verisistis*. Quidve, cum ea aut demonibus mactaretis, aut Manibus? Quia ergo peccandi amore, agendi ordinem confudistis, ita ut quidam in vobis ambitus appareret, discernendi ignorantia, quid sequatur, accipite.

Ego eruditor ero omnium vestrum, ut docente ultione, discatis, quod sprete eruditione, nescistis. [Vers. 3.] *Ego scio Effraim, et Israel non est absconditus a me, quia nunc fornicatus est Effraim, contaminatus est Israel: non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, et Dominum non cognoverunt.* Quanta, inquit, obstinatione deliquit Israel, nemo magis novit, quam ego, qui peccatorum interiora conspicio. Neque est viscerum ulla pars, quæ meum suffugere possit obtutum. Totum eum ergo diligenter inspicens, cognovi, quia nunc sit penitus fornicatus, penitusque pollutus. Quod ne in excusatione præteritorum peccatorum dictum putares, quid tali affirmatu indicatum vellet, subjecto statim sermone patefecit. Ait enim: [Vers. 4.] *Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum est, et Deum non cognoverunt.* Ergo, post susceptionem peccati, dissimulata compunctio, et recepta in peccatis, non solum usurpatio criminis, verum etiam emendationis oblivio, ita præcedentibus erroribus.

^a Atque heic videtur pars altera versiculi supplementa, quoniam *laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Thabor, et victimas declinastis*, sive ut Noster præferi, *sacrificia vertistis in profundum*, quæ infra, utpote antea cum reliquo contextu proposita verba singillatim explicantur.

^b Neque Hieronymiana versio, neque Hebræus ipse textus addit heic *Dominum*: iidemque libri mox fornicationem habent plurium numero.

^c Nemo non putabit, errore factum antiquarii, ut *messis pro mensis*, et *partibus* legatur pro *partibus*.

anteferitur, ut hæc sola iniquitas, vel prima, vel maxima censeatur. *Non dabunt, inquit, cogitationes suas, ut revertantur ad Dominum Deum suum, quia spiritus fornicationis in medio eorum.* Caussam, cur nihil de emendatione cogitent, hanc esse monstravit, quod immundus spiritus ipse dæmon, vel sacrilegiorum amor in eorum medio versaretur. Si enim ex intervallo delinquerent, appropriare eis immundus spiritus crederetur. Nunc autem, cum omne vitæ tempus sceleribus impendant, rite sacrilegiorum auctor æquaquam vicinus eorum dicitur esse, sed medius. Illo ergo pectoribus eorum insidente, de emendatione nihil cogitant, et ideo subduntur exitiis.

Vers. 5. — *Respondet, inquit, arrogantia Israel in facie ejus, et Israel, et Effraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Judas cum eis.* Ad similitudinem ruralium laboriosorum, quibus sæpe respondet ubertas, et hos, ait, mercedem studiorum protinus recepturos. Digne, inquit, respondebit industria, id est, ut sub calamitatibus erubescant, qui plurimum sibi de criminibus arrogabant.

Vers. 6. 7. — *In gregibus suis et in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, et non inveniunt: Ablatus est ab eis: In Domino prævaricati sunt, quoniam filios alienos genuerunt, nunc devorabit eos mensis cum partibus suis.* Cum dixisset supra, ⁴²⁵ iudicantis convenire justitiæ, ut qui sceleribus se dedissent [forte delidissent], stipendia quoque digna perferrent, Israeli sociavit et Judam, quem, licet paulo serius, in similem tamen reatum noverat esse venturum. Postquam vero justitiæ commendavit examinis, ad temporum distinctionem revertitur, et Israelis facta persequitur, quem protinus sciebat esse periturum. Et primum quidem, cum dixisset Judam quoque Israeli in calamitate miscendum, subiecit, quod ad Judam magis respiceret, qui sacrum Deo Templum tenebat. Nam licet pollueretur idolis, tamen etiam hostias offerbat Deo: cumque parum studeret moribus corrigendis, adquisitorum se arbitrabatur de assidua immolatione subsidium. Ergo, *in gregibus, inquit, et in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, et non inveniunt: ablati sunt ab eis.*

Vadent autem posuit pro *ibant*, per præteriti siquidem temporis designationem invecito tota detexitur. Superstitionis proinde magis quam religionis calle gradientes (sic enim hostiarum censetur oblatio, si eis defuerit cura virtutum) non potuerunt invenire Deum illum, ad quem nemo nisi plenæ devotionis calle deducitur. *Ablatus est ab eis*, non quod Deus potuerit auferri, sed quod ita nusquam eis occurreret ejus auxilium, ac si ab eis funditus videretur ablati. Postea vero ad Effraim, idest, Samaritias vocem retorquens, aliam speciem prævaricationis exagitat, quæ tamen vetustatem commissæ impietatis ostendit. Quod ita, videlicet, legis statuta contemserint, ut profanis gentibus etiam per connubia miscerentur, studentes prorsus atque properantes, ut generis sui nomen exuerent, et quidvis aliud, quam Dei populus vocarentur. *In Domino prævaricati sunt, quia filios alienos genuerunt.* Tantum, inquit, odium mei nominis concepere, ut a minis eripi se posse vel a molestiis exui crederent, si in numerum aliarum gentium eorum soboles migravisset. Quamob-

Habet reipsa Hebræus quoque textus, ut nihil de Hieronymiana versione dicam, *חדש את דוד לקיהם*. Sed quoniam et trinine incongruus sensus, qui derivari utenimque ex LXXviri versione potuit, et vocum similitudo tanta est in Latino: Noster autem in subnexa expositione loci ad paragraphi hujus finem lectionem eandem repetit, nobis quidpiam mutare religio fuit: eoque magis, quod ipsa ejus interpretatio ita ab eo lectum in suo exemplari subindicat, ubi ait, *tam germina, quam fructus uno pollicetur gladio demelendos.*

rem nunc devorabit eos messis cum partibus suis : vicinam et impendentem calamitatem nomine messis ostendit : in ^a quo tam germina quam fructus , uno pollicetur gladio demetendos.

Vers. 8. 9. — *Clangite buccina in Gabaa, et tuba in Rama, ululate in Bethaven, post tergum Benjamin. Effraim in desolatione erit, etc.* Quia pronuciaverat, illos brevi tempore consumendos, pondusque sententiæ in effectum absque ulla dilatione gradientis, noverat : quasi jam rebus impletis, per eas urbes quæ frequentissimæ erant, tubis clangentibus, et resonis planctibus jussit indicari [Ant. judicari] quod totum Effraim vastitas occuparet. Omnia autem, quæ dixit loca, idest, Tergum Benjamin, quæ tribus fuit Judæ regioni contermina, Gabaa et Rama et Bethaven, Judæ finibus vicina fuisse colligimus. Cum igitur istorum calamitas, quæ præcessit, illos sollicitos debuerit facere, ipso nimirum timoris exemplo, non solum nihil ad emendationem promovit, sed etiam delinquendi præbuit incrementa. Hoc itaque vehementer exprobrat, et dicit, per id apparuisse pejores, per quod fieri debuerant vel pro ipsa humanitate meliores.

Vers. 10. — *Facti sunt enim 426 principes Juda quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meam.* Idest, tempore captivitatis Assyriæ, quæ tribus decem de finibus suis pepulit, Judæ principes, quos fraterna calamitate in fletum oportuerat commoveri, ac decorem morum sedulo cogitare, ne et ipsi, videlicet, in similes ærumnas laberentur : non solum nihil formidinis compunctionisque senserunt, sed parricidalem etiam animum publicarunt, addita sibi, videlicet, spatia terrarum, expulso fratre, gaudentes. In die ergo desolationis, idest, in tempore quo Tribus Israeliicæ de suis finibus migraverunt, ostendit fidem (subaudis) Judæ : cujus latens votum detexit occasio. Atque ita in Levi habuit di-crimina germanorum, ut ea sibi etiam commoda fuisse loqueretur : quod sane tanti reatus est, ut coegerit indignationem ulciscens augeri. Sequitur enim, *Super eum effundam, quasi aquam, iram meam* : idest, postquam dixerat, *effundam*, aperte subdidit, *quasi aquam*. Deterior, inquit, Juda per exultationis istius crimen apparuit. Et ideo mergitur inundatione pœnarum, quia cum inter cætera beneficia hoc quoque clementia nostra ei præstiterit, ut timori ejus emendationique Effraim impenderet exitium : ille est eo abusus ad incrementa petulantix, germanique sibi credidit non exempla provisæ, sed prædia contributa.

Vers. 11. - 15. — *Calumniam patiens Effraim, fractus judicio, quoniam cepit abire post sordem. Et ego quasi tineæ Effraim, et quasi putredo domui Judæ. Et vidit Effraim languorem suum, et Judas vinculum suum. Et abiit Effraim ad Assur, et misit ad regem ultorem : et ipse non poterit sanare vos, nec solvere poterit a vobis vinculum. Quoniam ego quasi leæna Effraim, et quasi catulus leonis domui Juda. Ego, ego vadam, et capiam, et tollam, et non est qui eruat. Vadens revertar ad locum meum, donec deficiatis, et quæretis faciem meam.* Graviter se Deus commendat offensum, quod nihil compunctionis de fraterna damnatione suscepit, sed remanens Judas, insultaverit exulanti, lætatus, fines suos quacumque occasione proferri. Hoc ergo peccatum ita graviter æstimavit Deus, ut non admoturum se iram promitteret, sed instar aquæ penitus effusurum. Et quia per incrementa pœnarum, nocentiorum fecerat Judam videri, quippe qui esset, inundante animadversione, populandus, assumit colorem perrexit excolere. Atque ita Judæ esse graviores reatum, ut ei comparatus Israel videatur calumniam pertulisse. Fitque

^a Nisi accipias pro qua in re, debet ad mensum referri, non messem. Tunc vero illa revocanda Hieronymianæ et Vulgatæ versionis lectio e it, de qua in præcedenti proxime Adnotatione loquimur. Nos

A sensus ejusmodi : Si meritorum ratio malum captivitatis exegit, cur Judas et gentium moribus inquinatus, et odio fratris infectus, vim distulit ultionis ? Sin autem post tot crimina, necdum mereretur ^b expelli, nonne ille qui captus est, per calumniam magis quam per justitiam docentis oppressus ? *Calumniam patiens Effraim, fractus judicio.* Quid esset calumniam pati, curavit exponere, idest, iudicis non æquitate, sed potestate deprimi. Ad eundem autem sensum respicit, quod ait, *Cepit abire post sordem.* In superioribus enim et multitudinem et vetustatem peccatorum exprobraverat 427 Israeli ; ubi vero Judæ crimen agitavit, videlicet, de fratris sui captivitate lærum quærentis et gaudium sentientis, idque censuit alius præponderare criminibus : eodem etiam tenore subjecit reliqua, ut diceret, et circumventum in judicio fuisse Effraim, et ipsum principia erroris habuisse. Ac si diceret : Tantam crudelitatem, Judas, animi tui publicasti, ut in sceleribus, pro quibus est damnatus Israel, tu horridior vetustiorque videaris. Unde et iudicii mei, pro merito differentia, modus acuetur, ut Effraim, quasi tineæ, interpolem : te vero, quasi inhærens putredo, consumam. Notum est autem quanto minore, ea quæ tineæ mordet, quam quæ putredo pervadit, exitio consumantur. *Et vidit Effraim languorem suum, et Judas vinculum suum* : id est, conspicietis, et perferetis uterque vindictam, quæ vestris studiis destinatur, nec vobis proderit auxilium a diversis regibus postulare : sed rebus fatebimini, illos vobis corruptionis exempla solum, non etiam salutis subsidia præstitisse. *Et abiit Effraim ad Assur, et misit ad regem ultorem, et ipse non poterit sanare vos, nec solvere poterit a vobis vinculum. Quoniam ego quasi leæna Effraim, et quasi catulus leonis domui Juda.* Utrique populo promisit se habitu leonis occurrurum, sed vehementiorem, quam specie non fecerat, servavit in sexu, ut illi se, quasi leænæ, huic vero, quasi leonem diceret apparere. Implevit autem assumtam similitudinem dicendo. *Ego, ego capiam, et vadam, et tollam, et non est qui eruat. Vadens revertar ad locum meum, donec deficiatis, et quæretis faciem meam.* Nemo est, inquit, pastorum qui pervasam a me prædam ausit eruere : sed despiciens rusticorum tumultum, exeam vires, donec indignationis meæ esurire expleatur. *Revertar autem ad locum meum, pro cubili posuit, ad quod leo non territus recipere se consuevit.* Erit autem istud, donec vos ærumnis doloribusque lassati, *meam, inquit, faciem requiratis* : quod sane extra regulam susceptæ de leone imaginis ex negotii veritate constat illatum. Cæterum, quantum ad comparationem respicit, quis eam faciem visere lassus optaret, cui nec validus potuisset obsistere ? Itaque cum assumtam indignationem expressisset, per famem leonis, jam de personæ suæ majestate subicit, se ad liberandum non esse venturum, nisi vultum ejus proficiens ipso atritu populus concupisset, et ab eo solo cæpisset postulare remedium, a quo supplicium sensisset illatum.

CAPUT VI.

Vers. 1. - 5. — *In tribulatione sua manserunt [Al. consurgunt] ad me. Venite, et revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos : percutiet, et curabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus, et sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum : quasi diluculum præparatus est egressus ejus, et veniet quasi imber nobis temporaneus et serotinus terræ.* Dixerat quod instar leonis ad venationem progressi, in profanum populum desæviret, munus videlicet

quod unice mutare audemus, verbum est in periodi fine demetendos, pro quo demittendos legebatur.

^b Antea expelle, et nonne illi Sed non ideo satis videtur loci sanitati consultum.

exercens ultionis, quæ postquam incitata cœpisset A
impios atterere, non prius a prænarum illatione ces-
saret, quam illi adquerendum Dominum toto dein-
ceps præcui ambitu se contulissent. Sed quoniam
magna est in ipsa supplicandi professione discretio,
et offerunt alteram, 428 solo terrore perculti, alteram
vero, cum metu, etiam ratione correcti, quid
in utraque momenti sit, curavit exprimere, ut quam-
vis una facies appareret ambarum, tamen intelli-
geremus, quod diversis radicibus niterentur: illa,
videlicet, solummodo perturbationis, ista etiam de
correctione, virtutis. Quia ergo dixerat, quod ne-
quaquam ad juvandum prodiret, nisi ad quæstionem
vultus ejus, succumbens castigationi gens illa se
converteret, pergit necessario, quam supplicationem
præstolaretur, exponere, et illius primo verba sub
irrisione percurrit, quam pro sui levitate ostendit
reprobendam, id est, quæ solis vocibus adulatur,
cum rerum agitur destituta ponderibus, cujus habi-
tum, et genus, etiam sacrum carmen accusat. *Cum
occideret eos*, inquit (*Psal. 34.*), *quærebant eum*, et
*convertebantur ante lucem, et veniebant ad eum: cor
autem ipsorum non erat rectum. In tribulatione sua
mane consurgunt ad me. Venite, et revertamur ad Do-
minum, quia ipse cœpit et sanabit nos, percutiet et
curabit nos. Vivificabit nos post duos dies, in die
tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus, scie-
mus sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi
diluculum præparatus est egressus ejus, et veniet quasi
imber nobis temporaneus et serotinus terræ.* Cum ne,
inquit, quærere cœperitis, non ista, quam gestatis
in labiis, oratione placabor, nec si potentiam meam
simul clementiamque laudetis, dicentes quod tam
sim ad ignoscendum paratus, ut præveniam vota
beneficium, nec manere quam intuli plagam per spa-
tia bidui sinam, sed tertia die vivificaturus adve-
niam. *Et vivemus in conspectu ejus*, quam dederit,
vitæ felicitate potientes. Scianus atque scrutemur
eum, qui noctes angorum dolorumque nostrorum,
quasi matutinum lumen, expellat, et tribuendis copiis
illabatur instar imbris tempestivi et se: otini. Ista,
inquam, quæ sine emendatione morum formaliter
solutis cantare, despiciam. At quæ referam, contue-
mini.

Vers. 4. — *Quid faciam tibi, Effraim? quid faciam
tibi, Juda? Misericordia vestra* (quam præmissis
videlicet cantilenis, a me vobis affore dicebatis, ut
vestris utar imaginibus) *matutinæ nubis instar*, eva-
nuit, et quasi *crepularis humor*, sole veniente,
est siccatus: id est, ita illud quod tibi parcere con-
sueveram, vapore nostræ indignationis absumitur,
ut desit unde malorum refrigerium consequaris.
Neque id accidit ideo quod mea sit, sed quod tua
non sit mutata sententia. Ego enim justitiæ et cle-
mentiae pariter jura custodiens, nolueram punire
quis tertii. Vos autem nec plagarum denunciatione
commoti, in effectum cogestis abire terrores.

Vers. 5. — *Propter hoc dolavi in prophetis; occidi
eos in verbis oris mei, et judicia tua quasi lux egre-
dientur*, id est, admovi prophetarum comminationum
secures, et cum tantis cumulis mala inferenda de-
scripsi, ut rei quique ipso facile consternerentur
auditu. Sed quoniam imprudentiam tuam coercere
nequivit elaborata maxime terroris ambitio, necesse
est invehi, quæ non profuit intimari. Ideo *judicia
tua quasi lux egredientur*, ut homo jam quid merearis
ignoret, nec deformitas tua sub aliqua religionis
specie, quam in offerendis habuisti sacrificiis, de-

^a Explicat subsequentem versiculum sextum, *Quia
misericordiam volui, et non sacrificium, et scientiam
Dei, pl: squam holocausta*: quem ipse quidem de more
præpo-uerit, sed librorum incuria prætermiserit.

^b Lectum antea vitiose ubi. Paulo etiam post *de-
linquendum pro delinquendo*.

^c Quod est, non labore partis. Antea duobus ver-
bis legebatur in *laboratis*.

litescat. Ceterum rerum exitu pendente, colluceat,
429 me bonas affectiones magis quam hostias ^a o-
pulentas expetisse: illumque mihi acceptum fuisse,
qui juvando per misericordiam proximo, magis quam
imbuendo per sacrificium altari, sedulus exstitisset,
et scientiam Dei, præceptum ejus universis sacrificiis
prætulisset. Tu ergo, qui hæc didicisse contemnens,
nihil de moribus, nihil de virtutibus cogitasti, sed
me, quem diuturnis actibus asperbas, laudum et
hostiarum muneribus placare posse arbitratus es,
rerum saltem periculis, cujus sim gravitatis intellige.
Misericordia, quam laudabas immeritus, quasi nubes
matutina præerit; judicia vero, quibus convic-
tus addiceris, quasi dies adulta lucebunt.

Vers. 7. — *Ipsi autem sicut Adam transgressi pactum,
prævaricati sunt in me.* Instituo ordine sermo-
nis ingreditur, ut postquam supplicia comminatus,
fuerit, materiam eorum, idest, culpas quibus est ex-
citata offensio, subjungat. Unde et hic, postquam
claram fore ultionem promisit, quo reatu obligaren-
tur, atjecit. Cujus ut pondus exponeret, antiqui re-
cordatus est exempli. Ubi sane notanda est elocutio
prophete, multis ejusmodi locis, explanationis lu-
men adportans. Ait enim, *Sicut Adam transgressi
sunt pactum: b ibi prævaricati sunt in me.* Non utique
quod isti in Paradiso prævaricationem admisisse
videantur; sed quoniam dixerat, ita illos, sicut
Adam, præceptum fuisse transgressos, subdidit, eos
ibi peccavisse; in eadem nimirum similitudine de-
linquendo; quod tamen sagacem intellectum requirit.
Adam quippe et si violator fuit præcepti, nullis
tamen legitur idolis supplicasse, nec aliquid eorum
criminum, de quibus Israel arguitur, perpetrasse.
Unde ergo illi primo homini degens in summis acce-
leribus populus comparatur? Haud ob aliud profecto,
quam quod et si non æque sacrilegi, æque tamen
docentur ingrati. Nam sicut Adam, qui in Paradi-
sum, ut ^c in laboris copiis uteretur, fuerat induc-
tus, nulla angoris materia, nulla questione exorta,
seductoris maluit quam creatoris implere manda-
tum, plusque apud eum valuit blanda de falsitate prom-
issio, quam tot muneribus, tot miraculis, creatoris
stipata præscriptio, quæ usum videlicet omnium,
sed unius pomi exceptione, contulerat: statimque
temerator præcepti, experimentum cœpit exilii, et
summam felicitatem pene ultima captivitate muta-
vit, ita ut peccatum ejus arva deinceps, fertilitatem
suam negando, castigarent: juxta hunc modum
populus Effraim, qui terræ copiis, quasi Paradisi
amœnitate, fruebatur, nullam offensionis materiam,
idest, nihil quod de Dei indulgentia et liberalitate
quereretur, inveniens, quasi solo virtutum odio la-
boraret, errores prætulit veritati, et ad cultum idolorum,
spreta, quæ salutaris erat, religione defecit.
In eandem igitur culpam cecidisse dicuntur, cum
eo 430 cujus conditionem videntur imitati, et inagna
ingratarum gentium percelluntur invidia, qui
nullius auctorem muneris, tantumque ad evenien-
dum peritum, opifici suo largeque conferenti bona

D omnia, prætulere.

Vers. 8. 9. — *Galaad civitas operantium idolum, sup-
plantata sanguine; et quasi fauces virorum latronum,
particeps sacerdotum, in ria interficientium pergentes
de Sichem, quia scelus operati sunt d in domo Israel.*
Quia, ut sæpe diximus, non unam quamcumque per-
sonam, sed populum coarguit, tum generali oratione,
quæ sunt acta, percurrit, tum in quibus singule urbes
reliquis quasi amplius commiserit, dinumerat. Quam-
vis ergo tota ipsa regio cultu horreret idolorum:

^d Prior Editor ait: In Vulgata Editione hæc ver-
ba, in domo Israel, non junguntur superioribus, ut
hoc loco, sed iis quæ sequuntur. Eundem ordinem
Hieronymus in explanatione sua servat. Quin ipse
etiam Auctor noster in subsequenti sectione: ut fa-
cile putes, non alia quam librorum oscitantia fuisse
ea verba huc intrusa

tamen erant sino dubio certa loca, quæ eo plus sacrilegii collegerant, quo plus, vel de opportunitatibus commerciorum, vel de multitudinè incolarum, celebratitatis habuissent. Ex his ergo et Galaad et Sichem urbes insignes profanitatibus introducit. Galaad, inquit, præcipua civitas eorum, qui idola fabricantur, haud minus crudelitatis studiis quam profanitatit exultat. Nam quasi fauces latronum, ita ejus municipes sanguini inhiant innocentum. Nam sacerdotum suorum, idest, Aruspicum suasionibus servientes, si quis ad templum Dei voluisset ascendere, hunc illi aggrediebantur in itinere, a templo Dei avertentes, et ad societatem erroris proprii pertrahentes, at si parum suadendo promoverent, etiam cædibus rem gerebant. Propter quod dicit, *Particeps sacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem, quia scelus operati sunt*. Primo videlicet ipsi in sacrilegio corruendo, tum quod propria non essent prolapsione contenti, sed alios quoque in similem ruinam, vel suadendo deducerent, vel cogendo. Quod scelus merito pronunciat, tantum videlicet studium impietatis habuisse, ut etiam invitis et reluctantiibus miserentur infundere.

Vers. 10. — *In domo Israel vidi horrendum negotium, ibi fornicationes Effraim: contaminatus est Israel*. Ut totam regionem doceat fuisse profanatam, loca etiam diversa commemorat, et sicut supra, Galaaditas, latrocinantium more, ait, viatoribus insiduisse, ut eos a recto calle deducerent: ita nunc horrendum negotium in domo Israelis, vel in Samaria, vel in tota regione, vidisse se pronunciat, idest, totum populum Effraim, absque exceptione, sacrilegii maculari. Quibus quoniam criminibus sæpe jam dixerat impendere supplicii, nunc sola meritorum enumeratione contentus transit ad Judam, omnique commones, ut sciat severitatem judicis non posse corrumpi, sed se quoque, nisi corrigi festinaverit, similitum calamitatum stipendia recepturum.

Vers. 11. — *Sed et, Juda, pone messem tibi, cum convertero captivitatem populi mei*. Noli aestimare, o tribus Juda, fore te damnationis immunem, **431** quia in tuis finibus, eunte in captivitatem Israelis populo, subsistit. Prævenere te siquidem ille in iniquitatibus: fuit consequens ut in miseris præveniret. Sed tu, quem comitaris in flagitiis, etiam calamitatum consequere, hoc tamen deterior aestimandas, quia nihil tibi profuit quod prior est ille damnatus. *Pone ergo messem tibi, cum convertero populi mei captivitatem*. Vide, inquit, ne dubites, quoniam cum tempus debite ultionis adveniret, captivitas quam nunc populus meus, idest, germani tui, pronunciantem justitia, pertulerunt, convertatur ad te, ut etiam tu similiter demeteris, quia sicut in lachrymis pœnitentiæ seminantes, ^b revehant gaudiorum manipulos: ita qui gaudia polluta sectantur, messem dolorum et plantum [F. plauantum] congregabunt.

CAPUT VII.

Vers. 1. — *Cum sanare vellem Israel, revelata est iniquitas Effraim, et Samariæ c malitiæ, quia operati sunt mendacium: et fur ingressus est spoliatus, latrunculus foris*. Sedulo curat ostendere, quam sit promptus ad veniam; et quia velut invitus personam vindicantis assumat, si justitia sineret, multo magis multoque forundius partibus lenitatis usus. Cum igitur quasi impetum indulgentiæ concepissem, inquit, et ad

^a Rescriptissimus essent, pro quo antea nullo fere sensu dent legebatur.

^b Maluisset prior Editor metunt, scripserat vero reveunt.

^c Minus vere Vulgata et Hieronymiana editio minori numero habent malitia, cum sit in Hebræo מַלְּטָה. Tum vero male hic apud Nostrum qua legebatur pro quia.

^d Crucem heic prior Editor pinxerat, qua nota de

A ~~sanctum~~ ~~concordium~~ miseris meditarer assurgere, converti paululum oculos, ut quos liberaturus eram, viderem. Et ecce in faciem meam iniquitatem, ~~quæ Effraim~~ commiserat, agmen insiluit, quodammodo voriferantium, quia nemo talibus parsum iret, quam [Al. vi-i] cum labe justitiæ, quandoquidem tanto essent odio veritatis imbuti, ut impenso semper studio mendacia funesta construerent. *Cum sanare vellem Israel*, inquit, *revelata est iniquitas Effraim, et malitiæ Samariæ, quia operati sunt mendacium*. Præter vicia autem diversa morum, sacrilegium in nomine mendacii, sicut supra obsecratis, exagitat. Commentati sunt enim, quos venerarentur deos, qui verum Deum colere destiterunt: sique mendacium deteguntur operati, qui simulachris divinum nomen adscriperunt. Unde et magister gentium, *tradidit illos Deus*, inquit, *in desideria cordis eorum in immunditiam, ut afficiant corpora sua in semetipsis, qui commutaverint veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius, quam creatori, qui est benedictus in sæcula, Amen (Rom. 1. 24.)* Absolvit ergo deliberationem meam, qua parcere cogitabam, commissi ab eis facinoris magnitudo, et in contumeliam sacræ veritatis mendacia fabricatos, non permisit effugere. Inde in omnia penetralia eorum, scitus populorum intravit, cum securitate victoris, et cum diligentia furentis ingrediens, ut Je his videlicet, quæ diripienda erant, nec per negligentiam quicquam relinqueret, nec per abundantiam fastidiret. Furi ergo et latrunculi intus forisque vastantis, et similitudinem usurpavit et nomen, ut ei comparatum hostem non trepidum intelligeres, sed velocem.

Vers. 2. — *Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem 432 malitiam eorum me recordatum*. Interpositus est hic versus pro commendatione modestiæ. ^d Cæterum ad sequentem sunt præmissa [Al. præmissæ] contextum (id est, *Fur ingressus est spoliatus, latrunculus foris*). *Nunc circumdederunt eos adinventiones suæ, coram facie mea factæ sunt: et ne forte dicant in cordibus suis omnem malitiam eorum me recordatum*, vel partem aliquam commissæ profanitatit exponam, ut minora longe intelligant supplicia esse, quam merita. Circumdederunt eos hostes, et potius eorum, jure victoriæ, ita diligenter omnia perscrutati sunt, quasi aut in penetralia domorum fures, aut in agrorum aperta irruissent latrones. *Circumdederunt eos adinventiones suæ, quæ coram facie mea factæ sunt*, sicut supra dixerat, *cum sanare vellem Effraim, revelata est malitiæ Samariæ*. Sicut enim quod beatus David, ex ejusdem populi persona confitetur, *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminationem vultus tui; et omnes dies nostri defecerunt, atque in ira tua defecimus (Psal. 89.)*. Vestris igitur criminibus estis illigati, vestrarum adinventionum pondera sustinetis. Fabricati estis mendacia deorum, sed in veritate dolorum. *Quæ sint autem, quæ revelat: dixerit, audiamus*.

Vers. 3.-7. — *In malitia sua latificaverunt regem, et in mendaciis suis principes. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente, quievit paululum civitas a commitione fermenti, donec fermentaretur totum. Dies regis nostri: cæperunt principes furere a vino: extendit manum suam cum illis viribus, quia applicaverunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis: tota nocte dormivit coquens eos, vane ipse succensus, quasi ignis flammæ [Al. flammam]. Omnes calefacti sunt, quasi clibanus, et devoraverunt judicium*

mendo suspicari se indicat. Verum idem fere hec sensus est atque expositio apud Hieronymum, occasione lectionis τῶν LXX. Quod, ait, in Septuaginta legimus, ut concinunt, quasi caentes in cordibus suis, ad illud referendum est, quod ideo fur ingressus, sive latrunculus exspoliaverit, ne in pristinis dicitis et restibus permanentes, repellerent furis latronisque consensum, e.c.

suos. Meminit illius festivitatis et temporis, cuius ordo in Regum historia continetur. Nam cum per stultitiam Roboam, populi fuisset impleta discessio, et decem tribus præsidere cepisset Jeroboam, dixit, inquit (3. Reg. 12. 26. et seqq.), in corde suo: Nunc revertetur regnum ad domum David, si ascenderit populus iste, ut faciat sacrificia in domo Domini in Jerusalem. Et excogitato consilio, fecit duos vitulos aureos, et dixit eis: Ecce dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Posuitque unum in Bethel, et alterum in Dan, et iactum est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad adorandum vitulum usque in Dan. Et fecit fana in excelsis, et sacerdotes de extremis populi, qui non erant de filiis Levi. Constituitque diem solemnem in mense octavo, quintadecima die mensis: in similitudinem solemnitatis, quæ celebrabatur [Ant. celebratur] in Juda. Et ascendens, altare similiter fecit in Bethel, ut immolaret vitulis, quos fabricatus erat. Constituit in Bethel sacerdotes excelsorum, quæ fecerat. Et ascendit super altare, quod instruxerat in Bethel, quintadecima die mensis octavi, quem finxerat de corde suo, et fecit solemnitatem filiis Israel. Quia ergo refert regem Jeroboam, suæ tantum potentie consulentem, tot miraculis totque seculis commendatum populo veri Dei cultum levi populi commentis, 433 totamque gentem ita aulicis profanitatibus obsecutam, ut se nihil de observantia veritatis habuisse, contentius indicaret, certamen quoddam a inter adulantium et dominantium impietatem fuisse describit, quisque videlicet in criminibus præveniret. Regem igitur quasi rebus suis, si ad cultum templi populus ascenderet, dissidentem, spreto religionis lætificaverunt Tribus, de cuius animo scrupulum formidinis abstulerunt. In mendaciis quoque suis principes: idest, vel satellites regis, vel propinquos, mendaciis suis gaudere secernunt, tantumque fervorem funereis adhibere commentis, ut instar elibani, cui flamma subijcitur, viderentur ardere. Vel certe ut fermentum solet, in massa quæ fermentatur, abscondi, brevique temporis spatio tota coacescit: ita universas Tribus unius viri ad pravitatem vocantis, penetravit et infecit iniquitas. Sicque a virtutis professione degeneres, ut occasione impietatis horribiles, illud tempus dies regis sui appellare experint [Al. experunt], lusuibus videlicet et conviviis celebrandos; tempus, inquam, quo eis vel vita regis sui, vel securitas contigisset. Talem festivitatem consequenter temulentia comprehendit, ut non solum vulgares quique, sed etiam nobiles, quos gentis principes nuncupat, inciperent furere a vino. Ipse autem rex commaculator illius dignitatis, et sacrilegi fabricator erroris, extendit manuum suam cum illusoribus, professa adulatione illum palpantibus: ut quia illi corda sua præparaverant, ut elibanum qui subjectum impietatis ignesceret, ille nocte tota dormivit coquens eos, idest, succensum non removit incendium, sed quasi calcata lignis fornace, securus se permisit sopori, sciens quod per totam noctem eorum temulentia et profanitas decoqueret. Nec opinio fefellit artificem; omni enim lumine rationis extincto, inventi sunt diluculo ita criminibus æstuant, ut iudices suos, quos videlicet habuerant impietatis magistros, sine ambiguitate superarent. Omnes reges eorum ceciderunt, et non est qui clamet in eis ad me. Quid ergo miraris, si universi cogantur subire tormenta, cum ita universi scelera perpetraverint, ut non dicam popularium, sed nec nobilitum aliquis inventus sit, qui lapsam publicæ impietatis effugeret?

Vers. 8. — *Effraim in populis ipse commiscebatur:*

^a Rescripsi *inter*, ut sensus constaret, qui nullus erat antea, cum *intus* legeretur. Etiam *quisnam* paulo post pro *quisque* reponi malim.

^b Mallet prior Editor *calesfacta*. Ego altero ab hoc versu eos malim pro *eorum*.

^c Additur in Vulgata Editione *panis*, quod nomen et nos in Hieronymiana olim excudimus. In Hebræo

A quia supra, gentem prævariatricem, decursis partibus, judicaverat [*Fortis* indicaverat], populum videlicet obsequium regibus, ac doinceps principes pariter cum plebibus cecidisse signando, ita ut non esset qui intervenit munus asumeret: hoc ipsum sequente versu cumulate et breviter indicavit, dicens: *Effraim in populis ipse commiscebatur*. Idest, non unus aut alter, paucive vel plures de Israelis stirpe venientes, nationum erroribus se inserebant: sed Effraim, totus quantus esse poterat, profanis gentibus se miscebat; ambiebatque ipsum, quo clarus fuerat, nomen abolere, gentiumque potius appellatione censeret. Quod sane desiderium, cum ei semper in adversa erumperet, nequaquam fiebat vel 434 afflictione correctior: et ideo, ut imprudentem eum inter extremas miseras adnotaret, imaginem protulit congruentem: *Effraim factus est subcinericius*, qui non reversatur. *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit*. Sicut panis exiguus et non pistoris arte coactus, sed quasi tumultuarie ab esuriente compostus, quem subjectum favillis non versari, sed ab una tantum parte torreri contigerit, altera videlicet cruda remanente: ita cum vires illius frequens percussisset afflictio, inquit, nihilominus in impietatis studiis permanebat, ut simul et crudus, quia indomitus, et exustus appelletur, quia tæbe se gemebat afflictum. Tenuit autem metaphoram, ut quia stultum atritumque populum subcinericio pani, qui non reversatur, aptaverat, vastatores etiam ejus voratores vocaret. Ait enim:

Vers. 9. — *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit*. Idest, discretionem boni et mali quam de virtutis meditatione non habuit, neque de verberibus illatis recepit. Sed nescit omnino, qui robur ejus absumerent, et perniciem suam mirabili stoliditate dilexit. Nec sane, quod est ultimum eruditionis genus, vel post experimenta conspuit, sed in insipientia, quam in prima ætate est complexus, usque ad canos ejus, idest, usque ad senectutis tempora, perduravit. Cumulanter, non apparuisse canicem, sed defloruisse et effusam esse, commendat, idest, ut non propiass, sed quasi senectutis annos eam implevisse ostendit: et tamen ignorantiam pravi aut recti, in parvulis vix excusandam, ad extremum usque attingisse. Jam autem et supra adnotavimus, quia infantiam atque adolescentiam populi, illud quo de Ægypto egressus est tempus, et terram repromissionis occupavit, adpellet. Juventutem autem ejus mediam, quo in illa regione regnavit: senectutem vero, captivitatis annos, cuius finem, renovationem propheta nominat. In qua nimirum instar aquilarum reparata videatur juventute volitare.

Vers. 10. 11. — *Et humiliabitur superbia Israelis in facie ejus, nec reversi sunt ad Dominum Deum suum, et non quaesierunt eum in omnibus his. Et factus est Effraim, quasi columba seducta, non habens cor*. Declinationes quidem temporum prophetæ licenter immutant, quibus tamen consideratio dictorum, consequentiam possit aptare. Unde et hic *humiliabitur* posuit, pro *humiliata est superbia Israelis in facie ejus*. Idest, etiam sibi, quam deformis esset, apparuit. Qui amittens decora securitatis antiquæ, squallere se ulceribus misere servitutis aspexit, et nec sic quidem Deum, quem se offendisse noverat, requirit. *Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor*. Quod supra stultitiam usque ad senectam progressam vocavit, hoc nunc impietatem nominat, fraudibus nimirum patenter seductorem. Nos autem meminisse debemus, omnes similitudines, quas de

autem non habetur, sed tantum פָּנָי, quod utique placentiam, sive panem subcinericium significat, ipsum tamen panem seu פָּנִי non addit, quin ipsi etiam LXX. reticent. In subsequenti expositionis contextu librarios errores tres quatuorve castigamus.

^d Supplenda quam explicat pars vericuli, *sed e cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit*.

creaturis sermo divinus consuevit assumere, tam pro vituperatione, **435** quam pro laude posse constitui, sicut nunc, columbis vituperabilem stultitiam propheta composuit, quas in Evangelio Dominus pro laudabili innocentia nominavit. *Estote*, inquit (*Math. 10.*), *astuti sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor.*

Vers. 12. — *Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, et quasi volucrum cæli detraham eos, cordam eos secundum auditionem cælus eorum.* Cum Dei essent auxilio, quem reliquerant, destituti, et frequentibus jam eruptionibus pulsarentur, sicut regum narrat historia, ab Ægyptiis auxilia postularunt, ut eos, adversum Assyrios tuerentur. Sed nihil amplius, nam numerorum dispendia sentientes, ab illis capti sunt, quibus eos subjecerat divina sententia. Hoc est ergo quod dicit: Quoniam cum Ægyptiis invocarent, ad Assyrios abierunt, quia, Ægyptiis nihil ad juvandum valentibus, Assyrii eos ad regiones Media transtulerunt. Et quia columbam appellaverat *Israim*, quam etiam cæli volucrum vocat, servans metaphoram, detracturum se eam, et oporturum rete denunciavit: id est, Vos quidem imperium meum prævaricando, reliquistis, non tamen extra arbitrium meum civilitatem sistetis, sed imminet vobis, etiam ad alia: rva migrantibus, potestatis meæ fixa dominatio; et ideo ne arbitremini vos migratione ista periculis omnibus defuncios, ecce prædico, quod illic quoque ultionis meæ rete patiamini, nec indignationem meam effugere valeatis, nisi ea studia, per quæ suscitata fuerat, corrigatis.

Vers. 13.-16. — *Væ eis quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quia prævaricati sunt in me, et ego redemi eos, et ipsi loquuti sunt contra me mendacia. Non clamaverunt a me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis: super triticum et vinum ruminabant: recesserunt a me. Et ego erudivi, et confirmavi brachia eorum, et in me cogitaverunt malitiam. Reverti sunt, ut essent absque jugo: facti sunt quasi arcus dolosus. Cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.* Necesse est, inquit, calamitate eos ^b imprimente, vexari qui recesserunt a me, et legi meæ statuta transgressi sunt, nec semel istud admisisse contenti, omnibus iudiciorum meorum, quæ ad sanandum illos adhibui, remediis obstiterunt, et quasi donis ac beneficiis redderentur offensi, ita contra meam benevolentiam ingratae mentis scelere certaverunt. Nam sicut jam inde ex Ægypto, ita etiam sæpe alias, rerum quoque vocibus obstrepabant, et cum fuissent de angoribus liberati, veris remediis officia falsa reddebant. Hoc est enim quod ait: *Adversum me loquebantur mendacia.* Id est, non mihi pectore, sed summis labiis subdebantur. Quod ut planius indicaret, objicit, *Non clamaverunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis.* Ubi enim deest sinceræ mentis affectus, a crapulatis fusa supplicatio, rite ululatio nominatur. Denique consequenter adjunxit, *Super triticum et vinum ruminabant; recesserunt a me;* cum ubertatem **436** videlicet frugum omnium contulisset, ita ut de conviviis ad convivium instaurata transirent, et instar pecudum quibus est innata ruminatio, isti quos vocabantur cibos, vel laudando, vel instaurando, quasi nihil scientes, melius retractabant, atque a me qui eram abundantia ipsius collator, jugiter recedebant. *Et ego erudivi, et confortavi brachia eorum, et in me cogitaverunt malitiam.* Cum vero, inquit, tempus fuisset, ut in bella procederent, strenui ductoris munus implebam, ut certaminibus firmarentur lacerti, et victoriæ decus dulce gustarent. Illi autem meis adversum me beneficiis abutentes, pectorum quam collegerant, firmitatem in contemptum legis protinus exercebant, et quia

^a Voculas *ad me* ex Hieronymiana aliisque Editionibus, Hebræo id cum primis textu exigente, supplementimus. Subsequenti versiculo pro *confirmavi* eadem

A jugum hostile depulerant, mihi quoque subjici renuebant, illud operum voce, dicentes, *Labia nostra a nobis sunt, quis noster dominus est* (*Psal. 11.*)? *Facti sunt quasi arcus dolosus:* id est, tantum perversitatis habuerunt, ut viderentur arcus dolosus, qui videlicet, fraude monstruosa, in ipsum [Al. ipsam], cujus manibus tendebatur, tela dirigeret. Sic isti, inquit, audaciam quam adversum hostes suos, meo favore, conceperant, in contemptum nostri contumeliamque vertebant. *Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.* Quod duobus intelligi potest modis, et ut videlicet, dinumeratis eorum divisa ætate criminibus, pronunciatum esset rectissimum, ut principes cum populis interirent: et quæ esset subsannatio in terra Ægypti, id est, quæ [Forte quas] contemnebant prophetarum minas, ab Ægyptiis auxilia prætolantes, digno fine cognosceret, et ideo quasi insultanter, a convincente, post plagarum dinumerationem videatur illatum, *Ista est subsannatio eorum in terra Ægypti*, id est, ruina principum atque populorum. Vel certe quia dixerat, *reverti sunt ut essent absque jugo:* id est, legi Dei colla subdulerant, liberatique ab ejus [Ant. eis] dominatione cupiebant. Non nunc primum id velle ceperunt, ait, sed in Ægypto positi, antequam a Pharaonis liberarentur imperio, et Moysi et Aaron impietate simili resultabant. Corruent igitur in gladio principes eorum, qui ita legem Dei blasphemandi atrocitate, violarunt, ut viderentur non tam errare, quam furere.

CAPUT VIII.

Vers. 1-3. — *In gutture tuo sit tuba, quasi Aquila super domum Domini, pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, et legem meam prævaricati sunt. Me invocant: Deus meus, cognovimus te Israel. Projecti Israel bonum, inimicus persequetur eum.* Etiam in superioribus partibus, notandum esse morem prophetici sermonis, admonui, qui quotiens gravi comminatione sonuisset, vel sublimis illico indignationis caussis, vel proferendis similibus exemplis, iudicia sua et a fama iniquitatis assereret, et convenire per cuncta iustitia, comprobaret. Ita ergo et nunc, postquam culpa et calamitates Israeliticæ plebis explicuit, eamque non solum acerbitate, sed et am vetustate horruisse monstravit, ne videretur scelereum quidem fuisse convicta, sed tamen vilius æstimata quam Tribus Judæ, quæ etsi non tantis, similibus tamen sorduisset erroribus: ideo **437** subito ejus quoque captivitas intulit mentionem, quam post multos longe annos constabat impletam, et ait, *In gutture tuo sit tuba, id est, lauces tuæ, tubæ instar exclament, quia super domum Dei, tempus videlicet Jerusalem situm, quasi Aquila, ferox prædator adveniat.* Non quod religio loci, et virtus numinis illic apparere soliti, propugnare non posset, sed quia et ipsius verbis indigenæ transgressi sunt fœdus, quod inter Deum hominesque fuerat percussum: id est, religionis pacta violaverunt, simulacris Gentium serviendo; atque sensus ejusmodi: Quanta sit iudicantis gravitas, intellige, nec eam Tribum, quæ ceremonias legis aliquandiu, te prævaricante, servavit, quæ tempore Sennacherib, miraculo maximo est vindicata: quæ altaris et Templi agit conspicua et reverenda subsidio, nec ipsam [Ant. ipsam], inquam distali, postquam in tuos mores dilapsa est percellere [Ant. præcellere]. Frigida namque est, et nihil ad defendendum valens, nominum sola jactatio, et quæ impudentiam magis quam religionem iudicet contentis. Id est, quod profanis studiis inquinati, dicere tanquam audent, Deus noster libera nos, qui te soli in toto orbe cognovimus, et dato a te Israelis nomine gloriamur. Operum quippe apud bonum iudicem graviora

Hieronymiana et Vulgata versio, atque ipse inferius Noster *confortavi* legunt.

^b Vetus Editor rescribendum admonet *opprimant.*

sunt momenta quam vocum : et ideo Israelis populus, A
qui bonum suum cultum, videlicet, sacræ religionis
abjecit, inimicis persequentibus subijcebit.

Vers. 4. — *Ipsi regnaverunt, et non ex me. Principes
exaltaverunt, et non cognovi. Argentum suum et aurum suum
fecerunt sibi idola, ut interirent.* Vetus ista, inquit, e ga
me pupuli contumacis insania est: olim meum regnum
abjicere [Ant. abjecere] festinavit. Nam quasi parum
esset, quod sicut reliquæ in circuitu nationes, regibus
magis, quam sacerdotibus obedire decrevit, ita etiam
brevis tempore, istam reverentiam, qua a me regem
postulaverat, dereliquit, et totus extra dominationem
nostram consistere concupiscens, fecit sibi principes,
quos nec sacerdotum, nec prophetarum, vel nobilitate
electio, vel benedictio consecraret; sed qui, me
quasi nesciente, auri jura suu ciperent, sicque con-
textum in criminibus obtinentes, ut immeritissimis
quibusque si fragia et divitias suas impenderent sim-
ulachris. *Argentum suum et aurum fecerunt sibi idola,
ut interirent.* De quibus supra dixerat, *Et argentum
multiplicavi et aurum, quæ fecerunt Baalim.* Ergo cum
essent mea liberalitate ditati, sacrilego abutebantur
indultis, de ornamentis domorum sanctorumque Iudiciali
bricantes. *Argentum ergo et aurum suum fecerunt
sibi idola, ut interirent.* Notanda locutio, quam sacroium
præcipue librorum frequentat auctoritas, ubi princi-
paliter id, quod est consequens, collocatur. Id est,
*fecerunt sibi idola, ut interirent, cum non studio per-
eundi, simulachra fecerunt, sed quia fecerunt, me-
rentur perire.*

Vers. 5. 6. — *Projectus est ritulus tuus, Suma-
ria: iratus est furor meus in eis, usquequo non pote-
runt emundari? Quia ex Israel et ipse: artifex fecit
illud, 438 et non est Deus.* In cunctis veribus in-
dignationis plena questio. Quod spontanea in-
iquitate prolapsa sis, inquit, o gens beneficiis tui con-
di oris ingrata, a iversitatis potissimum testimonio
comprobat. Esto enim, ut d. secretionis tuæ aciem
copia rerum ac securitas obtinuerit, putaverisque,
divinitatem bubulis inesse simulachris (id quippe
opinari, etiam finitimas nationes videbas), saltem
cum tristibus læta mutasti, et victor hostis illa, in
quibus fiduriam posueras, delubra vastavit, atque ad
arbitrium ejus (indignam tamen meræ, quem tu
reliqueras, servientis) vel dejecti sunt, vel inflati
vituli quos sacraveras, debuisti opinionis tuæ crimen
horrescere, ut seniores nihil tibi opis ab imaginibus
mutarum perendum posse conferri, quæ nec se vel a
ludibrio, vel ab exito vindicassent. Et ut quæ sunt
acta replicemus, Tu, inquam, o popule, cum esses
conocius, quia illis simulachris materiam tu dedisses,
tu contulisses effigiem, perque hoc intelligeres, im-
pie te appellare deos, qui tuo beneficio substitissent,
quibus sane non vitam dare potuisses, sed formam:
tamen, et illud omne tempus, quod in otio luxurrante
defluxit, his quoque temulentis ritibus occupaveras:
saltem, postquam inanitatem culturæ talis consequens
armina convicit, debuisti protinus de emendatõe
curare, et oblitamini rationis ignem experimentis ve-
gentibus fovere, sordesque tuas, quibus lucras inda-
tus, exuere. Quod quia non fecisti, merito exclamat
propheta: *Usquequo non poterunt emundari? quia ex
Is. ael et ipse, artifex fecit illud, et non est Deus: quo-*

*niam in araneorum telis [Al. telus] rit vitulus Sa-
marie.*

Vers. 7. — *Quia ventum seminabunt, et turbinem
metent: culmus stans non est in eis, germen non fa-
ciat farinam: quod si et fecerit, alieni comedent eam.*
Consilia tua, inquit, nisi perturbaret imitatio, judi-
casses non esse deos, quos manu artificis noveas fuisse
compositos. Secutus est deinceps hostilis incursus,
rumina tua cum suis periere cultoribus, nec magis
morari vastantes, quam araneorum fila, potuerunt:
tamen etiam his rerum periculis obstinatione et impru-
dentia restitisti, nec sordes profanitatum talium ab-
jicere curasti: merito ergo et vota tua et omnes la-
bores, ita frustratio lachrymosa consequetur, ut non
frumentum videaris seminasse, sed ventum, nec spica
sed turbinem missuisse: id est, apud te nihil
fertilitatis firmitatisque remanebit, ut solet in ulmo,
cujus proceritas, per aliquam aeris injuriam, spicæ
plenitudinem non creaverit. Ita igitur et tu, inquam,
nihil emolumenti ex tuis laboribus con-queris, nec
B ultra culturæ respondebit industria, sed etiam si aliquid
de reliquis præcæ fertilitatis cæperit apparere, id to-
tum in holium veniet potestatem.

Vers. 8. 10. — *Devoratus est Israel, nunc factus est
in nationibus quasi vas immundum. Quin ipsi ascende-
runt ad Assur, onager solitarius sibi: Effraim munera
dedeunt amariobis suis. Sed et cum mercede 439
conduxerunt nationes: nunc congregabo eos, et quies-
cent paulisper ab onere regis et principum.* Repetitur
assiduo ea quæ comminatur, exasperat, ut adverso-
rum longa descriptio sensum timoris exacuat, si
quomodo priusquam puniantur, corrigantur obnoxii,
exterriti: proinde jam statum ipsum captivæ plebis
inducit, et devoratam eam consequenter appellat,
quæ est posita sub arbitrio consumerentium: cuique
non amplius ad interneccionem supersit, nisi quan-
tum feritas vincuntium succedens expleta donave-
rit. *Devoratus est, inquit, Israel, factus est in nationi-
bus quasi vas immundum.* Superficies quidem sen-
C tentiarum resultat: sed quantum ad sensum respicit,
explanatur præmissa subjectis. Quid enim devora-
tum appellasset, ostendit: id est, cujus omne robur
fuerit exhaustum, et qui facile posset interneccione
consumi, si hoc quoque posceret ira dominantium.
Porro illi addenda contumelia, quod minus saviere,
compensant, et ideo non intermunt universos, ut
habeant quos semper exhorreat, atque invidisse
magis solatia mortis, quam vitæ beneficia contulisse
videantur. Haud enim miseros fruendæ luci, sed
frendo servare depectui: et ideo ait, *Factus est
Israel in nationibus, quasi vas immundum.* Quod inter-
pretes et alii, *matulam*, transtulerunt. Nunquam,
inquit, honesto Israel delegatis officio est, ut post
libertatis et dominationis insignia, saltem inter ser-
vos liberaliter consumeretur, sed quasi vas ad naturæ
requisita compositum, ita contumeliam sordibus
implebatur. Et bene commemorata nationum condi-
D tione, emulavit injuriam dicendo: *Factus est Israel
in nationibus quasi vas immundum.* Ac si diceret,
Heu, heu quam humili fuit, et quam magna conver-
sio, ut ille populus, qui solus magisterio sacræ legis
inter munda didicerat immondæ discernere, qui
ideo segregatus a cunctis erat gentibus, ne eum con-
tagio ultra [Al. ullo] pollueret: nunc earum quoque

a Monuit et prior Editor ita rescribendum, non stu-
dio, pro quo antea erat *nosro studio*.

b Vitiose scriptum erat *Pictus*.

c Atque hec aciem vitiose legebatur pro aciem,
quod restitimus. Restituimus quoque *oblitaverit* ver-
bum, quod mox sequitur, et pro quo antea perperam
legebatur *oblinaverit*. Dictum est et Claudiano eodem
omnino sensu, *oblitavit copia mentes*. Sed et Noster
inferius, *debuisti oblitamini rationis ignem experimen-
tis vigentibus fovere*.

d Minori numero Hieron. et Vulg. in eo. Quin etiam
Hebræus textus כִּמְהוּ אִדְרִלוּ.

gentium iudicio comprobatur immundus, quæ a primis vitæ annis usque ad postrema vivendi, squa-lore flagitiorum omnium sorduerunt. Itaque *Factus est in nationibus quasi vas immundum. Quia ipsi ascenderunt ad Assur. onager solitarius sibi.* Id est, quæ diximus, Assyrio inferente, patientur. Cui tantum eminentiæ in viribus collatum esse percipient, ut ad eum qui pervenit, ascendisse dicatur. *Onager, autem, solitarius sibi, ad Effraim referendum: id est, onager solitarius sibi: Effraim munera dederunt amatoribus.* Populus, inquit, Judæorum, qui nulla externorum patiebantur imperia, sed iustar onagri, jugum et onera nescientes; de quibus beatus David in Dei laude cecinerat, *Qui habitare facit unius moris in domo (Paul. 67.):* singulari videlicet institutione pollentes, in terra Reppromissionis secuti habitare.

Hic ergo, inquam, qui expertus damnationis **440** humane, divinis tantum subdebatur imperiis, nunc adeo iratus atque contristatus est, ut beatum se putet, si ei vel servitus honesta contingat. *Munera dederunt amatoribus. Se. et cum mercede conduxerunt nationes: nunc congregabo eos.* Cum castigari ob profanitates suas decem tribum turba mereretur, prophetis denunciatis, Assyriorum eis promissa est dominatio. Sed Judæi, prorsus eum animum comminationibus. quem etiam Tribus, exhibentes, existerunt per omnia contumaces, malueruntque vel Ægyptios mercede conducere, quam Assyriis, quibus eos subiciebat divi na sementia, subjugari. Hoc est ergo quod dicit, quia proposito fornicandi, quasi amatores voluerint Ægyptios experiri, et ipsis munera sponte transiverunt, annaque stipendia inlatum ire polliciti sunt, si eorum auxilio pellerentur Assyrii, et prophetarum comminatio vinceretur. Dixit proinde, quæ niam cum mercede conduxerunt nationes, id est, Ægyptios, nunc congregabo eos in captivitatem, id est, pertraham, et denunciatio dominatui Assyriæ gentis addicam. *Congregabo eos, aut, ne quis videretur effugere. Et quiescent paulisper ab onere regis et principum.* Hoc cum irrisione videtur flatum, ut requiem videlicet appellaret eam, quæ suscitata [Forte, quæ non tuis et illatura] captivitas. Id est, quantum consiliis suis studiisque promoverint, recognoscent, cum fuerint congregati, cum in aliena exules arva migraverint, desinentes siquidem vel ab Assyriis imperata, vel spontanea Ægyptiis tributa præbere, totis viribus exsequerentur jussa dominorum, ut hoc quod tributa inferre cessarunt, in maiorem augmentum sibi cessisse fateantur.

Vers. 11-14. — Quia multiplicavit Effraim altaria ad peccandum, factæ sunt ei aræ in delictum. Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias affer, affer, immolabunt carnes, et comedent: Dominus non suscipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum, et visi erunt peccata eorum: ipsi in Ægyptum convertentur. Et oblitus est Israel factoris sui et edificavit delubra. Et Judas multiplicavit urbes munitas, et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit ædes illius. Per quam consequentiam delinquendum, Ægyptiorum auxilia convocasset, ostendit: id est, Sanctis monitoribus per omnia resultando, ut sicut spreverat docentes prophetas, ita etiam sperneret comminantes: nec solum sperneret, sed etiam impugnet: et quantum in se erat, falsitatis argueret, si conductis nimirum Ægyptiis, repulisset Assyrios. Nunc merito beatus Osee, mala ventura captivitatis enumerans, tum supplicia, tum delicta percurrit, et ab Effraim altaria idolis multiplicata, deporat, atque aras ei vertisse in crimen conqueritur. Ac si diceret:

^a Pro eis habet minori numero sacer Textus ipsaque Hieronymiana versio ei. Item subsequente versiculo, pro his repetito, *affer, affer, affer, semel afferent*, consentiente ipso Hebraico archetypo, ubi semel est הדברי, atque ipso demum Auctore nostro inferius, ubi locum hunc repetens, *afferet* semel egit. Nihil scius quam ita fuerit ab eo hec lectum, sive in He-

ideo nempe rei divinx instituta enratio est, ut expiant aræ quos flagitia polluisent: **441** nunc autem ita miseris funesta convolvunt, ut nunquam eis gravius, quam apud aræ contigerit impiari. *Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt.* Confugendo ad gentes, inquit, et earum incerti ritibus ambigendo, absolvendam se, gens ingrata a nostræ legis molesti sæstimavit. Sed quoniam ~~pro-~~ est censura: meæ, freno atque campo profana contumacium ora conterere, impunitum eis præceptorum non esse contentum, ipse pandet eventus. *Scribam enim eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ sunt.* Rem autem quam latens erat ambitu judicantis expressit, qui scriptam solet de libello recitare sententiam. Leges igitur meas, quæ olim promulgatæ, Deuteronomii præcipue volumine continentur, multipliciter in eos scribam: id est, exsequar atque cumulo. Tibi ergo, ut de multis pauca memoremus, in hunc modum sermo concluditur: Quod si audire nolueris vocem Domini Dei, et custodias et facias omnia mandata ejus, et cæremonia quas ego præcipio tibi hodie, venient super te maledictiones istæ, et apprehendent te. Maledictus eris in civitate, maledictus in agro: maledictum horreum tuum, maledictus reliquæ tuæ, maledictus fructus utriusque, et fructus terræ tuæ: armenta bovum tuorum, et greges ovium tuarum. Maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens. Has igitur leges multiplicatur me se profanatis plebibus comminatur. *Hostias afferunt, et immolabunt carnes, et comedent: Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur, iniu-*

tatis [Al. iniquitates] eorum. Populus quidem Samae, id est, decem Tribus, non minus sacrificia quæ vero Deo offerenda erant, quam judicia et præcepta ejus contemserant. Tribus autem Judæ, sororia impietate necdum sordescens, tamen curam abjecerat hostiarum. Ergo in qualitate morum, pergit eos propheta conjungere, et sub accusatione Israelis, transit ad Judam, ut sicut supra jam fecit, exprobrat, quia nihil de morum iustitia cogitans, spem salutis in victimarum tantum oblatione constituunt, et quasi invicem se exhortantium vocem, id est, *affer, affer hostias* introducit: responditque protinus, *Dominus non suscipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum.* Gravitas nimirum consideranda iudici: dicit enim, se tunc præcipue in memoria eorum iniquitates adductum, cum illi, sub conscientia contentæ neglectæque iustitiæ, offerendis arbitrati sunt se victimis protegendos, cum utique munera tum grata sint, cum non ab inimicorum, sed a carorum personis fuerint oblata. Cæterum contumeliæ propius est, si ei, quem criminibus asperaveris, levia numeras, quasi non supplicantis sed donantis ambitu largiaris. Vobis ergo convenit illa sententia quam se sit Cam parricida, ut immoletis carnes, ipsique ea, non suscipiente Domino, communitatis. Quidni cum ille obedientiam nisi quam sacrificium, et iustitiæ curam plusquam holocaustum? Nunc ergo potius inquit, accelerat ultionem, quando vos liberatoris vestræ fiduciam in effundendæ periculum **442** sanguine collocatis. Nunc visitabit peccata omnium qui in Ægyptum, scilicet, et animo convertuntur et præcio; totus quippe pariter Israel, id est, tam Juda quam Effraim, ita sunt proprii Creatoris oblitii, ut cum eum sibi offensissimum redidissent, nihil de emendatione curarent. Sed partim instaurandis munitionibus, partim conducendis nationibus opes suas operasque consumerent, quasi a sacro carmine denunciatum esse non nossent, *Nisi Dominus edificaverit domum, in vanum*

ronymiano, quo utebatur, exemplari, sive in codice Latino, dubitare non sinit ipse, initio subsequens paragraphi, ubi ea proprie verba exponens, *Spem, inquit, salutis in victimarum tantum oblati ne constituit, et quasi invicem se exhortantium vocem, id est, affer, affer hostias, in ducit, responditque, e. c.*

laborant qui edificant eam. Nisi Dominus custodierit A civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Istorum ergo ita crevit impietas, ut omnipotentem iudicem cum ad iracundiam promovissent, fore se nihilominus beatos, per suam arbitrantur industriam: si videlicet adversum eruptiones hostium, munitiones plurimas fuisse fabricati, sicque manerent, non solum non adjuvante Deo, verum etiam pugnante, felices. Ideo, inquit, percelleret eos digna frustratio, ut munitionibus suis conclusi videantur potius quam defensi: omnesque eju-modi ædes æviens flamma consumat. Quæ cum ita sint, id est, cum iustitiam Dei nec aliqua impediat difficultas, nec fraus ulla deludat:

CAPUT IX.

Vers. 1. — *Noli lætari, Israel, noli exultare, quia a fœdere legis sacrilega pollutione discesseris. Id est, ne tibi æstimes impune cessurum, quod te reliquis gentibus miscuisti. Fugæ enim talis ambitio, non te vanæ quam optaveras, libertati vindicat, sed severæ tantum subijcti ultioni.*

Vers. 2. 3. — *Dilexisti mercedem super omnes areas tritici. Area et torcular non pascet eos, et vinum mentitur eis. Non habitabunt in terra Domini. Noli, inquam, o gens nostra, impudenter lætari; sed scito, omnia vota tua mutaturam te esse contrariis: non solum enim in religionis officiis, sed etiam in omni actione vilis et intemperans exististi. Dilexisti nempe mercedem super omnes areas tritici: id est, nihil melius, nihil amabilius terrarum ubertate et ventris impendiis censuisti. Tota ergo tibi et frugum et fructuum subducitur ubertas: atque magis vota scrutient, diu apparens vindemia ita subitis disperibit procellis, ut in dolorem tuum, non solum læsa, sed etiam mentita videatur. Verum quid ego minora damna commemoro, cum percuriam tuam consequantur exilia, nec vobis colendi patrii soli ulla detur facultas? cujus tamen calamitatis magnitudinem non poteris, quasi conquerens, admirari. Terræ enim istius, quantum ad studia respicit, voluntarius desertor fuisse^b convincens: Assyriorum namque et Ægyptiorum tum crimina, tum auxilia concupisti. Qua ergo impudentia regionis istius fertilitatem capessas, cuius insignia et in ritibus et in moribus respusti? Abibis potius, illo pulsus, quo isti ante corruptus voluisti. Et sicut ad Ægyptium voto, ita ad Assyrios captivitate profectus, eam penuriam sustinebis, ut pollutis et obviis cibus cum dolore vescaris.*

Vers. 4. — *Non libabunt Domino vinum, et non placebunt; sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini. Mala jam captivitatis exsequitur, et dicit, 443 quoniam, cum rerum copia extrema egestate fuerint mutata, nec felicitatis aliquid nec consolationis occurrat, transigentem omne tempus in luctibus: quippe qui nec sacrificium Deo sinantur offerre, nec de expiatio aliquid sperare culparum: per quæ videlicet officia, Deo se placituros esse arbitrantur. Omnis ergo eorum oblatio, non ferri, sed inferri aptior, pollutet potius quam purget adeuntes: quia panis eorum, animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini. Eadem est, quæ in superioribus fuerat, intente sententia, cum repudiata a Deo sacrificia, ipsorum qui obtulerunt esse dicuntur. Ergo et nunc, i qui t, repuli eorum oblationes, quos ob inimicitiam criminum, etiam ut*

solo^d patrio commotus exigi: ipsorum fœncri cedet alimoniam panis ille quem in domum Dei non merentur inferre.

Vers. 5. 6. — *Quid facietis in die solemnii, in die festivitatis Domini? Ecce enim profecti sunt a vastitate, Ægyptus congregavit eos. Memphis sepeliet eos. Desiderabile^e argenti eorum urtica hæreditabunt, lappa in tabernaculis eorum. Quamvis major sit beato Oseæ intentio, decem tribuum gesta percurrere, atque eorum vel exaggerandi criminibus, vel explicandis calamitatibus minorari; tamen pro potestate vaticinii, quæ Judæ quoque Tribui accidere, attingit. Et quoniam novit Jerosolymitas, sed paulo tardius, pro expiatione meritorum, Samaritis similia latam ire: Templi etiam sacrificiorumque communit, toti quæi genti, quod datus præcipue Tribubus concordet, adscribens. Proinde, cum diceret eos oblationum per quas se purificari æstimabant, solatia perdidisse, excoluit incidentem colorem. Et quia ejusmodi officiorum inquinata creatio his præcipue crudescit diebus, quibus exercebatur i cuncta solemnitas ideo ait, *Quid facietis in die solemnitatis Domini?* quæ vos videlicet tenebre, quæ amaritudo, quæ animi angor implebit, cum illo æstivatis Dominicæ diem, quem insignem vobis ante et dulcem cætus populi cantusque reddebat, exules, invit, in vinculis et in servitute barbara transigitis? Et quoniam per occasionem Esraim, etiam quæ essent, ut diximus, Judæ ventura signavit, sequitur: *Ecce enim profecti sunt a vastitate: Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos.* Cum regionem eorum hostilis dominatio populata fuerit, inquit, cunctus Tribubus continget, exsequente supplicio, quod antea percante desiderio perpetrarunt: ut sicut pars in Assyrios ducta est, ita etiam partem Ægyptus congreget, et Memphis terra susceptos consumat. Id autem post victoriam Nabuchodonosor, qui Jerosolymitas eruit, illis accidisse Judæis quos agrorum cultores Babytonii reliquerant, et beatus Jeremias, et Regum narrat historia. Quod autem subijcti, *Desiderabile argenti eorum urtica hæreditabunt*, ex usu captivitatis evenire, utinam nos lectio tantum, et non etiam experimenta docuissent. Constat quippe, vel ædes magnis sumptibus fabricatas, cum defecissent incolæ, sylvis fuisse contextas, vel plerumque etiam auri et argenti defossos thesauros, his qui occulerant, interentis, in continuum oblivionem perisse.*

Vers. 7. — *Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis. Scitote, Israel, te stultum prophetam, insanum virum spiritalem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, et multitudo amonitio. Oportuerat inquit, ut ratio te potius ad discernendum, quam calamitas erudiret. Sed quoniam rationis velut prorsus imparticeps, flagra et stimulus exegisti, vel nunc jam, cum visitationis, id est, damnationis tuæ tempus advenit, expergiscere, ut quid merearis, intelligas. Et studiis tuis deberi stipendia tam dura, fatearis, quæ te, utique despectu spiritualium magistrorum, collegisse perpendis. Eo siquidem usque furoris eruperas, ut prophetas, qui ad sancti Spiritus loquebantur arbitrium, et quæ te manebant, parentum studio, nunciabant (si forte ageret formido præmissa, ne inveniret ultio quos puniret) in eos non solum nihil supra reliquos prævalere, sed etiam humana ratione dicebas privatos, et quos vesania potius quam revelatio commoveret. Ita autem per abundantiam profanitas, appellari illo tempore prophetas solitos fuisse, Regnum*

^a Antea ut quæ magis vota scrutient. Diu, etc.

^b Lege convinceris, aut convictus es. Dein supple versiculi partem quam it explicatum, reversus est Ephraim in Ægyptum, et in Assyriis pollutum comedit.

^c Et priori notatum Editori legendum heic melius ire pro isti.

^d Emenda, etiam de solo patrio commotus exegi.

^e Hieronymiana edit. et Vulgat. argentum. In Hebræo cum regimatis, ut vocant, articulo כסף.

Omnino autem vitiose mox vertice legebatur pro urtica, ut resituitur. Vulgat. et Hieron. minori habent numero urtica hæreditabit.

^f Hocce te etiam Mss. aliquot Hieronymiani, ut notatum nobis est, addunt: ignorant vero editi Hieroniani, atque ipse cum primis Hebræis textus. Heu in fine versi ubi notatum nobis multitudo pro multitudine in Hieronymianis quibusdam codicibus invenitur.

* Verba in eos supellecti videantur. f. 111.

quoque pandit historia. Nam cum in Ramoth Galaad, a missu beati Helisei, propheta quidam, ut Ieu in regem ungeret, advenisset, circumsedentes proceres dicunt ad Ieu. *Quid sibi vult fanaticus iste?* (4. Reg. 8.) Ita igitur apud eos exsolleverat divini sermonis auctoritas, ut præcepta virtutum, jam non esse mendaciantia, sed furiosa censerent. Cujus criminis magnitudinem concionator horrescens, judicantur ^a exclamat: *Propter multitudinem iniquitatis tuæ, et multitudo amentie.* Ac si diceret, non est hic simplex quidem error, sed multiplicata dementia, videlicet spirituales magistros et prophet eo splendore pollentes, eo potissimum tempore, quasi stultos vesanosque despiciere, quo ipsi tantam egestatem prudentiæ sustinerent, ut deos esse quos confaverant, æstimarent.

Vers. 8. — *Speculator Effraim cum Deo meo, Propheta b laqueus ruinae factus est super omnes vias ejus, insania in domo Dei cjus.* Hic quidam ^e nomine Effraim significatum Jeroboam putarunt, quem, et de Tribu Effraim venisse constat, et stu iosum culturæ templi fuisse, atque ob hoc in offensionem incidisse Salomonis: sed postquam tribuum imperium adeptus est, auctor etiam profanitas evasit, ad cultum vacuarum subditorum corda traducens. Ergo nomine Effraim, appellari Jeroboam putant, qui ideo speculati cum Deo dictus sit, quod prius et curam religionis habuerit, et diligenter quæ fuerant recta, conspexerit. Sed qui olium, inquam, erat Propheta, ita subito ad prava, descendit, ut ruina et laqueus suis sectatoribus redderetur. Quidni, cum in domo Dei sui quem legerat, quanta est maxima versaretur insania? ⁴⁴⁵ Verum hic locus h e modo potest compendiosius explicari, ut dicamus, quia de contumeliosis prophetarum a sumta questione, ex eodem illud tenore subjererit, ac si diceret: O tu popu e, profanis ritibus subjugate, ad cumulum iniquitatis tuæ spiritualium magistrorum contumelias addidisti, ita ut prophetas Dei insanos, et spirituales magistros, stultos vocares; quæ amentia de magnitudine iniquitatis eripit. Audebas quippe interdum quoddam cum promissis eorum inire et tamen, et dicere: Ecce speculandi munus ambo pariter sortiamur, et conspiciemur, utrum illa omnia veniant, quæ isti nobis ventura denunciant. Addebasque, nihil aliud prophetas debere censeri, quam hostilem laqueum, in ruinam miserorum civium fabricatum. Sicque blasphemiam contumelias copulantes, in domo Dei prophetarum esse insaniam dicebatis. Quam opinionem, sane maximi esse sacrilegi, invectione subjuncta convincit.

Vers. 9. — *Exclamavit enim: Profunde peccaverunt sicut in diebus Gabaam [Al. Gabaam]. Recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum.* Non est, inquit, tale facinus ut censura judicis valeat ipsius oblivisci. Et quomam historia veris fecerat mentionem, ait: *Recordabitur iniquitatis eorum:* et vindicabit, inquit, presentem contumeliam prophetarum: non serius quam si illud crimen ad examen adduceret, quod ante regum iratam, Judicibus gentem Judæam regentibus, perpetrarunt. Ilo siquidem tempore levita quidam cum ad habitacionem propriæ locum rediret, in urbem tribus Benjaminicæ, cui nomen erat Gabaam, die jam advesperascente, cecidit. Camque nullum illic hospitem reperisset in publico, cum propria uxore consedit. Sed perdita civitatis juvenus, non contenta diversorii negatione, peccasse, sacerdotis conjugem in usum obscœnitatis arripuit, tantumque insolentissimæ foeditatis exercuit, ut illusa mulier, sicut amiserat pudicitiam, privaretur et vita. Sed postero die levita consurgens,

^a Vetus Editor maluisset in judicantes exclamat.

^b Vitiose loquens pro laqueus legebatur.

^c Ex his Hieronymus, quem tacite Noster ob oculos habebat. Ergo, inquit, Jeroboam quasi speculator datus in populo est, et quasi propheta cum Deo meo,

jumento suo extinctæ conjugis cadaver imposuit, idque in frustra concidens, per omnes Tribus gentis illius destinavit, ut caussa tam trucis spectaculi cognita, communem arriperet ultionem. Sicque Gabaonitis bellum, nisi noxios traderent, indicentes, tertio, vix superatos, delere conflictu: ita ut de tota Tribu Benjamin, non amplius quam quingenti homines superluisse referantur (Judic. 19.). Hi ergo scelere præsens peccatum propheta composuit, quod vide icet perpetrabant, spirituales viros stultos et vesanos vocando. Commendat autem reverentiam prophetarum æquato facta culparum, quorum honorem audaci tamen sermone violatum, ostendit non ad minorem reatum valere, quam illum, quem obscœnitas quondam publica, et eadem cruenta atque necesia contraxerit.

Vers. 10. — *Quasi uvas in deserto inveni Israel, quasi prima poma ficulneæ in cacumine ejus, vidi patris eorum: ipsi autem intraverunt ad Beelphegor, et abuleniati sunt in confusione, et facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.* In unum colligo quæ diversis gesta sunt temporibus, ut exaquet, ⁴⁴⁶ sicut diximus, reatum religionis violatæ et contumelie prophetalis. Fecit autem excessum in laudem parentum, per quam, degenerantibus filii, crescat invidia, appeteatque ^d a quo culmine sanctitatis, in quæ criminum profunda descenderunt. Cum deus, inquit, impietatis veribus squaleret et tegetetur natura mortalium, Abraham, Isaac et Jacob, generositatis iudicia præstiterunt: ita su vitæ in debita erga Deum confessionis, quasi uvas ficusve parentes, quam illorum fidem atque virtutem, non pro sui auiditate desepxi, sed tanto majoris honoris et gratiæ iudicavi, quanto plura gentium profanarum exempla contemserunt. Sicut ergo vitem in vasta solitudine germinantem, sicut ficus præcoquas, in quarum appetentiam et tempestivitas commoveret et suavitas, ita eos in gremium meum debita sedulitate collegi, ne quid de eorum aut fructibus periret aut laudibus. Sed cum ego appellari Deus eorum, qui eram rerum dominus, elegissem, sobolem quoque eorum multiplicare petrexi, sed ^e degeneri populus, et malorum suorum pariter, et conditoris oblitus, ad cultum eorum idolorum, quæ sola consecrasset obscœnitas, introivit: *ad Beelphegor* videlicet quam figuram Priapi dixerunt tenere. In autem commendat historia libri Numerorum, id est, quia secundum consilium Balaam, instructæ Madianitarum mulieres Israelitico exercitui obviam meretricio habitu gestuque processerunt, ut cum illos in appetentia libidinis concitassent, non prius stupri facinram præberent, quam Beelphegori idoli sui sacrificio polluisent. Denique talis in populum plaga surrexit, ut viginti et tria milia uno die pariter interirent. Confusio ergo comprehendit obscœnos, ne minus abominabiles Deo fierent, quam ipsa idola, quorum consecratione [Aut. consecrationem] deliquerant. Haud igitur illius aetatis populi, quos Osee propheta compellat, in Beelphegor peccasse dicuntur; sed quia commemoratio antiquitatis indueta est, et sanctorum patrum laudata generositas, quæ posteris eorum diversis aetibus commiserunt, explicantur, ut quorum sim les sint, hi qui in presenti arguuntur, appareat, ac si eis diceretur: Ego, in quæ dedecora ab illustri stirpe fluxerunt [Aut. fluxerunt]. Ego, quibus tantæ fuit paternæ dignitatis obvio, ut cum majores eorum in salutem eligi, mundo percunte, meruissent, isti deinceps, stulti in eis et obscœnitate certantibus, Priapos vitulosque venerati sunt.

Vers. 11.12. — *Effraim quasi avis volavit, gloria eo-*

hoc est cum Deo, qui hæc Osee loquitur.

^d Rescripsimus a quo pro multi a voce auso, quod antea obtinetur. Prior Editor legi maluisset a quanto.

^e Atque heic emendamus degener, pro quo antea nullo sensu erat dandum.

rum a partu et ab utero, et a conceptu. Quod si et enutriverint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus. Sed vae eis, cum recessero ab eis. Effraim, inquit, quasi avis volabit. Jam supra dixerat, Factus est Effraim quasi columba seducta non habens cor. Egyptum invocabant, ad Assyrios ab erunt. Iste ergo populus qui noluit inter pia impiaque discernere, sed factus est abominabilis sicut et ipsa simulacra, merito tanta in captivitate velocitate transferetur, ut non tam ambulasse quam volasse videatur. Nec tamen sola exilii flagra patetur, sed procedens **447** inopia morborumque calamitas filiorum consumet examina, ut puniat orbitas eorum pectora, quae prius fecunditas efferebat. Gloria eorum, inquit, a partu, et ab utero, et a conceptu. Quod si enutriverint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus. Id est, cum aeternum iudicem criminibus asperassent, nihil de ejus placatione curantes, multi candis tamen familiaribus gestiebant: eam felicitatem suam gloriamque censes, si liceret tum sociare nubentes, tum spectare gravidas, tum audire parientes. Illic ergo eos feriam ubi maxime labantur, ut non eis liceat filios nutrire susceptos, vel si contigerit nutrire, deperiant, donec ad solitudinis squalorem optata dudum soboles defectu perducatur, sicque sentiant quia cum non possit bene esse his quos desero, multo sit his deterius quos depugno.

Vers. 13. 14. — Effraim, ut videtur, Tyrus erat fundata in pulchritudine, et Effraim educti ad interfectorem filios suos. Da eis, Domine: quid dabis, Domine? Da eis vulvam sine filiis, et ubera arentia. Eti in apud alios prophetarum descriptam Tyricae civitatis amoenitatem et frequentiam legimus: ita ut eam meretricem, beati Jezechielis Canticum nominaverit, propter multitudinem videlicet carminum, quibus tota urbs per noctem in luxuria concubabat. Quia ergo hic Samariae mutationem populo comminatus erat, ut augeter sensum doloris, pulchritudinem ejus, quae fuit in prosperitate, miratur, ac si diceret: Calamitatis istius magnitudinem, qua de finibus suis Judaei, consumta sobole, migraverunt, non bene intelligit nisi qui priora considerat: tunc enim advertet, quanta in deterius fuerit facta multo, cum cogitat, quanto prius laetitia flore vernaverint. Effraim, inquit, ut vidi [Ant. vidit], Tyrus erat, astutus populus, affluens copiis, perstrepens luxibus, reonabatque carminibus, ut cujus situs ita et a litore et a continenti venientibus arrideret, ut posset dici, ipsa ejus fundamenta in quadam pulchritudine consistisse. Sed huic, inquam, civitati, deliciis quidem circumfluenti, nullum tamen sibi de justitia et religione praesidium comparanti, ut ad interfectionem suos filios educeret, imperavi, saevientiumque hostium pateretur arbitria, quae nostrae legis praecipua calcaverat. Mutatis autem in declinationem temporibus, quae adhuc sub Nabuchodonoso or futura sunt, quasi alia facta commemorat. Effraim ergo, id est, Samaria reliquarumque Tribuum multitudo, tanto est uloscentis terrore compressa, ut sobolem suam ipse prope interficientibus prepararet offerre. Quod utique non agendo implese dicitur, sed merendo. Fit autem de consuetudine Scripturarum quasi schema dubitantis, et sub rogatione: quid veniat, nunciantis. Da eis, Domine: quid dabis eis? Vulvam inquit, sine liberis, et ubera arentia. Ea, inquit, plaga

A condemnet, sanctaque se interfectione delendos. Supra enim dixerat, quod si enutriverint filios, orbitatem illorum illico sustinerent, nunc autem **448** addidit, arida ubera, et prodigialem sterilitatem feminis ingerendam, ut populorum, quos depasta est captivitas, etiam reparatio desperetur.

Vers. 15-17. — Omnes nequitiae eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos, propter maliciam adinventio-nium eorum. De domo mea ejiciam eos, non addam ut diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percussus est Effraim, radix eorum exsiccata est: fructum nequaquam facient. Quod si et genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abjiciet eos Deus meus: non audierunt eum, et erunt vagi in nationibus. In Galgal quidem praecipue idola coluisse referuntur, et ideo omnes eorum nequities ibi collectas esse, pronunciat, propter quas eosdem se odisse testatur. Pertraverunt autem quidam, quia propter Samlem, loci quoque hujus sit recitatus propheta. In Galgal enim suscepit gentis ipsius principatum; quae quoniam, Jeroboam auctore, vitulos videlicet consecrante, deliquerat, ideo pro occasione praesentis reatus, etiam illum originem accusat erroris, cum, sacerdotum regimine fastidito, esse sub regibus ad similitudinem vicinarum gentium, concupivit. Sic ergo a 1, Omnes nequitiae eorum in Galgal. Ac si diceret, ista quae nunc devoravit impietas, inde habuit causas, ille suscepit exordium, ubi republicam de sacerdotali ad regiam transferunt. Sed hic sensus videretur esse subtilior, ille autem clarior et validior, instituta concionis tenore, in Galgala et in aliis locis cultum arguit idolorum, propter cujus errorem, ejectionem se eos de domo sua, justus arbiter comminatur, eique sententia, aliud quod magis urget, adjungit: id est, Non addam ut diligam eos. Quod et in principio ista illa, Absque misericordia, futura signavit. Ejicienda autem de domo sui tribus, id est, de terra Repromissionis, annunciat, quia quantum ad Templum respicit, olim ab eo, Jeroboam regis perfunesta commenta, discerant. Severitatem igitur, qua de finibus propriis ejiciuntur profani, fixam in eos mansuram promittit, ut videatur nullius misericordiae successu temperanda. Quo 1, quoniam grave animadversionis pondus decebat, statim causam quae esset magna, subjecit. Omnes enim, ait, principes eorum optimates lapsos in peccata signaret, sed ut de vulgi iniquitatibus dubitatio nulla remaneret, cum nec de principibus a iquis, qui non a cultu Dei recederot, exstisset. Re iqui sane versus gemunt sententiam paulo ante praemisam, id est, per quam eis et orbitatem et sterilitatem pariter fuerat comminatus. Percussus est Effraim: radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient. Quod si et genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. Abjiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, erunt vagi in nationibus. Ipsos, inquit, hauriet captivitas, sobolem vero eorum, qua nihil dulcius est parentibus, calamitas multiplex variaque consumet.

GAPUT X.

Vers. 1-5. — Vitis frondosa Israel, fructus adaequatus est ei; secundum multitudinem fructus sui, multiplicavit **449** ultaria. Juxta ubertatem terrae suae esuberavit ¹ a sim-lacris. Divisum est cor eorum, nunc

* Constante minori numero, minus autem bene, legebatur, enutriverint. Subsequenti versiculo et copulam inter sed et vae adjunximus, quae et in Hebraico sonat. Leviores supra errores taciti emendamus.

^b Legere malim, optata dudum soboles defectu, etc.

^c Male antea vidit lectum pro vidi: tum educit, pro educet; denique alterum Domine ubi dicitur, quid dabis, Domine, Hebraeus et plerique libri omnes ignorant.

^d Placeret veteri Editori magis quasi jam facta.

^e Suffecimus heic eum pronomen, suffragantibus libris omnibus, atque ipso infra Auctore nostro.

^f Adduci minime possum, ut etiam a praepositione

nem fuisse amanuensium, sive studiosorum temeritate huc intrusam, tametsi cum Hieronymiana tum Valgata edidit, et libri alii plerique eam ignorent. Quippe Hebraeus textus כעבתה habet, quam vocem licet originis, sive radicis paulo obscurioris, atque impeditae, facile tamen est arbitrari, ex כ praepositione quae a redditur in Latino, formatam. Septuaginta, qui כעבת interpretati sunt, deviasse videntur, vel ex עבה in Iiphil, quod est tumidum redtere, sive erigere, vel ex עבב stare, ut ex aliis locis, et 2. Regum 1. 49 colligimus. Adeo nec diffitemur posse nominis, ut aliud, formativum mem videri. Sed statim כעבב dicitur.

in eribunt. Ipse confringet eorum simulachra, depopulabitur aras eorum, quia nunc dicent, Non est rex nobis, non enim timemus Dominum, et rex quid faciet nobis? Una eademque materia est per quam prophetae currit oratio, id est, populi illius exaggerare crimina, denunciare supplicia, et ideo plerumque similes, et eodem retractat colores; quantum tamen potest, aliquid quo noventur, admiscens; igitur frondosam vitem nominans Iraelem, fructum ei adaequatum esse pronunciat. Hæc autem vinea, cum translata de Ægypto, terram Repromissionis implesset, diffusis, inquit, constitit læta palmitibus, et tantam ubertatem fructuum, id est, filiorum nepotumque produxit, ut angusta terrarum quas acceperat spacia redderentur. Sed, quid profuit auctus sobolis contigisse, cum ita in contrarium erumpere studerint, ut in meas contumelias, qui tanti muneris auctor fueram, pro numero multi ulinis armarentur, et quasi copias suis sceleribus æquare contenderent: publice privatimque deos sibi quos colerent, fabricarent? Sicque illa vitis, quæ de electorum patrum fuerat sirpe plantata, in botrum amaritudinis, et in palmitem Sodomorum est conversa, ut tam populares quique, quam principes, non tantum neglexisse iustitiam, sed eam etiam impugnasse gauderent. Ergo *Divisum est cor eorum, nunc interibunt*. Id est, intentione tota a me se arati sunt, et a cultu legis firmata discessere sententia. Quid superest, nisi ut fixa clade depereant, atque opinionis suæ intelligant vanitatem, qua se in a assueverant consolari, ut dicerent, meliorem statum suum vel sub captivitate censendum, quam cum a sanctis **450** aut pontificibus gubernabantur aut regibus? Inter se igitur, ait, per impudentiam colloquentur, quoniam

tunc sicut quondam o' t'neant libertatem, qua nec legi cogantur obedire, nec regi; quippe quorum principem hostis abduverit, et qui religionis jugum, antiqua profanitate, depulerint. In his ergo, ait, sceleribus gestientes, felicitatem putant, quod non ad diu urna regum suorum vocentur officia, sed procut degentes annua vicioribus tributa dependant. Sicut enim illi, de quibus ait Apostolus, *Desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitiae in operationem immunditiae omnis et avaritiæ (Ephes. 4.)*; vel sicut illi quos inuit propheta, quia dixerunt, *Lingua nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster est dominus (Psal. 11.)*? ita et de istis beatus Osee pronunciat, quod eo usque profanitate eruperint, ut vel dixisse vel dicere posse videantur, *Non est rex nobis, non enim timemus Dominum, et rex quid faciet nobis?* id est, a divini timoris molestis sumus absoluti, nec habemus regem, qui hanc dietorum licentiam possit ulcisci.

Quod quoniam gravem bene consideranti motu horrorem, increpat et exclamat, [Vers. 4.] *Loquimini verba visionis inutilis et ferietis sædus et germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri*, scilicet quibus cordi sit, tanta dementia inuisse vos sædus cum extremis calamitatibus, sentietis, adeoque omnes vestrae regiones diversis clatibus implebuntur, ut in ipsis terris per cula magis videantur pullulare quam germina. Competenter autem, quia eos non negligentia, sed studio de vitæ opera peccavisse suaverat, sulco nominavit, in resos arvis, in quibus amaritudo iudicii, id est, vindictæ severitas nascetur. Ideoque se nosset, quod seminaverant in ssum ire.

LIBER TERTIUS.

CAPUT X (sequitur).

Vers. 5. 6. — *Vaccas a B thaven coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit super eum populus ejus, et auditus ejus super eum exultaverunt in gloria ejus quia migravit ab eo. Siquidem et ipse in Assur delatus est, minus regi ultori. Effraim a fusio capiet, et confundetur Jar-el in voluntate sua.* Hunc locum traditio ^b Judaica ita consuevit exponere, illis videlicet temporibus, quibus necdum fuerant Iraelite ad Medorum arva translata, sed in propria adhuc regione sistentes, Assyrii tributa pendebant, exhausto ærario, vitulos quos colebant pro vectigalibus ^c Assyrio fuisse directos. Quos tamen, cum Jerohoam aureos fabricasset, ab Auditibus suis, quibus **451** eorum fuerat delegata custodia, arre fuisse mutatos. Cum ergo necessitas exstitisset, ut ad supplementum tributorum etiam vituli mitterentur, luxerunt quidem populi, qui se aestimabant numina perdidisse: frondis vero conscii ^d resutavere custodes, qui a translatis alio simulachris, etiam inquisitionem futi ulterius timere destissent. Quamvis autem tunc senari occasione præstitisse lectio videatur, tamen potest et iam sub tenore institutæ ab initio explanationis liquere, ut postquam comminatio denunciaret auctoritas, quod per sulcos agri, amara miseris ulio germinaret, statim caussam indignationis, suo more, subiecerit. *Vaccas Bethaven,*

coluerunt habitatores Samariæ, id est, regie civitatis, qui alios debuerunt ab errore evocare, ab exuvia oppida, adoratum vitulorum imagines, cursitabant. Post quæ sequentis versus, per hyperbaton, orlo mutetur, fiatque ista distinctio: *quia confundetur populus Samariæ, cum e vilicitatem et inulti ita em deorum ejus, adversa detexerint.* Nam cogente penuria, etiam ipsi ad vectigalia supplenda iungentur, non plus videbunt habentes momenti, quam ratio poscit met. Et ideo intelix populus eos lachrymis prosequetur, quos paulo ante cum honore in amo et ariolorum gaudiis consecraverat. *Confusio Effraim capiet, et confundetur Irael in voluntate sua,* cujus tantam nimirum deformitatem et tam acerbam sipedium recognoscet.

Vers. 7. 8. — *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ. Disperdentur excelsi idoli, peccatum Israelia, lappa et tribulus ascendent super arvis eorum, et dicent montibus, Operite nos, et collinus, Cadite super nos.* Quantum ad divinam pietatem clementiamque respicit, inquit, vulnera ut fieret eis terra sua longa et segura possessio, sed gravia eorum sacilegia restiterunt, et regem, id est, regnum suum, celeri compulerunt [Ant. compulerunt] sine deleri: ita ut instar spumæ aquæ cursibus in natantis, et profanitas gentis laboretur et dignitas. Cunctis igitur delubris, quorum frequentatu consue-

^a Ab hoc loco sanctus quoque Hieronymus Commentarium tertium accipiat, quod indicio est, in vetere sacri Textus divisione, ab his non unum caput initium accepisse, sed et atque nunc habetur.

^b Fabulam narrat vetus Hebræorum liber, qui *Seder-Olam* in-eribitur. Narrat autem et S. Hieronymus, a quo Noster videtur accepisse. *Trodunt, inquit, Hebræi vitulos aureos a Sacerdotibus furto esse sublutos, et pro his (æneos et deauræ) repositos. Quam igitur lugeter populus tempore necessitatis et angustiae, et iam vitulos au-*

reos inter munera cætera Assyriis regibus, et maxime regi Sennacherib, ab Israel rege esse directos: exultabant auditu, quod fraus eorum nequaquam posset argui, vel deprehendi, etc.

^c Hunc laudatus liber *Seder-Olam* Salm-nassarum: Hieronymus, ut in latum modo est, dicit Sennacheribum.

^d Mallet prior *Elitor exultavere.*

^e Vitiose legi videbatur *utilitatem.*

verat me asperare, hostili igne consumptis, aras eorum dumeta vestimentis, i a ut qui reliquus fuerit, vel puloris sui, vel timoris impulsu delirescere cupiat, si non datur aliter, vel sub montium aliquorum ruinis. Notandum autem, quia hunc versum et in Evangelio Dominus assumserit (Luc. 23. 30.), ut metuentium vota signaret, atque de Scripturarum more de-derat, prolatas in causam aliquam sententias ad similia negocia decenter assumi.

Vers. 9.—*Ex diebus Gabaa, peccavit Israel: ibi steterunt: comprehendit eos in Gabaa prolium super filios iniquitatis.* Jam supra temporis ipsius in ulerat mentionem, ubi ait, quoniam hi quibus erant prophetaum dicta derisui, ita peccaverint, ut illa Gabaaitarum juvenus, quæ uxorem levitæ usque ad interitum polluisset. Sed ne esset jejuna repetitio, quos ibi contulerat, hic proponit dicens: Simile crimen videri quidem illorum, qui incesta obscenitate peccassent, et horum qui viros spirituales, stultos ame lesime censerent. Etideo sævituram captivitatem ad similitudinem illius cladis, quæ Benjaminis pene interuentione deleverat. Nunc ergo quasi cu parum et momenta pœnarum ad examinandum 452 suspendens, hanc quæ est posterior gravioere pronunciat ultionem. Non utique de nihil, sed quod illic inter acies decem et minus Tribus diu certamen erraverit, et Gabaaonitæ quamvis exigui numero, magno tamen sint labore superati. Illic vero ita omnes Samaritarum opes, præcedentes ultimam eversionem, calamitatis eversionesque consumserint, ut nemo esset qui haberet fiduciam resistendi. Ex diebus igitur Gabaa, Israeleni peccavisse pronunciat; sed illo tempore aliquandiu constitisse, ac virium suarum documenta gravissimis edidisse conflictibus. Nam tertio decimum certamine auxilium Dei lachrymis implorantes Israelitæ omnes eo fecere victoriam. Nunc vero, quoniam non solum in aciem adversus Assyrios nemo processit, sed neque muros suos voluerunt tueri, ideo dicit propheta: Ex miseriarum cumulo, quantitatem etiam debere iniquitatis intelligi. Nam illo, inquit, tempore tam fortiter restiterunt Benjaminitæ, ut aliquandiu nec comprehensi prælio viderentur. Hi vero decem tribuum populi cum suis regibus aique principibus, quoniam me offensa erant, nec steterunt.

Ergo quoniam absque vero certamine in reos promulganda mihi est sententia, [Vers. 10.] *Juxta desiderium meum corripiam eos.* Quod secundum nostram prorsus consuetudinem videtur illatum, qui cum indignatione aliqua commovemur, desiderare nos dicimus ultionem et voluptatem de reorum afflictione sentire. Nunc itaque eos, *juxta desiderium suum, corripiendos esse promittit.* Sequitur enim, *congregabuntur super eos populi:* id est, quasi ad paratam prædam, diripientium multitudine conveniet, ut isti supplicia gemine iniquitatis excipiant. Sic enim ait, *corripientur propter duas iniquitates suas.* Quarum tamen ut indicavit numerum, ita species non notavi. Possemus proinde dicere, illas iniquitates quas nunc distinxit, alium prophetam signasse: id est, quod reliquerint Deum fontem aquæ vivæ, et lacus sibi contritos (Jer. 2. 13.), videlicet idola, fabricarint, ex quibus nullum possint sentire refrigerium. Sed quoniam optima est ex onendi regula, quæ de consequentia lectionis assumitur, duas istum iniquitates appellabimus, eas nimirum quas in præsentis loco arguit, obibremur: id est, quod non solum veros prophetas contumeliis et claudibus operiebant, sed et de regione, falsos ac demonibus servientes de officiis et muneribus honorabant. Per quod utique docebatur, non labi errore, sed studio, qui pari instantia utrumque faciebant, et honorando perniciosos, et detestando salutare magistros. Per contrarium quippe ita gradus, sanctus ita quisque describitur. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in*

A monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. Qui loquitur veritatem in corde suo, et non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximum suum. Ad nihilum deluctus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum magnificat (Psal. 14.). Propter has ergo duas iniquitates, ea quæ nihil minus jocunda sit afflictione consumant impios.

Vers. 11. 12.—*Effraim vitula docta diligere trituram, et ego 453 transiri super pulchritudinem colli ejus; ascendam super Effraim, arabit [Ant. arabit] Judas, confringet tibi sulcos Jacob. Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordie: innovate [Ant. innovate] vobis novale; tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam.* Affectum indignationis suæ, verbis irridentibus publicavit, ut gentem, quæ erat pœnis obnoxia, opportunam dignamque terendis frugibus vitulam nominaret. Cujus sane imbecillitatem, sexu pariter et ætate signavit: quippe quam, supra collatam Gabaaonitis, omni ex parte posposuit. Ergo irridendo, eam et vitulam appellat, et pulchram: et earum pressuratum, quas malis studiis meruit, diligentem: non tamen quod ærumnas suas amare posset afflicta, vel quod ita esse per sententiam ne teretur, sicut solent pectora amore inflammata sibi conjungi. Cervix igitur sub jej digna tormentis, æstus et auras latam ire promittitur, ut quæ ei cum de reo comminator insultet, eorum malorum, quibus est dignissima, et cupidam eam pronunciet et peritum. *Effraim, inquit, vitula docta diligere trituram, et ego transiri super pulchritudinem colli ejus; ascendam super Effraim, arabit Judas, confringet tibi sulcos Jacob.* Ego, inquit, colla Effraim hactenus superbia defringam, ut quem docentem indulgentemque contemserit, deum sentiat vindicantem. Nec sane cenuram meam utilitas optata destituet: quamvis enim istos subdit exitio, alios eorum sanabit exemplo. Effraim quippe, qui fermentum esse noluit, nec medulla pietatis impletus est, sed totus in paleas levitate mentis evanuit, sustinuit exurentem se arearum laborem. Judas vero felice conditione succedet jago timoris, nam deflexo præceptorum vomere, inter bonum malumque discernet; glebamque pectoris sui, stultis religionis edomans, sementem scientiæ cum opere justitiæ et misericordie collocabit, eamque innovatis novalibus, de quibus videlicet exegerit silvestria virgulta, concedet, ut competens tanto opere respondere possit ubertas. Quod eo tempore videtur impletum, quo de manibus Sennacherib, Ezechiam totamque urbem, missum cœlitus liberavit auxilium. Denique sequitur, *Tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui [Ant. quod] docebit vos justitiam.* Beatum quippe Ezechiam, commendandæ religionis studium habuisse, ita ut principis et doctoris munus impleret, sacri loquuntur Annales. Neque enim Tribus suæ incolæ ad cultum Dei revocasse contentus, per vicinas etiam regiones, in quibus aliqui de Israel capto translatique remanserant, nuncios atque edicæ dispersit, ut ad cultum veri Dei, repudiatis idolorum reverterentur erroribus. Hoc est ergo quod dicit, *Jerusalemis messum ire misericordiam, cum ad requirendum 454 Deum, principis quoque justitiam eos docentis [Ant. docentes] devotio concitaret.* Quod sane opus atque munus licet sub Ezechia breviter videtur effectum, tamen plenus a Domino nostro, qui rex regum est, dominusque dominorum, per quem non nisi Tribui aut regioni, sed universis terris aique nationibus lux pietatis ostensa est, et virtutum disciplina contradita, docetur effectum. Propter quod et Apostolus dicit, *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (Rom. 15. 11.),* nec ullam in nunc dantes offensionem, ut non maculetur ministerium. Tunc siquidem requirendi Dominum opportunum tempus

* Iam vero non comprehendit juxta Hebraicum exemplar אֵלֶּיךָ הַשָּׁמַיִם, cui Hieronymiana versio, et libri alii omnes consentiunt

apparuit, cum *Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis: et videmus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis (Joan. 1.)*. Sed videamus et impietatem.

Vers. 13-15. — *Arastis* ^a *impietatem, iniquitatem mensuratis, comeditis frugem mendacii: quia confusus es in vis tuis, in multitudine fortium tuorum. Consurget tumultus in populo tuo, et omnes munitiones tuae vastabuntur, sicut vastatus est Salman* ^b *a domo ejus, qui indicavit Baal in die praelii, vultu super filios allisa. Sic fecit vobis Bethel a facie ma itiar* [Al. militiar] *nequitiarum vestrarum. Per occasionem Effraim, cujus peccata per totum fore volumen exaggerat, mentio Judaee fuerat intronmissa: in qua, quid devotio et fides, periculorum tempore mernisset, apparuisset. Hunc ergo commemoracionis excusum breviter adnotasse contentus, ad ordinem susceperat actionis revertitur, et arcuendis sceleribus Israelis, insiat. Vos vero, Samaritae populi, inquit, oppido secus quam Juda saepe ac Benjamin, cum in discriminum extrema venisset, nequaquam in Deo, sed in tuis conciliis agnitionumque tuorum virtute es confusus. Fructum ergo recipies competentem, et populum ac munitiones tuas hostilis tumultus interimat atque subvertat, atque ad similitudinem impiissimi ducis, cui Salman a fuit vocabulum, consumaris: quem sicut in libro Judicum legitimus, Gedeon p litus victoria, exiit, et vel cum ipsis necessitudinibus, quas a matre miserae parentis ostendit, vel cum ipsa in qua regnaverat urbe, quae videri potest mater appellata, consumsit [Judic. 4. et 8.]. Sicut ergo Salman a, inquit, Gedeon qui Baal idolum destruxerat, internecione delevit, ita et tibi fecit Bethel: in qua urbe videlicet, statuiti idola, quae Dei tui descor, adores. More autem Scripturamque, ut eum ut profanitatis exprimeret, eadem verba geminavit dicens: Sic fecit vobis Bethel, a facie malicie nequitiarum vestrarum. Ergo facies malicie ex multiplici iniquitate composita, nihil aliud gestit ostendere, quam dignum illos stipendium, captivitatem videlicet, pro suis moribus percepsisse.*

CAPUT XI

455 Vers. 1. — *Sicut mane transit [alii transiit], pertransiit rex Israel, quia puer Israel, et dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filium meum. Jam supra dixerat, Transire fecit Samiri regem suum, quasi spumam super faciem aquae. Et nunc ergo idem repetere curavit, dicendo: Sicuti mane transit, pertransiit rex Israel, ille est, regnum gentis vestrae, peccata desiderastis, peccando e iam delevistis, omnisque arrogantiae vestrae pompa consentiit, quia regalis potentia quam ad similitudinem vicinarum gentium, coeupistis, nihil vobis, sine auxilio meo, defensionis paravit. Propter quod vos etiam propheta commonuit, Nolite, inquit, confidere in principibus neque in filiis hominum, quibus non est salus. Exiit spiritus eorum, et revertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum (Psal. 145.). Ita ergo nihil illorum vobis in-*

^a Pro *Arastis*, qui d verbum, cum Hieronymianae et Vulgatae versionis, tum ipsius Hebraei textus ארסטת suffragio, nos restituimus, vitiose duobus antea legebatur *Aras reliquisti*. Fortasse *Aras*, inquit, scripserat olim Noster, quam scripturam aut librarius non assequutus, aut perperam accipiens criticis nonnemo, in *Aras reliquistis* mutavit. Sed et deerat impietatem.

^b In Hebraeo est בית ארבל ביום מלחמתו, *domo Arbal in die praelii*, ut pro verbis, *eius qui indicavit Baal*, unicuique ibi sit ארבל, *Arabal*. Unico item transliterant LXX. Ἰεροβαὰλ, *Jerobual*, quod et Hieronymus in huius expositione loci cum primis probatur: *Ut, inquit, in Hebraeo continetur, ab ARBEL, id ipsum significante, quod et Jerobual. Ipse nihilominus verum, qui vindicavit Baal, quod et in subnexa expositione confirmat, ubi ait. Haud dubium, quin Gedeonem si-*

*signia, sicut nec vestra illis, profuere suffragia. Totum siquidem quod videbantur posse, vel vivere ea velocitate consumuntur est ut non diutius appareret, quam malutina crepuscula, quae noctis videlicet digressu, et diei [Ant. dies] coarctantur exortu, secundum illud quod in simili causa apud beatum David legitur: Cum exorti fuerint peccatores, inquit, sicut fenem, et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, et ut intereant in saeculum saeculi et ultra (Psal. 91.). Ita ergo et principatus Israelis adhaerente criminibus ultione collapsus est, ut non tam tenuis, quam raptim [Ant. raptim] apparuisse videatur. Quia puer Israel, et dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filium meum. Huius versus ultimam partem in personam Domini nostri Jesu Christi beatus Mattheus Evangelii scriptor assumpsit, dispensatorie factum esse commendans, ut ad declinandum Her dis furorem, qui Redemptoris nostri persequebatur infantiam, ad Aegyptum Joseph et Maria pergerent (Matth. 2. 5.). Opertebat siquidem illud impleri quod propheta pronunciat erat, Ex Aegypto vocavi filium meum. Quod igitur de populo dictum esset, prophetiae textus ostendit: h e etiam ad personam Domini Jesu Christi posse transferri, Apostoli a monstravit auctoritas, per quem videlicet ea quae Judaeis data erant divinae pietatis insignia, et cumulativa nobis conferrentur, et gratias. Contextio vero explanationis vim censoris ostendit, qui praeteritae nobilitatis ad hoc inferat mentionem, ut eos graviter urat, quos degenerasse conperitur. Enumeratis ergo criminibus, denunciatque supplicis, intulit subito memoriam praeteritae dignitatis, ac si diceret, En dolor! en lachrymae! et quod hoc genus hominum est, quod sub tanta viuitate censetur? Post quae veluti suscepta responsione, proclamat: Quia puer Israel, et dilexi eum, et ex Aegypto vocavi filium meum. Ille ille est, inquit, quem d sementi impietatis locata, dolores messuisse dessevi, quem iustar Salman a Gedeone consumit, populandum esse denuncio. Hic, inquam est, qui regnum suum fecit aboleri, ut tam celeriter, **456** quam diluculi potest tempus esse, transiret. Hic inquam est, qui de sanctorum stirpe descendens, in ipsis mihi consecratus fuerat exordiis, et inter tot gentes toto orbe dispersas, unus populus qui Israel vocaretur, electus est: cuius merita, affectione praevieniens, meum puerum, meum, inquam, filium nuncupavi, tantumque illi decus, cum adhuc de Aegypto educeretur, imposui, ut et vocabus quodammodo panderetur et rebus, quia tantum istum populum et vulgus Aegyptium apud me discrimen vigeret, quantum esse inter optimos filiorum et pessimos errorum solet. Cum ergo jam tunc super omnia liberationis miracula, et libertatis illius dulcia, hoc a me cepisset insigne, ut meus filius diceretur: adeo nunc ad profanitatum ima defluxit, ut mei suique pariter oblitus, solis demonum cultoribus obediret.*

^e Qui ad probandum, quam nihil religionis nihilque rationis in istius populi mente reside: et, non el-

^d *gnificet, qui ex eo quod destruxerat phanum Baal, incumque succidit, et ille se vindicare non potuit, et cognomentum Jer. baal sortitus est, id est, uki-catur se Baal, ut quomodo, etc. Porro nec dubium, quin haec apud Nostrum vindicavit ex Hieronymiana versione, quam laudat, pro indicavit, legendam sit. Restituenda quoque Vulgatae lectio, quae jud cavit, manifesto librorum errore praefert.*

^e Verba, ut intereant, quae de iderabantur, sufficimus. Quod additum e ultra, in nullo quod sciam Hebraeo, Graeco, aut Latino Psalterio invenitur.

^d Nullus erat loquax jus reus, dum *sevientie impietatis* legeretur: neque ex aliis nullus, tenatis undequaque verbis illis per Criticos potuit. Nos *sementi* rescripsimus pro *sevientie*, eaque voce vera lectione locum restituimus.

^e Praeponendus sacri. Textus versiculus, quem i

horata, quibus seducerent, admovere commenta, sed quasi pecudes ad exitium paratas, sic eos vocaverunt, et quo volebant, facili significatione traxerunt. [Vers. 2.] *Baal in immolabant, et simulachris sacrificabant*, id est, ad cultum variorum Idolorum quibus erant diversis ritibus servituri, vocantes se, tanta facilitate sequuti sunt, ut desiderium ejusmodi occasionis habuisse convincerentur.

Vers. 3. — *Et ego quasi nutritius Effraim, portabam eos in brachiis meis, et nescierunt quod curarem eos.* Interpositi duo versus, narrationis simplicis abrupte contextum: et per hoc difficultatem intelligentiæ præstiterunt. Cæterum quod ait, *Quasi nutritius Effraim portabam eos in brachiis meis*, illi sententiæ quæ est prælata, respondet: id est, *O puer Israel, et dilexi eum, et ex Ægypto vocavi filium meum.* Post hæc autem, quid scelus perpetrasset interserens, in ordinem commemorandæ levitatis revertitur: quod quidem videtur ad contestandos indignationis fluctus valere: ut non videlicet uno tenore in tituta currat oratio, sed etiam in tempore quo, quæ sunt olim gesta, recoluntur, vis præsentariæ eum questionis erumpat, quasi etiam brevis dissimulationis intolerans. Ergo cum instituisset insignia antiqua contingere, ut de merantibus nimirum populi gravaret reatum, et quod spontanea pietate dilexerat eum, et quod filii appellatione decoraverat, exclamavit subito quod aures suas ministris demonum limphantibus permississent, et eos ita celeriter essent sequuti, ut nullum in assentiendo crearent laborem. Quod de impetu, ut diximus, conquestionis incertum si paululum seponas, liquidum habebunt, quæ sequuntur ad superiora contextum: id est, *Quia puer Israel dilexi eum, et ex Ægypto vocavi filium meum, et ego quasi nutritius Effraim, portabam eos in brachiis meis et nescierunt quod curarem eos*: ac si diceret: Non est hujus populi nova profanitas, quia signa mentis **457** ingrata inter ipsa mihi ostendit exordia. Nam cum illum filium nuncupassem, beneficiis etiam delinimenta subjunxi, et quasi parvuli mei curam indulgentissimus nutritor exercui. Quidni, cum eum nec vastæ solitudinis mole ta sentire permiserim: neque novi et longi itineris labore vexari?

Vers. 4. — *Quasi funiculus ejus, id est, sortitio, cum Adæ videlicet primi hominis peccato, e felicitate decidisset, qui paradisi fuerat cultor et habitator effectus, ut in laboratis [Ant. in laboratis] copis vesceretur: ita et iste incomparata hominibus, et solis miraculis comparata pabula poculaque suscepit, sicque solis caritatis vinculis eum alligavi ac præceptorum habenis. Ob hoc solum, ut tui incederent, ora composui [Forte. compescui], ostendens me idem ad eorum requiem deflexisse, ut opportuna requie ac voluptate fruerentur: quippe qui non sentirent potentiam deprimentem, sed in illa necessitate per loca vasta cum illis gradientem, exaltatum haberent jugum, id est, remotum, sicut in curribus fieri videmus, in quibus juga cum solvantur, eriguntur. Ille tamen populus nec providentiam meam, nec indulgentiam, qua*

explicatum: *vocaverunt eos, sic abierunt a facie eorum: Baalim, etc.*

^a Antea vitiose erat duobus verbis, *se ducerent*: interpunctionis quoque ratio peccabat: tum paulo post quod volebant, pro quo volebant, perperam legebatur.

^b Atque hæc audemus, ut sensus constet, rescribere delinimenta subjuncti, pro quibus verbis mendose omnino lectum est hactenus, *delineamenta subjuncti*.

^c It explicatum sub-sequentem versiculum quartum, quem, ut mentem Auditoris assequaris, describere hæc præstat. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis caritatis: et ero eis quasi exaltans jugum super maxillas eorum, et declinavi ad eum, ut vesceretur.* Ejus nulla antea erat rei nota, quin imo con-

^d Sic. Sensus postulat obturasset aut aliquid simile.

A erat et informandus et sanandus, aspiciens, semper mihi resultantis animum ostendit, donec ad eum, in quo nunc est, statum peccati impudentia perveniret.

Vers. 5-7. — *Non revertetur in terram Ægyptiam, et Assur ipse rex ejus; quoniam noluerunt converti. Cæpit gladius in civitate ejus, et consumet electos ejus, et comedet capita eorum. Et populus meus ad reditum meum pendebit: jugum autem imponetur eis simul, quod non auferetur.* Supra dixerat, *vocaverunt eos: sic abierunt a facie eorum*: nunc vero noluerunt converti, ait: id est, qui a pietate se avocantibus promtam obedientiam commodarunt, nunc, ut a pravis ad meliora remearent, neque varia sint afflictione compulsi. Nam cum amissis opibus, de servitutis mutatione contenderent, ut Ægyptiis potius, quam Assyriis subderentur, ne hoc quidem obtinere meruerunt, quoniam immolilis est, quæ de nostro processit ore sententia: illos videlicet haud aliis interim, quam Assyriis esse dominis servituros. Unde in opus suum ultio inchoata gradietur, ut perumpat gladius civitates, omnemque nobilitatem ferrum pariter flammaque populæ ur, cunctaque hostes, quæ solent divitibus cara esse, diripiant. Sic populus hic olim meus, omnibus viribus, cunctis etiam solaciis **458** destitutus, ad meum reditum tarda expectatione pendebit, seris videlicet precibus, et gentibus ingratis, ut ei auxiliator fieri digner, exposcens. *Jugum autem imponetur eis simul quod non auferetur.* Inefficaces videlicet susce lacrymas suas rebus probabit, quia non refugam istam promulgationem, quam coactus multis ejus scelestis tandem in opus exire mandavi, et quia dixerat manere decretum, jugumque eos Assyriæ captivitatibus protinus subituros, schema etiam deliberantis assumit, quali videlicet ultione reos consuam, proponitque exempla urbium, quas delatum cælitus delevit incendium.

Vers. 8-9. — *Quomodo dabo te sicut Adam, apponam ut Seboim? Conversum est in me cor meum, pariter conturbata est pluitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ, et non convertar in disperdam Effraim, quoniam Deus ego, et non homo: in medio tui sanctus, et non in rediar civitatem.* Ea quæ olim fuerunt gesta recolenda, ostendit et Israelitas non minus quam Sodomitas, vel posse, vel meruisse consumi; se tamen beneficiorum memorem, quæ in honorem sanctorum parentum etiam immeritis eorum liberis contulisset, non ea usque adeo velle rescindi, ut eos effusa penitus interueneque consumat. Et idem se quasi paterno affectu motum esse concussuque denunciat, et quandam penitudinem suscepisse, quod Sodomitarum perniciem Israeli, vel sub deliberationis specie, fuerit comminatus: subjiciteque continuo, *Non faciam furorem iræ meæ, et non convertar, ut disperdam Effraim.* Id est, non eo usque clementiam meam indignatione mutabo, ut nulum de Israelitis superesse permittem, *Quoniam Deus ego, et non homo*: cujus benevolentiam videlicet venis undantibus effluentem, exhaustare non posset offensio (6 protinus

tiua orationis et periodi cum præcedentibus series.

^d Libri alii in civitatibus, congruenter Hebræo. *Moxcapita legebatur pro capita, et tertio ab hoc versu vocaverunt eos, sicut abierunt pro vocaverunt eos: sic abierunt, etc.*

^e Mallet prior Editor *refringam*.

^f Occursus eorundem verborum, *quomodo dabo te*, fraudi fuit aniquario, qui partem versuti partem, *quomodo dabo te, Ephraim: protegam te, Israel*, fallente oculo, prætrmisit. Pro *apponam*, quod proxime sequitur, reliqui libri *ponam* tantummodo habent.

^g Inclusimus uncinis verba quæ sensum orationis turbant, et partim videntur ex nota ad oram libri huiusmodi usa, partim aliorum trajectorye verborum, quas exciderint, peccare.

EDIT.

sub tuos schema etiam delibere is offensio), vel cuius dispositionem, dicata semel firmitate gaudentem, ingratorum culpa non mutet. Quod et magister Gentium breviter indicavit, dicendo: *Sine poenitentia enim sunt dona et vocatio Dei (Rom. 11. 29.). Dico enim, inquit, nunquid repulit Deus plebem suam, videlicet, quam ante praescivit (Ibid, 1.)? nunquam illam patietur impiarum gentium more deleri. Et nunc ergo, cum debitas plagas potius denuntiasset agminibus, habere se tamen rat onem eorum, quibus sit parciturus, ostendit. In medio, inquit, tui sanctus, et non ingrediar civitatem. Hunc versum^a Hieronymus cum vel et exponere, perrexit enumerare, qui civitates 459 condidisse legerent, et ait primum Cain urbis sibi praesidium comparasse, postea etiam nonnullis criminibus insignis suis e urbium conditores. Et idem, Deum commendantem proprie reverentiam sanctitatis, dixisse, quoniam civitatem caveret intrare: atque in hunc modum perrexit asserere [Ant. porrexit], sanctos quosque, et vitam suam philo-ophiae mancipantes, celebritatem urbium delineare, et montium secreta diligere. Talem autem explanationis colorem, qui sine irrisione consideret? Neque enim hic Deus noster, dicendo se non ingressurum civitatem, urbes generaliter pronuntiavit horrere, de quo dictum legimus: *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. Et, Deus in medio ejus non commovebitur: Adorabit eam Dominus vultu suo (Psal. 86.).* Sed quoniam commorationem induxerat Sodomorum, vicinarumque urbium, quas sicut in libro Geneseus legimus (Gen. 19.), ut deieret, ingressus est, dixeratque: *Quomodo dabo te, Effraim? quomodo expugnabo te, Israel? Quomodo dabo te ut Adama, ponam te ut Sebion? intulerat, et continuo: ut non faciam irorem irae meae, et non converter, ut disperdam Effraim, consequenter adiecit: Quoniam Deus ego, et non homo: in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem: id est, de omnibus populis vos e egi, quibus peculiari nomine praesiderem, idque in honorem parentum vestrorum, qui mihi acceptissimi vixerant,**

^a Prior Editor in hunc locum, Miror, ait, qui venerit in mentem viro sancto, et qui nil minus quam calumniator audit, haec D. Hieronymo adscribere, cum longo aliter dicat in hujus loci interpretatione, quam hic habetur: nisi forte in alia, quam nos Commentationis l'jus exemplaria incidit Rufinus. Nobis idipsum subest mirari magis, quod hic Editor caetera non in locis adnotat: et primum quod sibi illud velit viro sancto, plane non intelligimus, tum quod ait longe aliter in hujus loci interpretatione traditum abs Hieronymo, pugnat cum veritate videtur. Accipe ergo brevibus, quid nos hoc de loco sentimus, plura enim in Praefatione dicenda sunt. Minime quidem S. Pater enumerationem eorum instituit, qui civitates condidissent, sed ut ique Cain memorat conceptis verbis in eam rem, quod primus civitatem extruxerit. *Possumus, inquit, et aliter dicere, quia primus Cain parricida extruxit civitatem in nomine filii sui Henoch: in hujuscemodi urbem Dominus non ingreditur, quae ex scelere, sanguine et parricidio fabricata est.* Editorem modo laudatum fugit luculentissimus locus iste qui ei dehisset in oculos statim incurere, si Hieronymianum Commentarium conspiceret. Ad haec S. Pater copiose ibi de quinque civitatibus, Sodoma, Gomorra et caeteris disputat, et quas in Scripturis tradita de his sunt, satis concinne atque erudite proposito suo aptat. Potuit hujuscemodi disputatio Auctori nostro, eam properantibus oculis percurrenti, fucum ferisse, ut de urbium conditoribus sermonem esse exisimaret. Potuit et Hieronymiano Commentario aliquod simile fuisse, jam tum temporis ab interpolatore nescio quo ad-utum, quae scriptus licentia cum Veterum aliorum, tum praecipue Hieronymi scripta pervasit. Est hoc etiam verosimilius, quod ex alia S. Doctoris elucratione, pota

A decrevitque promisi, quod et si offensionem meam sacrae legis temeratione meruisses, visitarem iniquitates tuas, misericordiam autem meam non penitus auferrem. ut te nimirum sinerem inter necione consumi, memoriamque tui nominis prorsus aboleri. Et quoniam Deus ego, et non homo: cuius scilicet decretum variatio nulla convellit: idem in medio tui versor quidem aeterna sanctitate conspicuus, per quod in peccata tua castigator insurgo, et foedera quae cum patribus tuis sunt percussa, non temero: urbes tamen tuas nequaquam ita ingrediar, ut Sodoma portas, cum delenda esset, intravi. Et quoniam intulerat de prosperorum parte sermonem, non fuit contentus dixisse, quia nequaquam Israelitae 460 instar aliarum gentium disperrent, sed quid etiam aliud de eis ordinaverit, misericos percurrat, atque illius temporis, quo soluta captivitate ad solum patrium reducendi essent, intulit mentionem.

Vers. 10. 11. — *Post Dominum ambulabunt: quae leo rugiet, quia ipse rugiet, et formidabunt filii maris. Et volabunt quasi avis ex Aegypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus.* Quid utique, ait, mirum si ultionem tuo maxime calentem pietati nostrae moderetur, cum in hoc ipso jam tempore gaudia conferenda liberationis informem, nec relatum esse velim, quanta eos majestate, et de servitute barbara liberare, et ad regionem patriam revocare disponam? Veniet, inquam, tempus ut, me vindictae operam capessente, Ilii maris, hostilium videlicet turba nationum, haud levius terreantur atque diffugiant, quam gurgites Rubri maris, Israel transcurere, sunt discissi: b eadem fussionis potentia in principem Aegyptiorum relictus, qua in salutem piorum fuerant paulo ante suspirasi. Tam igitur ex Aegypto, quo post Babylonium triumphum Israelitae confugerat, quam de Assyriorum regione, quo eos Sennacherib abduxerat, quasi barbarum agmina revertentes, indos pristinos, avitas videlicet regiones, stabili habitatione complebant.

Vers. 12. — *Circumdedit me in negotiatione Ef-*

Questionibus in Genesim cap. 10. potuit quicumque ille fuit vetus consarcinator pannos mutuari. Sed ut habuerit se res, illud movet me magis, quod subdit Noster, eum *explanationis colorem cum irrisione* excipiendum. Sive enim fuerit revera illa Hieronymiani exemplaris interpretatio, sive non: certus ejus nominis contemptus est, atque injuria, quam inferre illi non nisi inimicus videtur potuisse. Fuerit ergo, ut vulgo creditur, hujus Commentarii Auctor Rufinus, qui gravissimas in eum invidias exercebat?

^b Non dubitavimus eadem rescribere, pro quo antea *Davidem* legebatur. Nec sane tam sumus de reposita vera lectione certi, quam miramur taudis illam obtinere potuisse, quam explodimus.

^c Neque est heic dubium, quin *negatione* pro *negotiatione* legendum sit. Eam lectionem libri omnes praerunt, et quem aequi Noster se profiteatur, Hieronymus evidenter comprobat his etiam in Comment. verbis, *Circumdedit eum in negatione, sive mendacio, dum Dominum NEGANT, et idola confitentur.* Atque hoc quidem fideliter quam quod maxime ad Hebraeos.

Nihilosecius veram lectionem restituere nobis haud licuit: neque enim eorum, qui hunc Commentarium descripserunt, ille error est, sed Auctoris ipsiusmet, qui in Hieronymianae versionis exemplar, jam tunc temporis depravatum incidit, ubi *negotiatione* pro *negatione* legeretur. Constat quod dicimus apertissime, cum ex ejusdem repetitione verbi inferiorum tum praesertim ex subnexa ibi expositione. *Idest, inquit, sicut quidam negotiator malus, fraude, quam mihi intulisset, populum laetabatur, et paulo intra, Idem nunc quoque voluit intelligi, negotiatum Effraim in suam contumeliam conquarento.* Jamvero aliud est quod discimus ab Auctore nostro, de sacri

ffraim, et in dolo domus Israel. Judas autem testis descendit cum Deo, et cum sanctis, fidelis [Incipit CAPUT XII. — Vers. 1. —] *Effraim pascit ventum, et sequitur æstum. Tota die manducium et vastitatem multiplicat, et sædus cum Assyrinis inuit, et oleum in Ægyptum ferebat.* Cum inier comminationis fremitus, quos illius temporis ratio postulabat, per excessum brevem, liberationis gaudia contigit: et ad consequentiam susceptæ actionis regressus, Effraim studia, vel quasi incestus, vel quasi indignatus exsequitur: sedulo curans, sicut frequenter notavi, denunciatis suppliciis subletere species magnitudinesque culpæ, quæ nihil invidiæ commotioni ejus reïquant, ostendantque illa **461** supplicia non vitio, sed iudicio fuisse prolata. Sic ergo quæ sunt per excessum interjecta, ponent facilius præsentis versus ad superiora contextum: id est, *Juquum imponetur eis, quod non auferetur.* Cum itaque *Circumdedit me in negotiatione Effraim, et in dolo domus Israel*, id est, sicut quidam negotiator malus, fraude quam mihi intulisset populus, lætatur, putabatque cum precabatur se illudere, nec quia clementiam meam noverat subvenire vexatis, plagarum tempore suum confitebatur errorem; sed quia cor ejus non erat rectum mecum, nec emendationem fideliter promittebat, instar illius Pharaonis, qui ubi primum a calamitatibus respirasset, ad flagitia recurrebat. Vel certe, ut in ipso libri volumine exprobravit propheta, quia aurum et argentum cæteraque, vel ad victum, vel ad cultum pertinentia, quæ a Deo susceperat, idolorum cultui mancipabant: idem nunc quoque voluit inelligi, negotiatum Effraim in suam contumeliam, conquerendo: cum videlicet mentiretur se ab idolis, cuncta quæ a Deo perceperat, consecutum. Sed cum decem Tribus sub regibus, qui in titulo præferantur, his quas diximus iniquitatibus sorduisent, *Judas* adhuc æquantum a fratre dissimilis descendit cum Deo testis, et cum sanctis fidelis. Id est, religiosum ducem Ezechiam secutus, studuit majestatem divinæ protectionis, et fidem promissionis ostendere, atque in ejus viribus, salutis suæ fiduciam, vel inter extremas miserias collocavit. Sicque liberari, mirabili defensione, præmeritis, ostendit nec patres suos fuisse deceptos, qui hunc unum Deum tota mente coluissent, nec se potuisse diluvio captivitatis operiri, qui veraci propugnacione gauderet. Ad competentes igitur fines populus uterque pervenit, ut verum Deum sequentis et Judas patrum sanctorum et miraculorum testis evaderet. Samaritæ vero, sicut falsos deos, relicta veritate, coluerunt, ita ventis pasci, secuti æstum, id est, vanitates et perniciem, deteguntur. Relicta quippe propugnacione Dei, quæ meritis erat impetranda, non precio, tum ab Assyrinis, tum ab Ægyptiis auxilia mercabantur, et Assyrinis videlicet pecuniam, et Ægyptiis oleum, id est, munera soli fertilia, destinando, per unam quippe speciem, multa signavit. Quod ergo secutum est audiamus.

Vers. 2. — *Judicium Dei* [Al. Domini] *cum Juda. et*

textus, quem sibi explicandum proponit, partitione. Postremum quippe hujus Capitis versiculum juxta Vulgatam, cum primo subsequens necit, quod iudicio est, Hieronymianam versionem, quam ob oculos habebat, ab illo quo postremum nunc est, olim novum caput XI. inchoasse. Quod utique et rectius habet, maxime vero antiqua Hebræi archetypi partitione probatur, ubi caput XII. ab eodem illo versu *Circumdedit me*, etc. initium sumit, et quod præce lit, solis undecim versiculis contentat. Ad hanc amissam Hieronymianam quoque Editionem nostram referri, satius erit.

^a Placeret magis veteri Editori *visitationi*.

^b Eorundem pene verborum occursum fraudi fuit antiquario, ut interpositum versiculum, *Et Dominus Deus exercituum, Dominus, memoriale ejus*, præmitteret solemnem describentium lapsu. Qui subsequitur penes Hieronymum, Vulgatam interpretem, ipsamque Hebræum textum, ita habet, *et tu ad Deum*

visitatio super Jacob. Juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. Namine Jacob, decem tribuum populos indicavit. Diversitas studiorum, inquit, diversitatem quoque expugnacionis exegit, ut iudicium Domini pro Juda salute consisteret, Samaritæ vero visitatio severa percelleret.

Vers. 3.-6. — *In utero supplantavit fratrem suum, et in fortitudine sua directus est cum Angelo. Et valuit* [Al. invaluit] *ad Angelum, et confortatus est, et flevit, et rogavit eum: in Bethel invenit eum, et ibi locutus est nobiscum.* ^b *Et ad Dominum Deum tuum converteris: misericordiam et iudicium custodi et spera in Deo tuo semper.* Recordatur ut supra cepit, nobilitatis antiquæ, ut quicquid honorum stirps electa promeruit, vel quicquid virtutis ostendit, ad arguendam posterorum vilitatem proficiat. Ac si diceret. En quo parente generati, ad quæ Indubria pervenerunt: quantumque a priscorum degeneraverit virtutibus. Jacob siquidem ita fuit appetens ^d gloriæ, ut antequam in hanc lucem de utero matris exiret, propheticum interit cum fratre certamen (*Gen. 35.*): quodque vix ipsa natura credi permitteret, plantam germani, cui erat etiam primogenita non fraudibus sed meritis erepturus, invasit. Auspicium ergo lucis cum testimonio dignitatis assumptis, ostendens videlicet, quod placita Deo polleret generositate, cui frugem secururæ virtutis contigisset etiam ante sentiendi tempora, polliceri. Sicque deinceps, cum ad juvenilem venisset ætatem, et præcepta jam primogeniti benedictione conspicuus, truceibus fratri appeteretur insidiis, longum exilium, consilium sanctæ matris secutus, arripuit: nullisque ^e humanis opibus, cæterum Dei tantum, cui apud Bethel sibi apparenti decimas voverat, confisus et prosperatus auxilio, virtutum ac virum suarum magnitudinem, quam ante experimento nesciebat, agnovit. Nam cum post longi temporis spacium, a habitationem paternam locupletatus rediret, et subito germani territis suis occursum, Angelus in specie hominis ei obviavit, dignatus ^c est cum timente lucrari, ita sane ut non illum exerta majestate deprimeret, sed quasi æqualis cum æmulo, inferiorve certaret. Quod ubi beatus Jacob, ut fœlix robore, ita etiam prudentia oculus, aspexit, videlicet Dominum suum magna pietate so ideo submittere, ut quæ de servi sui sublimatione disposuerat, indicaret, id est, quod eo protectore sublimandus esset, quo collectoratore, bene extitisset superior, fieretque ad intelligendum idoneus, quod ita eum nemo mortalium violaret, ut nec superior natura idipsum posset efficere: proinde cum tam profundum consilium patriarcha sensisset, spiritum illico humilitatis non elationis assumpsit, et ut benediceretur ab eo, cui videbatur prævaluisse, lacrymosis supplicationibus deposcit. Nec illa collectatoris sui simulatione deceptus est, ut se quasi fortiorum putaret: sed sicut ad frendum adversa magnanimus, ita ad dignoscendum occulta sollicitus,

tuum, etc. Paulo post pro *custodi, et spera*, quemadmodum restituimus, perperam antea legebatur, *custodiet spera, etc.*

^e Vitiose heic etiam legebatur, *ad arguendum posterorum utilitatem.* Reposita a nobis locutionem sensus loci contextusque evincit.

^d Denuo vetus Editor, quem nihil solent manifesta gravi sinagque menda movere, in his quæ satis recte habent, ingenium exercet. Heic erat.æ mallet rescribi pro *glorie*.

^c Præpositionem *de* hinc amovimus: tum subsequenti versu pro *decimus noverat*, quod hæcenus cum recti sensus dispendio obtinebat, rescriptimus, *decimas voverat*, satisque ita veræ scripturæ, locique integritati consultum ducimus. Vetus Editor satis habuit adnotasse alias legi, *nec de ullis humanis opibus, sed Dei tantum, etc.* Omnino ubi mendum idque gravissimum cubaret, non intellexit.

intellexit, ipsum esse qui se comprehensibilibus imaginibus dignaretur induere, quem vidisset apud Bethel, scalæ a terra in cælum pertingentis cornibus iumentem. **463** Ibi ergo brevi compellatione didicisse meruit, et quanta esset divinitas apparentis, et quod servi fidelis officium, sine quo Deo penitus placere non possit, ut omnipotentiam videlicet credat et fateatur auctoris, eique tota mente per omnem vitam suam confidat: *at m. Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale ejus.* Id est, ita Dei tui memor esse debebis, ut ipsum semper propugnatorem dominumque fatearis. Sed hoc ad dogma respicit: a parte vero morum, studium justitiæ misericordiæque *a custodi. Spera in Deo tuo semper*, ut, vel cum eo continua virtute consistas, vel si fuerit interpolata devotio, ad eum, suscepta emendatione, concurras. Quas virtutis regulas, ad beatitudinis apicem certo tenore ducen es, et feliciter exerceat, et posteris suis custodiendas reliquit. Unde et ex exiguo loco, in tantum dignitatis ascendit, ut terra Repromissionis ipsius posteris tradereur.

Vers 7. 8.—*Canaam, in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit. Et dixit Effraim, Veruntamen dives effectus sum, inveni idololum mihi, omnes labores mei non inveniunt mihi iniquitatem, quam peccavi.* Cum generosa beati Jacob facta narraret, a quo posterus suos de genere se conqueritur, Canaam subito intulit mentionem, non ut ad gentem aliam transiret oratio, sed ut more prophetarum, per nimiam indignationem, Canaam ipsos Israelis posteros nominaret, cui nimirum similiores moribus extitissent. Hanc autem invectivam speciem, et apud alios quidem, sed precipue apud beatum Esaiam, et Ezechielem, et apud Danielem, cum senes adulteros convinceret, invenimus. Hujus ergo tenore censura, in præsentibus quoque loco o commemoratio Canaam, id est, profanitas inducta est, ut fieret sensus ejusmodi: Sed quid ego varia insignia paternæ generositatis evolvo, a quibus turba ista, quam deservo, tanto spacio dilapsa convincitur, ut non immerito soboles Canaam nuncupetur? In ejus ergo manu, calumniam diligenti statera, sed nimis dolosa, consistit: quod eo valet, ut ostendam illum non errore, sed studio potius iudicioque delinquere. Ubi enim talis animus: versatur affectu, ut non impetu aut negligentia, sed cum deliberatione, quasi suspensis ab utraque parte ponderibus, nefanda committat, dicitur peccasse sub trutina. De quo sensus illud etiam apud beatum David legitur: *Veruntamen mendaces filii hominum in stateris, ut deripiant ipsi de vanitate in idipsum.* Cum ergo hoc præcipuum sit humani ingenii munus, ut quid obedire debeat, quid vitare, perpendiculo rationis, et momentis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinens, admovit quidem stateram negotiis, sed dolosam: melioribus videlicet deteriora præponens, et noxiis magis quam utilibus adqueascens. Quod autem ait, *Calumniam dilexit*, potest et ad illud referri, quod in superioribus accusavit: id est, quod tantam impudentiam plebs ingrata, quasi obscena **464** mulier, induisset, ut ei omnia quæ vel ad cultum, vel ad victum, rerum unicuique creator contulerat, a suis id se consequi amatoribus mentiretur. Propter quod iratus Dominus, ablatum se et lanam et limum, quæ operierant ejus ignominiam, reppromisit, ut ingratorum scelera deformitas et nuditas secuta convinceret. Hujus autem calumniæ denotantur apud beatum quoque Hiero-

Amiam. Nam cum, denunciatis per multos prophetas eladibus, Jerusalem interisset, atque tota gente Judæorum in Babyloniâ translata, pauci ad colendos agros essent relicti, tantam mentis suæ in delinquentibus do pertinaciam publicarunt, ut dicere non timerent, quia ex quo reginam cæli colere, atque reliqua vicinarum gentium idola destitissent, ex illo quoque tempore cuncta eos adversa sequerentur. Ergo ejusmodi opinionibus, vero et elementissimo Deo quasi calumniam commovebant, falsissime prædicando, felices se habuisse dies, cum ab eo dis egerent, miseris, cum ad illum redirent. Proinde fallax mentis trutina Canaam magis illos, quam Israelis, fecit posteros nuncupari, non momentaneo, ut diximus, impetu, ^b ceterum explorata impetate peccantes: et ideo veri iudicii pondera non habentes, in rebus brevissimis, et umbrarum instar elabentibus, salutis et prosperitatis suæ fiduciam collocabant. *Omnes, inquit, labores mei non inveniunt mihi iniquitatem, quam peccavi.* Id est, cum perpetratis sceleribus urgerentur, tamen tutos se fore elaboratis opibus mutabant, tantum se opulentiam collegisse dicentes: ut ad eos non posset ærumna pervadere. His proinde statera suæ fraudibus ludebantur, cum, Deo excelsio ad e iudicium operum procedente, putarent, quod supellex varia, vel pecunia conclusa reos prætergeret.

Vers. 9.—*Et ego Dominus Deus tuus, d ex terra Ægypti, adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus fes iuitatis.* Statera ergo illius, id est, deliberationis tuæ fraudes, exitu rerum attestant, cognosces, ut, quod ratione noluisti, a: goro fatearis, me esse unicum Deum tuum, qui te a tempore liberationis Ægyptiæ, in peculiarem populum sum mihi dignatus adsciscere. Cujus animadversionem adeo nullis, aut præsidis, aut poteris divitiis submovere, ut non solum denunciata servitutis iugum subire tibi necesse sit, verum st: utis sub ea manere temporibus, quibus deum evolutis, gaudia libertatis postrema gustabis. Ergo hoc sensu, inter comminatus fremitus, aliquid de prosperis videtur illatum, ut ad confirmationem præcessuræ captivitatæ valerent, ne quis ambigeret inferendas miseras, quas didicisset, succedentibus prosperis, terminandas. Possemus autem etiam illud adferre, quod ex usu nimirum Scripturarum veniret, denunciationem permisceri tristium, vel lætorum, ut nec continuata gaudia mentes resolvant, nec trista continua debilitent. Sed priorem sensum loci videtur juvare contextus. Denique severa, **465** ut cæperat, oratione progreditur.

Vers. 10.—*Locutus sum e super prophetas, et ego visiones multiplicavi, et in manu prophetarum admixtus sum.* Nunquam, videlicet, deponis curam mendendi, sed per prophetas meos, tam loquendo ^f restitui, quam gerendo, ut providentiam meam intelligerent atque faterentur, qui tanta eis indulgentia consulebam, ut non satis dignas majestate mea species, in quibus propius eis conversarer, assumerem in manibus. Ego idem operibus (sic) in oculis prophetarum non sum dignatus his assimilari formis sive personis, quæ etiam clementiam decerent (ut est illud quod paulo ante dixi, quia ut formidinem de corde Israelis expellerem, personam invalidi luctatoris assumpsi: ut beati Moysi tempore, transfigurari in ignem quo rubus non consumeretur, elegi: velut agni sanguine Israelitarum lumina communivi, multa-

^a Antea vitiose, *misericiordiæque custodi. Spera*, etc. Cæterum illa omnis Jacobi historia cum Hieronymiana expositione conferenda est.

^b Notatum veteri Editori ad libri oram, *sed pro cæterum*; contra Auctoris ingenium ac stylum.

^c Recte eidem observatum est ita melius legi, *ad iudicium operum*, pro quo erat *adjudicandi operum*.

^d Quæ Hieronymiana editio heic verba interserit, *qui eduxit te*, cum Vulgatus interpres atque ipse He-

braicus textus ignorent, videntur nunc, accedente Auctoris nostri suffragio, expungenda.

^e Rescripsimus *super*, pro quo tantum erat *per*. Præcedens proxime *sum* vocula fraudi fuerit amandensibus.

^f Vetus Editor *institi* reponendum suspicatur. Rectius autem paulo post, *Ego idem*, pro *Ergo idem*, rescribi jubet; nec tamen satis videur loci integritati consultum; sed Auctoris heic vitium est.

que alia, quæ in hunc modum diversis temporibus A acta legimus) ut appareret v. delictet Deus noster in his imaginibus, quas dispensatio suscepta poscebat, non quæ majestati illius competeabant. Sed videamus reliqua.

Vers. 11.—*Si Galgal idolum, tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes.* Post eorum commemorationem, quæ clementer egisset, reducta est, und: fuerat inchoata conquestio, suo sensu, ejusmodi: En quæ scelera ingrata plebis exterior post tot beneficia mea, post tot dona, totque miracula; apertos in contumeliam meam secatur errores, et non aliqua argumentorum subtilitate decepta, confessæ amentia subjugatur! *Si Galgal idolum: tamen frustra erant in Galgal immolantes bobus.* De quo loco, et supra dixi: *Omnes nequitia eorum in Galgal.* Per causalem ergo conjunctionem, id est, *Si*, sententiam convincentis induxit. Id est, cum nulli sit dubium, solas esse in ipsis locis brutarum pecudum imagines collocatas, in quibus utique, et si ipsas pecudes statuissent, supplican- B tibus tamen prodesse non possent: nunc vero, cum rerum vilium viliora illic simulachra, sentien- dique ignara visantur, neque sibi, neque a iis quam- pliam utilitatem datura, *tamen frustra erant* [At. erunt] *in Galgal bobus immolantes*; ac si diceret, crederetur hoc committi posse, antequam fieret, ut aper- tam stultitiam et profanitate, nihil in se amplius, quam restum ultimum continentem, plebs quondam virtutibus clara sequeretur? postque a illos ritus et majestate reverendos, ad vila fanaticorum instituta descenderet, atque idola, vel mediocriter sapientum subjecta derisui, *frustra*, id est, absque ulla, vel brevis commodi utilitate suspiceret? Sed cum esset amentia clarior die, si homines pecudibus supplican- dum putarent, fore tamen turbas, 466 quæ sibi a boum imaginibus felicitatem conferri posse arbitra- rentur? *Nam et altaria eorum, quasi acervi super sulcos agri.* Consequenter autem profanus ritus, obser- vationum quoque vilias ipsa convincit, ut sine aliquo locorum delectu aras exstruant, et probrosus deus tumultuariis venerentur altaribus. Ergo quasi cum gemitu et admiratione, quam dseruimus pro- lata vox est: *Si Galgal idolum, tamen frustra erant in Galgal bobus immolantes: nam et altaria eorum quasi acervi super sulcos agri.* Sed quid subjiciat, audiamus.

Vers. 12. 13.—*Fugit Jacob in regionem Syriae, et servivit Israel in uxore, et in uxore c servivit. In propheta autem eduxit Dominus Israel de Ægypto, et in propheta salvatus est.* Quia non historicæ narratio- nis tenore commemorationem intulit antiquorum, sed sub impetu et dolore degenerans posteros arguen- di, recoluit facta majorum: ideo quasi fluctuabundus sermo progreditur, ut invicem sibi exprobratio lau- datione succedat, objurgationique pondus prædica- tio antiquæ [Ant. antiqua] nobilitatis adjungat. Proinde, ut instituerat, labores beati Jacob, qui et Israel appellatus est, proventusque dinumerat. Cujus utique nomine gens tota signatur. Propter quod et ipsius præcipue intulit mentionem, atque ut dicere cœpe- ramus, Jacob ille, de cuius stirpe descendunt, consi- lio sanctæ matris obtemperans, in Deo suo tan um spem ac fiduciam futuræ prosperitatis reponens, re- gionem patriam dereliquit, ac Mesopotamiæ fines solus atque exul intravit, nullum habens nisi de geno-

a Legebatur antea postquam illos ritus, etc., aut nullo, aut certe nimium impedito sensu.

b Frustra vetus Editor supplere jubet, *quis unquam existimaret*, vel simile quidpiam, cum manifesto isolo- cono quoque istud a præcedenti illo, *credederetur*, pendeat.

c Legendum *servavit*, quod et libri reliqui præferunt, et Hebræum verbum שָׁרַב manifeste notat. Nec tamen videtur *servavit* scriptum heic apud Nostrum errore librariorum: ita enim abs se lectum, ipse in

rosa indole commendationis auxilium. Cujus concili- liatu st. tum societatem ejus La'an avunculus concu- pivit. Et ne gratui us esset labor generosi juvenis, amata virginis nuptias toleranda septennii servitute despondit: in quo tempore cum magna ejus fides industriaque paluisset, servitutis et uxtiarum geminata conditio e t. Hoc est enim quod ait, *in uxore servivit*, id est, officium pastorale pro impetrandis nuptiis, sicut historia narrat, exercuit. Quod autem ait, *Et in uxore servivit*, id est, conjugii ne celo- proposita, gregem socieri custodivit. *In propheta au- tem eductus es, quoniam eduxit Dominus Israel de Ægypto, et in propheta servatus est.* A parvum n e exordis, et adeo parvis ut opere memorario pasce- retur, usque ad eam magnitudinem potuli divitiarumque pervenit, ut eum jam Ægyptus tota quodam- modo capere non valeat; et, atque ut primo felici a i eius inviderat, sic deinceps lib rati m [Sup. invitere], et Pharaon cum suis periret agminibus, illamque atritæ Ægypti gloriam, laud humanis viribus, æ- erum tam declarandis patrum meritis, quam instituen- dis sacris ritibus, agnosceret se con- cecutum. Nequa- quam vero 467 in duce aliquo bellicoso, set in propheta servatus est; videlicet beato Moysæ, qui cum famosis illis, quæ legimus, miraculis vendicavit. Quæ ergo erit satis digna conquestio, quod gens, quæ fuerit tam illustri stirpe conspua, nunc stultitia in- signis, et solis agat famosa criminibus?

Vers. 14.—*Ad iracundiam me provocavit Effraim in amaritudinibus suis, et sanguis ejus super cum veniet, et opprobrium ejus restituet ei Dominus suus.* Commemoratio patrum reddidit filiorum crimen hor- ridius, idque indicat exclamatio subjecta censoris, qui se ad amaritudinem et indignationem, quæ in pejus ultum iret, adactum esse testatur. Et ideo vi- gore licet pronuntiantis insurgens, a se tamen vin- dictæ ipsius repellit inv diam, elaboratisque supplicis Effraim interiisse denunciat, qui salutarium disciplinarum desertor, se prorsus auctore, et dege- neravit et corruit.

CAPUT XIII.

Vers. 1. 2.—*Loquente Effraim, horror invasit Israel, et deliquit in Baal, et mortuus est. Et nunc ad- diderunt ad peccandum, feceruntque sibi consutile de argento suo, quasi similitudinem idolorum, factura artificum totum est, his ipsi dicunt. Immolate, homines, vitulos adorantes.* Induxit eorum, quæ a tempore divisarum tribuum commiserant ment ionem, sed eo ordine, quem indignatio magis, quam narratio postulabat. Effraim siquidem in presentis loco, Jero- boam principem divisionis appellat, qui, ut simula- chra vaccarum populus veneraretur, edixit. Postea vero Baal idoli cultum Achab cum Jesabel suscepti, quam profanitatem Heieu severitate congrua legitur vindicasse. Proinde ista idolorum consecratio, et prima cœpit in populo, et ultimo tempore conqui- vit. Sed cum hic sit his oris ordo, que u diximus, nunc partem ejus mutavit invectio. *Loquente enim Effraim*, id est, ad cultum dæmonum convocante Jeroboam, *horror Israelem invasit.* Videlicet enim timorem illico supers itionis assumpsit, et quasi verum nomen exti- nuit: vel certe enim colendi suscepit effectum, per quem æterno judici mereretur hor. eri. Neq e hoc per- trasse contentus, aliis quoque sacrilegis colla submitit, e. Baal instituta comp exus, calamitatum

subnexa loci expositione subindicit. *Servitutis*, inquit, et *nuptiarum geminata conditio est.* Hoc est enim quod ait, *in uxore servivit, id est officium pastorale pro im- pe randis nuptiis, sicut historia narrat, exercuit. Quod autem ait, et in uxore servivit, id est, conjugii mercede proposita, gregem socieri custodivit.* Tamen p. stre- nuum hoc verbum custodivit quod II. braico שָׁרַב, at- que adeo Latino servavit, proprie respondeat, dubium relinquit, cui verius sit depravatæ lectionis culpa tri- buenda.

etiam experimenta persensit, neque ullum studium A emendationis assumens, ex illorum ruinis, qui varia hostium irruptione corrueant, vel cum, Heu vindicante, ipsum idolum cum suis cultoribus debetur: nullus tamen, inquit, in isis exitari potuit correctionis affectus. *Sed nunc, inquit, addiderunt ad peccandum, feceruntque sibi constabile de argento suo, quasi similitudinem idolorum:* non utique quod post tempora Achab vitulorum cœperint simulachra venerari, sed quod ea, quæ nec post castigationem reliquerunt, addidisse dicantur. Ipsa enim profanitas, nisi rebellibus studiis augetur, nec possit esse continua. *Factura, inquit, artificum totum est: his ipsi dicunt, Immolate homines, vitulos adorantes.* Hoc non sine ratione repetiuit, toto jam volumine ventilatum, sed ut fieret sensus ejusmodi: *Quia levi et rerum et si novitas incauta 468 conciliet, mora tamen exanante profecto vilescunt, nec continua veneratio, nisi his quæ certis pulent inignibus, exhibetur.* Hic autem cum vilitatem et vanitatem operis, ut ratio, ita zelus longa detexerit: id est, numinibus gentium, non dico potestatem, sed nec formam ullam inesse, nisi cum manus opificum fingendi gnara tribuisset, profanus tamen populus ariolorum vocibus libenter auscultat, nimirum imperantibus, ut vultis ratione sensuque careantibus supplicent homines, precum ac victimarum oblatione famulantes:

Vers. 5. — *Idcirco erunt quasi nubes matutinæ, et sicut ros matutinus præteriens, sicut pulvis turbine raptus, et sicut fumus de fumario.* Supra dixerat, quod sanguis ejus super caput illius esset, et opprobrium ejus restituerent ipsi, et nunc idem repetiuit, vel execrando cumulavit, quod quoniam extremæ se stultitiæ subdidissent, honorem videlicet Dei ad simulachra pecudum transferendo, et ipsi ita viliter disperirent, ut fumus, ut pulvis, ut ros, ut nebula matutinæ solis radiis consumantur.

Vers. 4. — *Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti: et Deum absque me nescias, et salvator non est præter me.* Hunc versum est ad superiora contextus, ut fiat sensus ejusmodi: *Cum a cervicibus tuis jugum Ægyptiæ dominationis excuterem, majestatemque meam foeliciter, cum mancipareris, illustribus illis miraculis intimarem, istud quoque absoluta voce constitui, ut gens meo cultui semper intenta, nulli unquam alii quasi Deo subdereris, quia nec invenires alterum, qui tibi præstaret salutem, quia tunc videbaris elementis servientibus suis colligata.*

Vers. 5. — *Ego cognovi te in deserto, in terra solitudinis.* Sed quid nunc ego, inquit, ad sacrilegia tua, quasi nova commovear, cum in illo ipso liberationis tua: tempore, talem te, qualem nunc detegeris, id est, ingratum et contumeliosum semper sim expertus? Quod autem, in terra solitudinis, adjicere curavit, illud utique voluit intelligi, quia non eos semper exempla corruerint: quandoquidem et in illis deliquerint locis, in quibus nullos quos imitarentur haberent.

Vers. 6. — *Juxta pascua sua adimpleti sunt, et saturati sunt, et levaverunt cor suum, et oblii sunt mei.* Cum beneficiis meis, inquit, nequaquam devotione, caterum improbitate gens tota certabat, quod ut facile clareret, illis temporibus etiam ista connectit, et per invocationis tenorem, ad præsentem, a qua exorsus erat recurrit aetatem, brevi tamen transcurssione sermonis, illius quoque sententiæ inferens mentionem, quæ in Deuteronomii Cantico, beato Moyse denunciante, fuerat prolata, id est, *Satiatus est, et iminguatus, et calcitravit dilectus, ut faceret*

sibi deos novos, sicut panem hordeaceum, quos nescierunt patres eorum (Deut. 22.). Juxta enim pascua sua adimpleti sunt, ait, et saturati sunt, et levaverunt cor suum, et oblii sunt mei. Quam peccatorum seriem ideo præmisit, ut ultionem quam illaturus esset, non passione incitatum ostenderet, 469 sed justitia et ratione munitam. Sequitur enim,

Vers. 7. 8. — *Et ero eis quasi læna, sicut pardus in via Assyriorum. Occurram eis quasi ursæ, raptis catulis, et erumpam interiora jecoris eorum, et consumam eos ibi, quasi leo, bestia agri scindet eos.* Hæc calamitates, quas erit illatura hostium barbaries, dicit, jubente se, esse et contingere. nec dedignatur commotionem suam feris imaginibus explicare, quas et scit, licet non naturæ suæ sententia, læna damnatorum miseriæ convenire. Eleganter autem cum inter leonum hiatus, ursum quoque posuisset, lenitatem ejus stimulis orbitalis eva ut, necubi comparatio illata decesseret: *Sicut ursæ, inquit, raptis catulis. Et dirumpam interiora jecoris eorum, qui me videlicet similibus affecere dispendiis.* Nam cum ego hunc populum mihi in filios multa sedulitate formarem, cordaque eorum quasi lambendo componerem, isti me, non solum oplatis, sed etiam elaboratis foetibus, orbaverunt, ea videlicet scelera perpetrando, quæ perniciem totius gentis exigerent.

Vers. 9. 11. — *Perditio tua, Israel: tantummodo in me auxilium tuum. Ubi est rex tuus? Maxime nunc salvet te, in omnibus tuis: et judices tui de quibus dixisti, Da mihi regem et principes. Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea.* Quæstioni opportuna sententia, et quam non nisi pietatis norma dissolvat. Ex persona enim Dei dicitur, *Perditio tua, Israel, tantummodo in me auxilium tuum.* Atque tunc est fidelium certa fiducia, cum in Deo liberationis fiducia [Al. fiducia] collocatur. Et hoc est, quod in profanatis populi moribus beatus propheta per totum volumen accusat, quia non in Dei, sed in favorem propugnatione confiderent. Quomodo nunc ergo, quasi ordine commutato, manifestam Israeli nunciat impendere perniciem, quod ejus salus in solius Dei virtute consisteret? Animadvertenda igitur illa distinctio, quæ id quod ambiguum putabatur, illustrat: non enim hic irridet fidem plebis, in sola Dei potentia spem sui generis reponentia (quod utique, cur non fecisset, offenderat) sed pronunciavit tantum impendere plagam, ut auxilium ferre nisi divina virtute sola non possit. Ergo, imminet, ait, *Perditio tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum.* Quod si diligenter consideres, non solum non absurde, sed etiam moraliter et de usu sermonis humani videbis i fatum. Inde est enim, quod si quando vel gravi morbo aliquem, vel desperabili calamitate oppressum viderimus, spem ejus in Deo esse dicimus: non utique mentis officium, sed pondus cladis, quæ deprimat, indicantes. Indubitata igitur, inquit, perditio te comprehendet, et de qua nec nisi Omnipotens possit eruire: quem quoniam tibi intensum omnibus reddidisti, superest, ut ab exitu i. h. iante raparis. Quem sensum, ut faceret lucere, subjecti: *Ubi est rex tuus? maxime nunc salvet te in omnibus 470 urbis tuis: et judices tui, de quibus dixisti, Da mihi regem et principes.* Secundum consuetudinem prophetalem, illum quoque populis exprobrat errorem, quem recedentes a sacerdotali republica, in appetitu regis, habuerunt. Eum quidem, quoniam de vicinarum gentium aemulatione contraxerant, rebus male cadentibus, consilia quoque, quæ præcesserant, arguuntur, ac si diceret: *Vetus tibi est ista dementia, ut videlicet, melius te*

textus consentit.

^d Verba eduxi te, neque Hebraicum exemplar habet, nec Vulgatus Interpres, nec denique Hieronymiani aliquot Mss. libri.

^e Melius legi vetus Editor putat, cum non fecisset.

^a Admonet vetus Editor, aliquanto melius legendum levitati: tum verbo conciliet subnecti jubet et suppleri, gratiam, reverentiam, vel quidpiam tale.

^b Idem rescribendum, quam, monet.

^c Aliter et plus habent Hieronymiana et Vulgat. ed. tio, turbine raptus ex area: quibus et Hebræus ipse

tibi, quam me putes posse consulere: de cuius opinionis exordio, princeps tibi dari ad similitudinem reliquarum gentium postulasti. Nunc ergo conuentione tuae fructus appareat, et contra indignationem meam, regum te tueatur industria. Debebant nimirum docere te, quid prosint potestates istae tuis ambitionibus expellere. Sed transeamus ad reliqua. *Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea.* Quidam a regem in furore datum Jeroboam, qui separandis tribubus auctor fuerit, acceperunt: ablatum vero indignatione, Osee, sub quo est Israel captus intellexerunt [Ant. intellegitur]. Quod quidem, licet possit admitti, tamen, quoniam sub futuri temporis pronuntiatione, utrumque signauit, id est, *Dabo tibi regem, et auferam*, intelligi sententia potest habilitiori compendio, ut auferendus nimirum Israelita princeps, dandus vero pronuntietur Assyrius.

Denique, ex more prophetae, post condemnationis sarcinam, quae fuisset ejus causa, subiecit: [Vers. 12.] *Colligata est iniquitas Effraim, absconditum est peccatum ejus*: id est, scelera, quae multis temporibus perpetravit, ut nullis essent interpolata virtutibus, sed funereo cumulata processu, quasi sub aliquo custoditum signaculo, in memoria iudicis constituerunt: eorum, inquam remuneratione b perfectum est, ut amissis libertatis in-ignibus, seruituti atrocissimae subderentur, et eos c dolores anguesque sentirent, quos feminæ solent in partibus experiri.

Vers. 13. — *Ipsæ filius non sapiens, nunc enim non stabit in contritione filiorum.* Jam et supra iisdem coloribus disputavit, quod pat-factam stultitiam Israelis aduersorum attestatioue signaret, atque meritorum deformitas, quæ aliquandiu sub prosperitate fatuisset, ærumnis deum conarguentibus paderet. Ergo esse te filium, et non d sapientem graui testimonio comprobatur, quia in eo tempore quo hostis irrupit, nequaquam stare meruisti. Et quoniam stultitiae nomine, prophanitatem notabat, qui decem Tribus, sicut ab exordio voluminis arguit, toto se studio manciparunt, ob eamque stultitiam, procella cap iuitatis eos arripit, opportune transit ad Judam, et eum non solum nomine, sed gestarum etiam rerum pandit iudicio, ut simul ostenderet, qui exitus filios sapientes teneret, sicut etiam eum, qui insipientes manerat, publicasset. Ad prosperiora ergo, quæ sub Ezechia rege magnis coilata sunt miraculis, propheticus sermo commigrat, et ait:

471 Vers. 14. 15. — *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua, o mors: ero morsus tuus, inferne. Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit. Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, et siccabit renas ejus, e et desolabit fontem ejus: et ipse eripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis.* Primo, ut solet, prosperis pollicendis gaudia liberationis annunciat: postea vero, eadem voluptate, ultiones accumulata. Ergo, *De manu mortis liberabo eos*: id est, cum in tantam rerum difficultatem venerint, ut injecta manu, mors eos comprehendisse ac tenere vileatur, tunc ego liberator adueniam. Id autem præcipue exprimebat oratio beati Ezechiae dicentis, venisse dies afflictionis et opprobrii, siquidem venissent filii usque ad partum, et non esset virtus parandi. Cum ergo

opibus Assyriis urgerentur, et urbem hostis obsidione clausisset, ita pernicies immineret, ut jam jamque videretur miseris voratura. Sed quoniam diuinum auxilium iustis precibus impetrarunt, edidit illud grande miraculum, et centum octoginta millibus Assyriorum Angelo feriente deletis, liberatio piis votiva resplendit: secundum illud quo carmina sancta præcinerant: *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et ex omnibus tribulationibus ejus eripuit eum: immitte Angelos Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos (Psal. 35).* Mors itaque et infernus, rex Assyrius et totus ejus appellatur exercitus, quem se extincturum diuina sententia pollicetur: præmissoque fragore vindictæ, ex suo more sublit causam, quæ indignationem illam mouerit. *Consolatio, inquit, abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit.* Habitum et verba lugentis assumpsit, ut Assyrii crimem augetet, et quasi ex persona Judæ, magis de fratribus, id est, Israelitarum, quos in captiuitatem Sennacherib duxerat, quam de propria calamitate solliciti, dicit oculos suos adeo maduisse lacrimis, ut consolationem recipere non valerent, quod et rex superbus atque truculentus tristem inter fratres separationem esset operatus, in captiuitatem videlicet decem Tribus ad regionem Mediæ transferendo. Ubi sane diligens poterit leuor inquirere, cur hæc Judæ tribui, quæ discessionem fratris lugrat, adscribitur affectio, cum supra de eodem negotio propheta loquens, impietatem ei exprobraverit gaudiorum? Nam cum dixisset, *Effraim in desolatione erat. In die, inquit, desolationis in tribus Israel ostendi fidem: facti sunt principes Juda, quasi assumentes terminum: super eos effundam, quasi aquam iram meam.* Cum tibi de expulsionem germanorum latari esse dicantur, per id quod agrorum suorum terminos diuinos putarent, quomodo nunc inducuntur, expulsionem fratris abque ulla consolatione lugentes? Quod gemina expositione valebit [Ant. valebat] absolvi: quia enim non de singulis, ut dixi, sæpe personis, sed de totis agminibus sermo est: ideo in illa multitudine diversos quoque mores intelligimus fuisse, unde et alia ex priorum personis, ex impiorum alia proferuntur. 472 Consequenter ergo aliquantos illic fuisse colligimus, quos germanorum conuiscaret expulsio: plures vero quos latinum delectaret extensio. Sed videamus jam et alterum explanationis modum, qui ita nimirum valebit iudici, ut causis magis, quam personis videatur apparari. Et necessitudinis quidem vox ista sit, quam prope finem libri propheta constituit, id est, calamitatem se expulsi fratris dolere, et vicissitudinem debitam hostibus impetrare: illud autem, quod quibusdam etiam voluptatem creauit, ad f parricidas crimem aspiceret: ut fiat sensus eiusmodi, fuisse aliquos, in quibus profanitas non solum leges, sed etiam naturæ jura conturbauerit, ut in captiuitate fratrum s quod obnoxiarum compati, maluerunt gloriari. *Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, et siccabit renas ejus, et desolabit fontes ejus, et ipse diripiet thesauros [Al. thesaurum] omnis vasis desiderabilis.* Urentem de deserto ventum Angelum dicit, qui Assyrium sub nocte una delevit exercitum: non quod in deserto An. efi credantur habitare, quos quo-

parturientis venient ei.

^a Pro sapientia, quod antea legebatur, sapientem rescripsimus, quod et vetus Editor inuississet. Sed et gr. id.; pro graui idem mallet.

^b Verba, et desolabit fontem ejus, quæ et in cæteris libris omnibus sunt, et ultime vocis ejus recursu sefellisse antiquarium videntur, sufficimus.

^c M. hinc utique parricidæ et mox aspiere. M. hinc autem vetus Editor pro eo quod paulo post profanitas legitur, profanas autumat reponendum.

^e Atque hic vitiose non debuerunt, pro quod debuerunt.

[* Testatur idipsum Hieronymus, *Alii, inquit, arbitrantur datum in furore regem Jeroboam filium Nubal, et ablatum in indignatione Osee, ultimum regem decem tribuum.* Tum istud, quod Nostro probatur magis, ut de futuro tempore sententia exponatur, S. idem Pater ex Hebræorum patris derivari notat. *Hoc, ait, quod exposuimus, Dedi tibi regem, et abstuli regem in indignatione mea, Hebræi ad futurum tempus referunt, etc.*

^b Mallet vetus Editor cumulatione: ego rememoratione rescribi, pressius ad impresam lectionem, velim.

^c Retrahit subsequens partem versiculi, *Dolores*

quæ faciem Patris visere, Evangelica commendat auctoritas (*Math.* 18.), sed quoniam ob vindictæ celeritatem, centum octingenta quinque siquidem sub una nocte cæsa referuntur, similitudinem ignis assumserit, et deserti ad hoc intuleri mentionem, totum illud agmen afflatu potius, quam operatu quopiam videretur absumptum. Sic enim et beatus David dixerat: *Qui facit Angelos suos spiri us, et ministros suos ignem urentem.* (*Psal.* 103.) Hanc ergo nunc adustionem de locis per ardorem solis inhabitabilibus signavit acciri, qui fontes Assyriæ venasque, id est, regem cum exercitu ac stirpe deleret. *Et ipse diripiet thesaurum,* etc. Si consuetudinem prophetarum respicias, qui declinationes temporum non satis anxie ac diligenter observant, videtur Sennacherib regis collectam de triumphis opulentiam denotasse: ideo videlicet illum prædicta inflammatione consumptum, quoniam multa crudeliter egerit, nec avaritiam ejus direpta satiaverint: et nunc ideo vomere cogatur, quicquid per iniquitatem antea devoraverat.

CAPUT XIV.

Vers. 1. — *Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinem concitavit Dominum* [*Al.* Deum] *suum* ², etc. Paulo ante dixerat: *Consolatio abscon. ita est ab oculis meis, quoniam ipse inter fratres di. idit,* et cum effectu quo Israelis miseretur ostenderat; nunc vero Assyrii internectione descripta, adversum Samaritanum rursus incanduit. Quod utique non de varietate fecit, sed de gravitate sententiæ. Postquam enim et pietatem et virtutem veri Dei, qui superbum regem, quasi nullo negotio consumsisset, ostendit, sicque eum paratum esse ad defensionem piorum, ut gaudi eorum magnarum gentium impenderet ultiones: merito Samariæ, ut disperiret, quasi inflammatus optavit, quæ suis videlicet sceleribus effecisset, ut hic tam bonus Dominus non propugnator illius, sed depugnator existeret: ac si diceret: Cum beneficia nostri, qui æternus est, rectoris aspicio, magis magisque Israelis crimen horresco, qui videlicet carere tali præsidio laborarunt.

473 Vers. 2. — *Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam corruisti in iniquitate tua.* Miro contextu procedit oratio. Exclamaverat quippe, quod ad gravandum Samariæ peccatum valeret, sed quoniam id ipsum miserando potius quam execrando fecerat, secunda saltem remedia, quæ vulneri medicentur apportat: et quia noluerunt continuæ devotionis præsidia complecti, subsidia penitentiae et emendationis assumant. Si ergo te faciunt, o tu Israel, vel pericula meliorem, convertere ad Dominum Deum tuum, a quo nunquam debueras averti: et illud ipsum quod in tua iniquitate corrueras, execratus, munera confessionis assumito. Hoc est enim, quod ait:

Vers. 3. — *Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum, et dicite ei: Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum:* tu enim solus potes reatum, quo preminur amovere. Quid autem bonum sit, quod ut acciperet, obsecrabat, sequens versus ostendit, *Et*

^a Scilicet, in gladio pereant: parvuli eorum elidantur, et sævæ ejus discendant.

^b Legendum *pupilli*, cum reliqui libri omnes, tam ipse textus Hebraicus מִיָּתִים monet. Verum *populi* lectum ab Auctore nostro, evincit l. ci hujus explicatio sub finem, ubi ait, *quia populi in tuo cultu permentis misereri bonus arbiter non desistas.* Adeo immutare verbum, ut ut manifesto alterius similitudine depravatum, nobis non licuit.

^c Visum est legi minus recte antea *momentis*, pro *momentis*, quod sub t. tuimus.

^d Hæc vero lectum rectissime *Israeli*, tertio casu, ut priori iseculo, *ero quasi ros*, nomen istud jungatur, contra atque Vulgata, ipsaque Hieronymiana Editio nostra habet: *Er. quasi ros, Israel germinabit, etc.*

reddemus vitulos laborum nostrorum. Sic enim carmina quoque sancta docuerunt, ut immolemus Deo sacrificium laudis (*Psal.* 50.), quia grata ei sit oblata ex puro corde laudatio super vitulum novellum, vitulas et cornua producentem. Eloquere ergo adversum te, Israel, iniquitates tuas Domino, quarum cupis remissionem mereri. Sed quid his adiciat, audiamus.

Vers. 4. — *Assur non salvabit nos, super equum non a cendemus, nec dicemus ultra, dii nostri, opera manuum nostrarum: quia ejus qui in te est, miseretur ^a populi.* Quod ait, *Assur non salvabit nos*, de exe. pop. Jude videtur assumptum. Nam Regum narrat historia (*4 R. g.* 18.), quoniam cum Rapsaces nomine dux Assyrius missus regis Sennacherib, ad compellendos atque terrendos eos, qui Jerosolymis clausi fuerant, advenisset, inter cetera, quæ gloriose ac superbo de Assyriis prædicabat, adiecit quod duo milia equorum Sennacherib esset paratus educere, quorum sessores totius Judæ exercitus non possit offerre: et qua dementia adversum se tanti principis copias incitarunt. Si salutis suæ proinde consulere, ejus dederentur imperio, qui non minus subjectis liberalis, quam severus contumacibus appareret. Verum incolæ Jerusalem in solius Dei virtute liberati omni suæ fiduciam reponentes, comminationum hostilium taciti sperere jactantiam. Ad Judæ ergo confidentis exemplum, etiam Israël sermo tunc momentis intulit: ut ipse videlicet longa servitute correctus, jam devotum incipiat fratris imitari, quam ille tempore Assyriæ obsidionis ostendit. *Nec dicemus, inquit, ultra, dii nostri, opera manuum nostrarum.* Id est, desinemus, quæ manu artificum sunt simulachra venerari, postquam et fratre teste cognovimus, quia populi in tuo cultu permanentis misereri bonus arbiter non desistas. Huic autem vestræ confessionis oblati, quid a Deo nostro referatur, accipite.

Vers. 5-8. — *Sanctabo contritiones eorum, diligam eos spontaneæ: quia aversus est furor meus ab eis. Ero quasi ros ^d Israël, germinabit quasi lilium, et erumpet radix ejus quasi ^e Libani. Converterentur sedentes in umbra ^f jus, vivent tritico, et germinabunt quasi vinea, memoriale ejus sicut vinum Libani.* Diversis comparationibus et liberationis dulcis, et libertatis insignis, et amoenitatem exultationum describit arborum, quæ sicut tempore nimirum quo persultat hostis, equidore plurimo vestiuntur, ita cum securitas pacis cultorum exercet industriam, et ubertas passim visitur et venostas. Sic ergo, Israel, cum caplivitatem tuam prospera, quæ sunt promissa depulerint, pulchritudo te libertatis et lætitiæ dulcedo ita implebit ac vestiet, ut non vilibus quibusque germinibus, sed lilii et rosetis [*Al.* rosis] stiliantia præta visantur: mea quippe clementia meaque gratia, instar tibi roris illabitur, ut omni pedore deposita, invocationis ornamenta percipias. Quod ne tibi dubites pro magnitudine sui posse contingere, procedit in fratre, id est, in Juda de Assyriis manibus liberando. Quæ enim ergo illi gloriam conferet optata quidem, sed vix sperata libertas: talis etiam te ma-

Series Hebræi textus ipsaque vox לישראל præfixo articulo, vestissimam lectionem eam probat, ad quam Hieronymianam ipse reformari et restitui velim.

^e Placeret utique magis *innovationis*. Fortasse etiam paulo post, *præcedit in fratre*, rectius legas, quod in *procedit*, etc.

^f Vetus editor maluisset *contulit*: eo autem verius quod modo dicebamus, *præcedit*, legendum erat. Sed satis consultum recto sensui visum est, re cribendo, *conferet*, cum antea vitiose legereur *conferret*. Porro alius isque ipse gravior longe error est, quem sustulimus subsequenti versu, ubi *te manebit*, rescripsimus, pro quo antea verbo, nullo autem fere sensu, erat, *remanebit*.

nebit, si tamen dignus cui conferatur, appareas. Vetus quippe tritico, et germinabit quasi vinea, quæ transiit ex Ægypto, Palæstinam latis finibus occupaverat, et memoriale vestrum sicut vinum erit Libani: id est, gloriæ vestræ erit tanta fragrantia, quanta vini quod optimum in monte Libano generatur.

Vers. 9. — *Effraim, quid mihi ultra idola? ego exaudiam et dirigam eam, ut abietem virentem, ex me fructus tuus inventus est.* Quæ cum ita sint, inquit, ut disputatio nostra perdocuit: id est, unam hanc esse viam salutis, quam cultus nostri numinis religioque patefecit: ponite profanitati [Ant. profanitalis] saltem modum, cujus nunquam sentire debueratis exordium: et uni, qui verus est, Domino, tota fide ac devotione cohærescite: nec veritatem ejus in mendacio tenendam putetis, ut incommunicabile nomen idolis adscribatis. Sed scitote, quod non solum præceptis, verum ipsa negotiorum voce didicistis, me unum esse, cujus sicut cultiores æterna felicitate potiantur, ita desertores æternis miseriis obruantur. Ego sum enim qui exaudio supplicantes, qui possum et soleo sanare contritos, dirigere contortos, fecundare steriles, invenire percunctos, suscitare mortuos, et in eam celsitudinem, quos vegetavero, sublimare, ut de palmis aut rubis in abietes et cupressos proficisse videantur.

475 Vers. 10. — *Quis sapiens, et intelligit ista? intelligens et sciet hæc? quia rectæ viæ Domini, et justis ambulabunt in eis: prævaricatores vero corrumpunt in eis.* Merito volumen suum admiratione conclusit, cujus utilitatem et per præcepta et per exempla monstraverat. Simul, ut doceret, causam omnem peccatorum et miseriarum destitutia contigisse, laudavit sapientem, qui omnia quæ sunt disputata perpendens, utilitatem viarum sacrarum floemque cognosceret: quod per eas justis videlicet cum severitate graderentur, prævaricatores autem qui que corruperent, admittunt videlicet sa-

^a Antea sapiens intelligit, renuentibus aliis libris, ipsaque Auctore nostro sub finem, ubi versus hunc repetit.

^b Aut verbum hoc cesserat, negandi significatu accipiendum est, ut idem sit atque defecerat, et continue defecit: aut nullus accesserat, legendum est.

criegia, et exitia sustinendo. Notandum sane quod etiam loca ista, quæ secundum prædictam a propheta historiam, prout captus noster ferebat, exposui, etiam ad majorum rerum significat quem possint valere. Nam illud quod de Sennacherib dictum est, *Ero mors tua, o mors, ero morsus tuus, inferne*, etiam de ampliore negotio, secundum quod gentium magister ostendit, accipi potest. Nam cum ad Corinthios super manifestanda resurrectione loqueretur: *Ubi est, mors*, inquit, *aculeus tuus? ubi est, mors, victoria tua? Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Jesum Christum Dominum nostrum* (1. Cor. 15.). Hic enim quasi ventus urens, quippe qui ignem venerit mittere super terram (Luc. 12.), de deserto 476 ascendisse perhibetur, quia de utero Virginis, ad quam secundum naturæ leges vir quasi cultor cessaret, genuerit: et veias mortis fontemque ejus fecit arcescere, ut non haberet jus secundo repetendi eos, quos semel in æterna gaudia Redemptor suscitasset. Incarnationis siquidem ipsius sacramento, ros gratiæ in Ecclesiarum arva descendit, ut passim diversis virtutibus fructuosa vitis liliæque prodirent, et fieret multiplicationis fidelium tanta felicitas, quanta esset agri pleni frugibus, fructibus, floribus gloriantis. Sicque convertentur sedentes in umbra ejus, id est diversæ nationes sub protectione Ecclesiæ requiescere concupiscent, et et corporalis, et spiritualis vigoris alimoniam in vino, et tritico consequantur. Igitur illa, quæ sub Ezechia est, impleta liberatio, a libertate, quam Christus tradidit, et cumulatus explicetur, et gratius. *Quis sapiens, et intelligit ista? intelligens, et sciet hæc?* Quia videlicet positus sit Dominus in ruinam et resurrectionem multorum: nec per calles ejus confidenter incendant, in quibus sectatores criminum collabuntur, nisi qui ex toto pectore confitentur Christum Dei esse virtutem Dei que sapientiam, unusque cum eo fieri spiritus, quis stansque contendant.

Prior sensus natus est magis, atque Auctoris menti conformior: aliter clarioribus paulo verbis exponitur. Alterutrum orationis contextus, et propositæ mysticæ series omnino exigit.

^c Lectum antea *Intelligit*.

COMMENTARIUS IN JOEL PROPHETAM^a.

477 Cum ad hæc prophetica, vel abdita, vel si competentius nemora dixerim, audax quidem, sed ammiculis religionis potius quam temeritatis innexus, percunctator accederem: si frui sensibus liceret, haud plebeia luce perspicuis, sed arcano splendore reverendis, quam Editionem assumere (sunt enim

pluribus) delegissem: notavi videlicet ultimam quæ secundum Hebræum vocatur, quod in ea magis elocutionum esset integritas, quæ vel docentis affectum, vel comminantis exprimeret. Ipsius ergo Translationis judicio [Forte indicio] comperimus, alium esse XII. Prophetarum ordinem apud Hebræos, e quam

^a Vetus inscriptio erat *Rufini Aquilejensis Presbyteri in Joel*, etc. Idem certe Auctor est, qui præcedentes in Oseam Commentarios elaboravit, sequo ipse in hujus contextu operis prodit.

^b Lectum contrario sensu est hæcenus aut, pro haud negandi particula, quam nos substituumus. Mox quoque assumerem scriptum vitiose erat pro assumere. Interpunctionis peccata, quæ sensum ferme evertebant, dissimul. Cæterum comparandus hic est locus cum illo, quem habet Auctor initio Commentariorum in Osee, de eadem versione ista ex Hebræo, quam de nomine vocat Hieronymianam.

^c Ex Hieronymo, qui Præfat. Comment. in hunc eundem Prophetam, *Non idem, ait, ordo est duodecim Prophetarum apud LXX. interpretes, qui in Hebræica veritate retinetur. Illi enim, etc.*, quæ referenda ad verbum huc sunt. Et sub initium Commentarii: *Quomodo autem in Osee Propheta..... sub nomine Ephraim, ad decem Tribus confertur vaticinium.... sic in Joel, qui juxta Hebræos secundus est, omne quod dicitur ad Tribum Juda, et ad Jerusalem pertinere credendum est.... Tempora quoque in quibus prophetavit, eadem debemus accipere, quæ et in Osee legimus, etc.*